

ZABAVNA

KNJIŽNICA.

ZALOŽILA IN NA SVETLO DALA

„SLOVENSKA MATICA.“

IX. ZVEZEK:

TEMNI OBLAKI.

ČOLNARJI in BRODNIKI

NA LJUBLJANICI IN SAVI.

V LJUBLJANI, 1895.

TISKALA BLASNIKOVA TISKARNA.

Temni oblaki.

→ POVEST. ←

SPISAL

DOBRÁVEC.

Čolnarji in brodniki na Ljubljani in Savi.

SPISAL

IVAN VRHOVEC.

V LJUBLJANI, 1895.

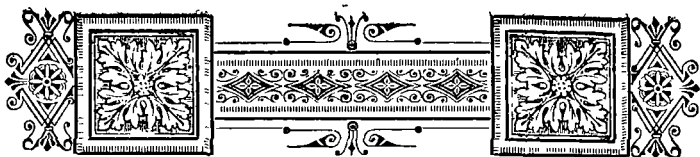
ZALOŽILA «SLOVENSKA MATICA».

TISKALA BLASNIKOVA TISKARNA.

ICd33145

D 2559/1948

Temni oblaki.

Povest.

Spisal Dobrávec.

Duh slovenskih taborov je pregnal temne oblake nezavednosti, duh taborov je pokazal našim ljudem pravo ceno človeštva in silo Slovanstva. „Živi, živi, duh slovenski!“ odmevalo je po širnih straneh naše domovine. Ta klic je donel tudi po notranjskih doléh in bregéh, ko ga je vzbudil tabor na Kalcu in v Vipavi.

Marsikdo, ki je prej trdovratno objemal svojo kranjščino, prerodil se je v plamenu nove dobe ter postal navdušen, za narodno stvar delaven in požrtvovalen Slovenec. Nekateri je bodrilo k temu lastno prepričanje, da treba pomagati narodu iz nezavedne temote, druge so vzbudile rodbinske zveze in prijateljske sponi z nesmrtnim pesnikom, rodoljubom Miroslavom Vilharjem, da so krenili na pravo pot. Ostala je pa še vedno peščica takih mož, mimo katerih je drvil duh časa, kakor drví hudournik mimo mogočne skale, ki sicer nima prave podlage, vendar se ne uda zbok lastne teže. Trdovratno kljubuje njegovi silovitosti.

Takšen trdovratnik je bil tudi Luka Korenčan, imovit tržan v Ilirski Bistrici, stara korenina in neomajan kot stoletni hrast, trden v lastnem prepričanju kot stari grad nad virom Bistrice.

Pozdravljen, na sivi skali stari grad, pozdravljen ti, vrli znanec Korenčan, tisočkrat pozdravljen, Bistrice hladni vir, mnogokrat pozdravljen, spomin velikega rodoljuba Vilharja! Pozdravljam te, notranjska stran, in tebe, čudovita Reka! Čuden je tvoj tek, a še čudnejše je človeško življenje. Lepa je zemlja ob tvojih bregovih, dičen je tod naš slovenski rod. Pozdravljeni, bregovi, pozdravljeni, stari znanci!

Razigrala se mi je duša o lepih spominih nedavnega časa.

Korenčan je imel svojo obširno hišo, žago, mlin in druga gospodarska poslopja ob viru Bistrice, v onem kotičku, ki je že marsikoga navdušil za lepoto slovenske domovine. Luka je sezidal svoje prepričanje na lastno bogastvo. Bil je razumen, a tudi samosvesten. Kar je sam spoznal za pravo, tega se je držal, vse drugo mu ni bilo prav nič mari. „Dokler imam kaj, spoštovali me bodo vsi, če sem Slovenec ali Nmec, Kranjec ali celo Francoz; če sem pa brez premoženja, prezirali me bodo vsi, ako vpijem tudi noč in dan: živio Slovenec!“ Tako je modroval proti vsakomur, ki si je prizadeval omajati njegovo prepričanje. Vse zastonj. To je bilo prav tako nemogoče, kakor če bi se kdo trudil, premeniti njegovo ime, ki mu je bilo dika in ponos. Njegovi predniki so bili vsi Korenčani in sicer bogati, prav v davne čase nazaj bogati Korenčani. Luka se je držal starih rodovinskih izporočil in, ponosen na svoje pokolenje, ostal veren Kranjec.

Njegov nekdanji sošolec in prijatelj, Andrej Lesar iz B. poleg Reke pri Košani, bil je povsem drugačen. Vzgoja mu sicer ni mogla vcepiti rodoljubja, zato se ga je v poznejih letih oprijel sam z glavo in srcem. Kadar ga je obiskal Vilhar, bilo je v njegovi hiši pravo gostovanje. Navdušeno so prepevali slovenske pesmi, prepevali probujeni slovenski domovini. Tedaj bi bil opazil, da celo skrivnostna Reka veseleje šumi ob hiši in žaga urneje poje po bukovem lesu.

Kmalu potem so jeli zidati železnico iz Št. Petra na Reko. Zaslužka je bilo mnogo povsod, delavcev je ob vsej črti kar mrgolelo, živalno je bilo tudi zvečer v gostilnah. Ljudje so mislili, da se je pokrajina iz-

premenila v rajski log, koder se cedi med, mleko in vino. Ljudstvo po bistriški in košanski dolini je razumno, a tudi delavno. Rado zasluži, rado moli in tudi veseli se rado. Tedaj je bilo vsega zadosti.

Mnogi posestniki, katerim so silile prihranjene stare petice iz skrinje v pisani svet, poskusili so svojo srečo ob zidanju železnice in jemali manjše oddelke ceste v lastno zvršitev, najemali so sami delavce, sami jih plačevali ter jih sami tudi odpuščali. Lesar in Korenčan sta hotela s tem pomnožiti svoje denarje.

Dasi z domovanjem daleč narazen, srečala sta se v tem času večkrat ter nadzorovala vsak svoje krdelce in se, kakor sta bila navajena že izza mladih let, često tudi sporekla. Obrnila sta se potem godrnjaje vsak v svojo stran, a drugi dan sta bila zopet prijatelja. Lesar je pripihal smodko Korenčanu nasproti, ta mu je pa že od daleč ponujal roko v pozdrav ter povpraševal, kako je kaj spal prošlo noč. Tedaj je po navadi še dostavil:

„Andrej, živio Slovenec! Kaj ne?“

— Kako pa porečeš ti? zavrnil ga je Lesar. — Saj praviš, da nisi in ne maraš biti Slovenec.

„I no, živio Kranjec!“

— Glej, to se že samo ob sebi ne zloga, torej ni za nič. Nerodno je tako kakor trditev sama, da smo mi Kranjci.

„No, potem: živio denar!“

— Luka, ti se šališ, rekel je Lesar, in oba sta se smejala.

Navzlic temu sta ostala prijatelja.

Često se jima je pridružil tudi Peter Tomažič, Korenčanov sosed, ki bi bil tudi rad pridobil ob železnici nekaj stotakov. Peter je bil popolnoma Lesarjevega prepričanja, in kadar se ni bavil z električno in galvanizmom, spravila sta se oba na Korenčana. Obdelovala sta ga zastran kranjsčine tako, da je brcal z rokama in nogama, udal se pa ni. Korenčan je trda kost.

Nekega dne potem so javili časniki to-le novico: (Zavraten napad.) Nekdo je napadel predsinočnjim znanega rodoljuba, gospoda Andreja Lesarja iz B. ob no-

tranjski Reki. S seboj je nesel nekaj tisočakov, katere mu je napadnik vzel, ko ga je udaril z neko stvarjo po tilniku, da je omedlel. Zločinca iščejo. Sodi se, da mora biti domačin. — Na pol mrtvega je našel gospod Luka Korenčan iz Bistrice. Pripeljal se je mimo še o pravem času in ga spravil domov. Upanje je, da ozdravi.

Ugibali so potem ljudje to in ono, uganili pa niso nič. Lesar sicer res ni umrl takoj potem, a tudi ozdravel ni. Spomin mu je otemnel, da se ni mogel domisliti, kdo ga je napadel in mu vzel denarje. Niti sumiti si ni upal nikogar. Napad je moral biti dobro premišljen. Hudobneža je iskala pravica, a našla ni niti sledu. Lesar je hiral, in pol leta potem so ga nesli h košanski cerkvi sv. Štefana.

Na domu je pozneje vladala gospodinja posestvo in vzgajala nedorastla otroka Ivana in Gabrijelo. Dolgo so žalovali po ljubljennem očetu, slednjič je pa skrbna mati vedno česče ponavljala, da bodo spomin rajnega očeta najlepše spoštovali s tem, če se ravnajo po njegovih naukih. Gabrijela je bila v marsičem podobna očetu. Smilili so se ji siromaki, ljubila je svoj rojstni kraj, in ko je dorastla, cenila je svoj jezik in slovenski rod. Ivan je bil nekoliko drugačen. Posebno so nánj močno uplivali šolski nauki. Ko je dovršil realko, ni kazal one ljubezni do svojega rodu in jezika kot njegova sestra. Njegov vzor je bila spretnost v gospodarstvu in pa imetek.

Vendar je vel med njima do materine smrti in še pozneje duh pokojnega Lesarja, duh slovenski. Bili so sicer časi, ko je kazalo, da se preseli v hišo nesloga in razpor, kopičili so se na obzorju Lesarjevih potomcev temni oblaki in naznanjali hudo hudo nevihto. — Ko se v naravi bliža hudo vreme, buči grom, švigajo strele, temni se nebo, in vse pričakuje v strahu hude ure; le redki so dnevi, da prežene nasprotni veter grozeče oblake in odvrne ledeno zrnje, ki preti poljedelcu uničiti nado. Ali so pa tudi v življenju tako močni, tako vstrajni vetrovi?

Železnica je stekla na Reko. Luka Korenčan je nabral poleg plesnivih petic, podedovanih po rajnem očetu, še lepo svotico tolarjev. Tudi med priprostim

ljudstvom se je marsikje poznalo zidanje železnice. Nekaterim je vzbujala železna cesta neprijetne spomine o neplačanih dolgovih in o dolgih računih v gostilni; druge je pa spominjalo srečnih časov samo vedno žejno grlo.

Vilhar se je preselil v boljši svet, a duh njegov še živi med njegovimi rojaki.

Slava velikemu rodoljubu!

I.

Ona si 'zbira družega
In zá-me ne mara nič več.
Národna.

Deset let je minilo, kar je zdrčal prvi vlak iz Št. Petra na Reko. Krasna je okolica ob Lesarjevem domu poleg notranjske Reke. Obširno, na pol gosposko poslopje se mogočno dviga izmed drugih gospodarskih stavb. V enolično ropotanje mlinskih kamenov se meša hreščeči glas vodne žage, ki brezozirno drobi hlode v tenke deske. Tam-le ob Reki pa se klanja tožna jelša do tal, kakor da posluša, kaj si šepetajo srebrni valčki skrivnostne vode, ki nekaj kilometrov niže čudno izgine pod zemljo. O, ko bi mogel človek umeti tajno šepetanje bistrih valov, ko bi umel njih življenje! Da, umeš ga človek, saj si venec stvarstva. Le tebi je dal Stvarnik potrebne peroti, da se dvigneš na njih iz vsakdanjih zagat v sinje višave; tedaj umeš naravno krasoto, umeš ptičje petje in krasoto pisanega cvetja — na perotih poezije. Kako bi ti mogla biti tukaj poezija neumljiva?

Poleg bele ceste stoji Lesarjev dom, daleč na okoli se širi rodovitno polje s sadnim drevjem, z dolgimi vrstami plemenite vinske loze, v zraku nad teboj pa žgoli škrljanec, više in više se dviga v zvokih svojega petja. — —

Lesarjeva Gabrijela, osemnajstletna deklica, stopa med gredicami na vrtu. Nabrala je zveženj solate, poleg tega pa ni zabila pomuditi se tudi pri svojih ljubljenkah, pestrih cvetkah, katere je sadila in vzgojila njena roka.

Gabrijela je zalo dekle. Visoka, dejal bi, krepka postava prav nič ne kvari ljubke somernosti, marveč še vzvikšuje; v lepih, temnih očeh je njeno srce in njena duša. To je podedovala po očetu. Ljubitelj naravne krasote bi jo tako le opazoval med raznobojnim cvetjem v širnem vrtu brez konca. Saj je tudi ona cvet med cvetjem, in njena navzočnost še le popolnjuje pomladno lepoto narave. Človek je res krona stvarstva.

Pobrala je natrgano zelenjavo in hitela v hišo. Danes je nedelja, in ura že blizu osme. Prišedšo na prag sreča jo brat ter ji smehlja se nekaj zašepeta na uho. Deklica je zardela, nasmehnila se in zbežala v kuhinjo, od tam se je ozrla k bratu in rekla:

„Ali res prideta?“

— Glejte jo no! Ali misliš, da mora biti takoj prvič že vse res, ako prideta. Povabljen sem bil jaz že večkrat h Korenčanu, zato sem povabil danes oba, sina in očeta, k nam na prijateljski pomenek.

„Pa mi nisi prej ničesar povedal o tem. Sedaj sem v zadregi.“

— E, kaj moraš vse naprej vedeti, šali se Ivan.

„Naj bo no, če je res“, dostavi ona in se obrne po svojih opravilih.

— Saj te poznam po licu, da ti je prav, tudi če bi ne bil nič povedal, podraži jo Ivan in odide pregledavat, če je vse v redu okoli hiše.

Jedno uro pozneje je drdral mičen koles po cesti proti Košani.

Blagovoljnemu bralcu moramo tu precej pojasniti Ivanovo govorjenje. Povabil je namreč za danes popoldne Korenčana in njegovega sina Josipa, ki je lani dovršil v prestolnem mestu pravoslovne nauke, potem pa ostal vsled izrecne očetove želje doma. Josip je svojemu očetu, katerega srčno ljubi, posebljeno nasprotje, bodi že po telesu ali po mišljenju. Stari Korenčan je čokat človek, srednje postave, rejen in okrogel kot repa. Najraje govori nemški, o domačih stvareh tudi domači, rekel bi, kranjski jezik. S pokojnim Lesarjem sta bila skupaj v postojnski „glavni šoli“ in pozneje na goriški realki. Zato sta včasih, ko

ju je objela dobra volja, udarila pomenek tudi v ščebetajoči furlanščini.

Korenčan je ostal navdušen za vse tuje. Domočina, njene posebnosti, njena krasota in veljava, to so mu bile samo malenkosti, za katere se stara le še kak nespameten človek; kar ima kaj cene, to je in mora biti nemško.

„Pri nas je revščina, revščina“, dejal je večkrat. „Kaj hočemo? V Nemcih je denar, v Nemcih naobraženost, oni so „narod mislecev“. Kaj imamo pa mi? Vse polno kamenja, do vrh glave dolgov; če pride le količkaj silnejši dež — povodenj, potem razgled po tožnem Krasu in pa domače razpore. To je vse. A drugod? Nemec, Nemec . . .“ Potem je začel naštevati znane „notranjske lastnosti“.

Tega prepričanja bi mu ne bil izpodbil sam Demosten, oče vseh govornikov na svetu.

Korenčanov Josip je drugačen.

Visok, vitek mladenič je in prijazen, ljubezniv kakor malokdo. Njegov ponos je to, da je sin slovenskega naroda, Slovan z dušo in telesom. Že dijak je gojil in širil take nazore.

Izkušaje očetu omajati zastarelo prepričanje, razlaga mu včasih lepoto, znamenitost in tudi slavno prošlost naše domovine, a staremu Korenčanu to noče v glavo. Prav toliko umeva lepe besede, kakor bi umel, recimo, star zajec pouk o notah.

„Jaz sem in ostanem Kranjec. Tako mi je najbolje. Bodite vi drugi, kar vam drago.“ Tako so se navadno završevali vsi poskusi, ko je nameraval pripravi očeta na svojo stran, kar se še drugim pred njim ni hotelo posrečiti. Vendar je imel Josip le z očetom takšen neuspeh.

Prijateljstvo z Ivanom Lesarjem in staro prijateljstvo s pokojnim gospodarjem ob Reki bilo je vzrok, da sta oče in sin rada obljubila mlademu Lesarju pohod. Josipa je pa vleklo še nekaj drugega, kar ni težko uganiti. Saj so si ljudje pripovedovali že kot javno tajnost, kako rada se vidita Josip in Gabrijela. Modri sosedje so stvar že celo tako uganili, da, če sta

se stara dva kdaj sporekla v boljših letih, se bodo pa njeni otroci toliko bolj ljubili.

In res, kadar je šla Gabrijela z bratom v Bistrico, ni zamudil mladi Korenčan priložnosti, da ne bi je bil pozdravil in govoril ž njo. Če je bil doma o pustnih veselicah, tiščal je vedno za Ivanom in za deklico, ki je čim dalje raje prihajala v Bistrico. Nihče se ni čudil, da so si bili kmalu domači.

Nekdaj se je Ivanu Lesarju med potjo v Bistrico nekoliko poškodoval konj. Kako srečen je bil Josip, da sta se ustavila s sestro v njih hiši in prosila pomoči!

„Koliko mi boste dali, gospica, pa bodem danes jaz vaš kočijaž? Popeljem vas naravnost domov ali pa na konec sveta, če ukazete“, govoril je Josip.

Deklica je umela te besede, sramežljivo povabila oči in dejala:

— Menda mi zaupate toliko, da vas plačam še le na koncu vožnje, nezaupni kočijaž!

Kar je govoril Josip v šali, to se je potem tudi zgodilo. Gabrijela je sedla k njemu, njegov oče pa k Ivanu na voz, in kakor blisk je šlo ob zeleni Reki. Bližal se je že mrak, ko sta bila Josip in Gabrijela že blizu Lesarjevega doma, Korenčan in Ivan sta ostala daleč za njima.

„Zdaj bom terjal plačilo“, reče Josip.

— Sitnež! de mu ona šaljivo.

Josip jo pa začne dražiti: „Če bo samo to moje plačilo, povem vam, gospica, da takoj raje obrnem proti domu. Samo ko bi vas ne imel tako rad, pa bi vas peljal nalašč nazaj v Bistrico.“

— No, pa poskusite! Videli bodete, če pojdem z vami.

„Ali bi se vrnili z menoj, Gabrijela?“

Ona molči in še le za dolgo časa reče: Ne vem. A na glasu je poznal Ivan njeno notranjo razburjenost. Zato je rekel jasno in razločno: „Gabrijela, ali bi hoteli priti k nam in kraljevati v naši hiši, kakor že kraljujete v mojem srcu? Prosim vas, odgovorite! Jaz sem srečen, samo da vas vidim, presrečen, da smem bivati v vaši bližini.“

Še marsikaj ji je povedal Josip, in deklica mu je slednjič morala glasno pritrditi, da pride kraljevat v Korenčanovo hišo. Kdo je raje to obljubil kot Gabrijela, in kdo je bil srečnejši kot Josip! Na konec sveta bi se peljal ž njo.

Staremu Korenčanu, ki sina ni pustil v nikako službo, češ, da ima doma vsega zadosti, ugajala je ta zveza prav dobro, in tudi Ivan Lesar je bil vesel, da pojde sestra v tako staro in čislano hišo. Gabrijela mu ni ničesar povedala, a poznal je njeno in Josipovo vedenje. Zato jo je podražil danes zjutraj z nepričakovano novico o prihodu obeh Korenčanov.

Danes sicer ne mislita še snubiti, a dolgo nikakor ne bodo več odlašali. Tako misli Luka Korenčan in zato menda nalašč vedno poudarja, da je že doživel šestdeset in dve pomladi. Josip in Gabrijela seveda nista temu nasprotna. Saj so bili tako redki časi, ko sta se mogla kje videti. Zato je žarel v njunih srcih toliko zanesljivejše ogenj prave, resnične ljubezni.

Bodočnost jima je bila tako lepa, tako jasna in čista kot kristal. Ni je kalil niti najmanjši oblaček, kakor ni kalil noben dvom njune ljubezni. Gledala sta v prihodnost tako, kakor gledamo skozi odprta vrata v cerkev, ko ni še pozvonilo k svetemu opravilu.

Danes po veliki maši sta se ustavila dva koleslja pred Lesarjevo hišo. Tam, kjer se strinja košanska cesta s tržaško, sešli so se in vozili skupno in polagoma ob mirno tekoči vodi. Ne verjamem, če so se vsi spomnili onega mesta, kjer je bil nekoč pobit stari Lesar. Da, starost se umika mladosti, nekdanji spomini se umikajo v ozadje, dokler jih nepoznana, tajna moč ali nenadejan slučaj ne vzbudi, da s starimi prizori, z otemnelimi predstavami provzročajo nove boleti. A kdo bi vedno mislil na to, posebno pa še s takimi občutki, kakor so danes polnili srce Josipu in Gabrijeli!

Medpotoma je Ivan razkazoval Korenčanu svoje zemljišče. Oba z očetom sta se čudila obširnosti Lesarjevih posestev. No, Ivan je seveda zadovoljno gladil svoje obilne brke in razkazoval zadovoljnima znancema svoje imetje.

Zvečer so se ločili vsi veseli, dasi je redkokje družba, kjer bi se razhajali vsi z isto mislijo: dobro je bilo, hvalo Bogu!

A nikomur ni bilo znano, zakaj je stopal danes okoli hiše Suhorčev Matej. Motil se je sedaj pri hlapcih v hlevu, sedaj je pogledal nekoliko k deklam v kuhinjo, včasih je tudi Gabrijelo vprašal kako navadno stvar, vedno se je pa delal, da se mu mudi naprej. — Matej ni nenavaden gost pri Lesarju. Večkrat je že posedal na ognjišču, in zato se danes ni nikomur čudna zdela njegova navzočnost. Doma je iz bližnje vasi onostran vode; imenovali jo bomo Hrastje, ne glede na to, če se tako zove tudi na zemljevidu. Saj Matej ni karsibodi. Blizu petdeset let se mu je že obesilo na hrbet, a zato je njegovo srce vendar še mlado. Več kot polovico življenja je služil cesarju pri orožnikih ter celo dosegel čast krajnega postajevojda. V službi se je nekoliko poškodoval na nogi — še danes malo šepa — in poslali so ga domov z lepo pokojnino. Nesel je tedaj s seboj tudi nekaj prihranjenih novcev, in sploh ga cenijo Hraščanje, da je mož, ki nekaj velja in res tudi nekaj ima. Odslej živi pri sestri, ki je omožena v Hrastju pri Suhorcu. Zato se ga je prijelo ime Suhorčev Matej. Njegovi sestri Barbi sicer pošilja mož denarje s Hrvaškega, kjer biva zdržema že nad deset let, vendar pravijo ljudje, katerim so mari i tuje zadeve, da je več kot polovica premoženja Matejeva. On nikomur ne pove, koliko ima prihranjenega, pobaha se pa rad, da ni brez denarja.

Da bo njegova sreča popolna, želi si že davno samo še mile ženice. A mož je izbirčen. Mlada mora biti, lepa in bogata, kar se pa redkokje združi v jedni sami osebi, zato jo tudi Matej išče že tako dolgo. Zadnje dni mu je v tem pomagala Barba.

Kolikor mladenk je videl doslej, ugaja mu še najbolj Lesarjeva Gabrijela. Čestokrat jo je že gledal prav ljubeznivo, hotel ji je tudi nekaj reči, a ni šlo, ni hotelo. Tolažil se je vzdihovaje: „Oh, saj je še čas! Ona je še mlada in jaz — lahko počakam.“

Ko se je pa te dni raznesel glas po okolici, da snubi Gabrijelo neki Bistričan, izjalovila se mu je to-

lažba. V prsih se mu je vnela — prava ljubezen, kakor mu je pravila Barba.

„Ne bom je več videl“, vzdihoval je reva, ko je zvečer odhajal z vasovanja pri Lesarjevih. Stokal je domov grede, dobro vedoč, da ga nihče ne sliši. Celo razjokal bi se bil, a kot dolgoleten vojak pozabil je jok in solze. Svojo globoko žalost je tožil sestri, ki ga je znala tudi prav temeljito utolažiti.

Nasledek temu je bil, da je Matej takoj najel nekaj laških zidarjev ter velel vzvišati in popraviti sestrično hišo, da bo takšna, kakor veli narodna pesem:

»Druz'ga fanta si bom 'zbrala,
Ki imel bo dost' blagá,
Hišo pa na štuka dva.«

Takoj drugo nedeljo potem se je vračal Matej utolažen domov, ko je zvedel — saj mu je povedala sama Gabrijela — da niso še nič snubili. Vse njene poglede in vse besede si je razlagal v svoj prid ter prav nestrpno čakal drugi dan obljubljenih zidarjev.

„Da bi le prej dovršili, kot pridejo oni snubit“, to je želel sedaj Matej bolj goreče kot izveličanje svoji duši. „Če vzame Gabrijela Korenčana, kje dobim drugo!“ To je preudarjal naš znanec noč in dan. Zidarjem se je delo odlegalo, vroče poletje je pospeševalo zidanje, in Matej je bil čim dalje zadovoljnejši.

Nekateri pisatelji radi smešijo osebe, ki so kljubu vsej svoji zdravi pameti drugim v napotje. Tukaj ne nameravamo tega. Matej je resno mislil hišo vzdigniti in predelati, da bi dobila Gabrijela, ko jo z božjo pomočjo pripelje izpred altarja, pač vse ugodno, udobno in pripravno bivališče. Vse se je moralo vršiti lično in gosposko. Zadnjo besedo je rad poudarjal, a tudi redno dostavljal: „Dasi nismo gospoda.“ Pristnosti teh trditev ne bomo preiskovali. Matej je mislil pametno in tudi ravnal pametno ter sodil vse ljudi po svoji poštenosti, poleg tega je pa vse zaupal Barbi.

Med delavci mu je takoj od začetka najbolje ugajal mojster Menigo. Majhen, črnkast, nekoliko osivel možiček je bil kmalu Matejev najzaupnejši prijatelj. Znani so mu bili že od nekdanj pivški ljudje in pivški kraji. Delal je že za pokojnega Lesarja pri reški že-

leznici. O Lesarjevi nesreči je moral nenadoma domov, prejel je namreč izporočilo, da mu je žena na smrtni postelji. Šel je in ni se več vrnil v naše kraje do letos. Zidal je pač drugod po slovenski domovini, v bistriško in košansko okolico ga ni bilo. — Njegov sin Batista je delal dolgo časa pri Korenčanu. Ali do konca vendar ni bil pri železnici. Resnemu možu se je zameril živahni dečko. Oponašal ga je namreč o neki priložnosti, ko je mislil Batista, da ni Korenčana blizu. Delavci so se mu smejali, mladenič je pa še vedno izkazoval svojo spretnost v tem, da je posnemal Korenčana, kako tlači pipo in skrbno gleda, da se ne pogubi najmanjša mrvica tobaka. Pokazal je še za nameček, kako hodi s palico okoli delavcev, kako vzpodbuja, zmerja in plačuje. Silni smeh se ni dolgo polegel, ker je znal mladi Lah res izborno svojo umetnost. Tedaj se oglasi izza lesene kôlibe 'Korenčan: „Batista, pridi sem!“

Ondaj je nehala komedija. Dečko se je ustrašil, kakor da so se zgrnile gore nánj. In ne zastonj. Počasi se je bližal jeznemu možu. Kakor da je Korenčana prešinila električna iskra, spustil je na tla palico in pipo ter se vrgel z vso ogromno težo svoje osebnosti po žalivcu. Hipoma je bila Batistova glava v njegovih okroglih pesteh, pa ne samo glava, tudi lasje, lasje. Tako so frčali na vse strani, kakor da jastreb skube pišče. Nekateri delavci so prihiteli bliže in ga izpulili njegovim rokam. Korenčan vzdahne kakor človek, ki je storil veledobro delo, potem pa plača Batista iz velike listnice, rekoč: „Na, in pojdi kam drugam uganjat svoje burke in šale, samo če te bo še kdo maral! Dodelal si za letos v našem kraju, verjemi!“ Tudi delavce, ne samo Batista je bilo sram, dasi ni drugim rekel Korenčan ničesar. Tisti dan ga ni bilo blizu. Batista je šel od podjetnika do podjetnika, a dela ni dobil; Korenčan ga je spravil. Ko je slednjič prišel tudi k rajnemu Lesarju, kjer je delal njegov oče Menigo, odpravil ga je tudi ta takoj drugi dan. In oba, oče in sin, sta prisegla maščevanje Korenčanu. Grozila sta mu in ga rotila tako, da, če bi se le stotina vsega uresničila, kar sta mu želela, ne bi ostalo Korenčanova, sicer obilnega telesa črvom pod zemljo niti dlake.

Vse to je zvedel Suhorčev Matej, a vsega mu zviti Lah ni hotel še povedati. Mislil si je: prihranimo naj-mastnejši ocvirek za primernejši čas, in ta je prišel kmalu. Ljudje so že spravili seno, izkopali krompir ter se lotili že sadja in otave. Pri Lesarju ni nič posebnega, le Josip Korenčan je često tam v gostéh, in pa za svatbo se pripravljajo, a prav po malem, ker Korenčan ni še snubil.

Suhorčevega Mateja zidanje je tudi srečno pod streho. Menigovemu mojsterstvu dela vso čast. Znotraj so še nekaj dodelavali, zunaj je hiša takšna, kakor si jo more okò le želeti. Zato se pa tudi obrača Matej sleharni dan okoli Lesarjeve hiše in Lesarjeve Gabrijele. V to ga je še posebno nagibala njegova sestra Barba.

Ker ni Barba za našo povest najneznatnejša oseba, čutimo dolžnost, da povemo nekoliko več o njej. Razven imena sv. Barbare ni imela, dasi ženska, prav nič ženskega na sebi, zakaj vse drugo na njej je kazalo zvitega, včasih celo robato prebrisanega dedca. Iz tega menda tudi čitatelj izprevidi, da Barba ni bila lepa. Ko bi bil Stvarnik ravnokar narejenega prstenjaka postavil na noge in bi potem, sam s svojim stvarom nezadovoljen, udaril po mehki ilovnati glavi, pokazalo bi prstenjakovo lice blizu takšen obraz, kakor ga je imela Suhorčeva Barba. Dvoje sivih oči je bilo razmakujenih nekoliko preveč vsaksebi, zrle so pa človeka tako, da ni spoznal v njih ne ognja, ne mrtvila, sploh nikakega življenja. Ko so se ji ustnice krčile same jeze, gledale so drobne oči tako mirno v božji svet, kakor bi v tem položaju gledal človek, kateremu niso vse njene tožbe nič mari.

Kupčevala je z razno drobnjavo, kakor s kokošimi, z jajci in maslom v Trst, domov grede je pa razprodajala kavo in razne pritikline po hišah. O poštem plačevanju dolgov je imela posebne pojme, in često se je zgodilo, da je gospodinja terjala Barbo, pa jo o tej priložnosti razžalila, in tožba, če ne tudi zapor je bil prezaupni upnici plačilo. Barba je znala namreč govoriti gladko in prepričevalno, rotila se je in žugala, a tudi božati in hvaliti — ali kakor pravi pristni Notranjec: po dlaki vleči je znala, ko je bilo potreba. Zadnja leta je le bolj redkoma prenašala svojo

kramo v Trst in iz Trsta. Pravijo, da ji je mož poslal lepih stotakov domov, in pri Mateju ima vse, kar le hoče. „Dober jezik je več vreden kot pol grunta,“ zatrjevala je Barba, ko je bila dobre volje. Zazareló ji je lice, ko je govorila o Matejevem bogastvu, bratu ni rekala pri drugih ljudeh drugače kot „naš gospod“, in samosvestno je dostavljala, da spravlja Matej njene prihranjene novce in pa vse, katere ji je poslal mož s Hrvaškega.

Matej ji tudi popolnoma vse veruje.

Njegovo ženitev je tako spretno in modro napejljala, da se je brat čutil prisiljenega, slušati njene načrte.

„Da, tako je, tako! Tudi meni je všeč Gabrijela; upam, da se bova sporazumevali, samo če bo za našo hišo. Meni se zdi, da bo Matej skoraj malo pregosposki zá-njo. No, pa če se imata rada — —.“ Tako je govorila Barba, ko same zadovoljnosti ni mogla naravnost hvaliti bodoče neveste. O tej priložnosti je navadno pomižavala z levim očesom, kar ji ni prav nič pristovalo.

Tudi vse zidanje, kar ga je letos dovršil Matej, vršilo se je po njenem svetu. Morda se je pa Barba res tako veselila Gabrijele v hišo? Morda ji je želela dobro? —

Preseli se, dragi čitatelj, v duhu z menoj za dobrih deset let nazaj v naši povesti, in poglejva, kaj se je godilo nekega večera na Suhorčevem domu! — Vse že spi. Temna noč objema zemljo, luči so pogasnile, tudi v Suhorčevi hiši je tema. Le ob stranskem oknu se plazi črna postava — majhen možiček, gospodar Suhorec. V roki nosi močan kol kot brambo in poslušá, če Barba še ne spi. Rahlo potrka s kolom po železju v oknu in pokliče potihomá ženo. „Joj, Gašper, ali si ti? Kaj nisi že na Hrvaškem? Že tri dni si z doma. Morda je tvoj duh? Gášper, saj nisi kod ponesrečil? Moj Gašper?“ Barba, tiho! Pridi sem k oknu! — Tako! Sedaj to-le spravi! Če boš potrebna, rabi po pameti, drugo ti bom pisal. To-le, poglej; ta-le les pa deni takoj jutri na ogenj. Sedaj pa tiho! Nikomur ne pravi, da sem bil tukaj nocoj, sicer ti razbijem glavo, kakor sem jo onemu, ki me je odpustil z dela. Dobro sem ga izplačal,

vedi! Le skrbno spravi in nikomur ne govori o tem! Na starost nama ne bo škodovalo. Nekoliko „kebrov“ sem vteknil nazaj v listnico, da jih bom imel za po potu. Tudi ni zdravo, ko bi se listnica valjala tod okoli. Zdrava, Barba! Dobro gospodnji in molči! — O teh besedah ji je segel v roko skozi odprto okno in odšel tiho kot senca, in izgubljen je bil sled za pobijavcem rajnega Lesarja.

Skrbno kakor punčico svojega očesa je Barba čuvala tajnost onega večera, še skrbneje je varčevala z novci. Zadnji čas je kazalo, kakor da hoče usoda sama zakriti zadnji sled hudodelstva s spretno napeplano ženitvijo. Kolikor bliže je bil zvršetek popravljanja hiše, toliko živeja je bila nada v Barbinem srcu, da le ona, samo Gabrijela in nobena druga ni vredna takega stanovanja, tako gosposkega doma. O deževnih večerih sta ugibala z bratom, koliko bi utegnila imeti dote, in kdaj bi „naredili.“ Josip Korenčan ju ni že popolnoma nič motil v snovanju načrtov o prihodnji sreči, zakaj Barba je bila kakor svojemu možu dobra pomagavka tudi Mateju zanesljiva svetovavka.

Nekega dne je Suhorčev Matej omenil svojo „srčno zadevo“ Lesarjevemu Ivanu, ki se je prav srčno smejal in zopet vprašal — kakor je mislil Matej, samega veselja — če bo res. Potem se je pa tudi on pomagal smejati, saj se je njemu tudi sreča smejala.

„Tako bogati kakor Korenčan smo lahko tudi mi“, dejala je Barba bahato, in Matej jo je pogledal začudeno kakor že davno ne. Odkod tako naglo? Tako je hotel vprašati, ali Barba se je ozrla nanj, in on je takoj umel, da misli tukaj sestra njegovo bogastvo. Kar pri srcu ga je nekaj zbolelo, ko se je spomnil, kako silno je posušil nekdanj tako dobro rejeno listnico, vzela je denarje tudi iz hranilnice in jih dal Menigu. Hudo mu je bilo, a pomagati si ni mogel. Človek ne more vselej „tako“ biti. Ali bo pa sedaj zadosti? Sama misel o tem ga je že strašila.

Barbi se niti ni sanjalo, kakšne bolesti prevevajo ta hip Matejevo srce. Rekla je: „Pri nas bode Gabrijela kakor doma.“

„E, bode, bode! Kdo pravi, da ne?“ dostavil je kakor navadno še on, in oba sta bila s tem zadovoljna.

Jesen je tu. Lastovke so odletele, vrane se zbirajo ob porobju gozdov, zajec vhaža med korenje na njivo, in oni ženitveželjni ljudje, ki mislijo pred zimo tudi nevesto srečno spraviti pod streho, že hodijo v dolgih haljah zvečer po okolici pozvedovat o primerno bogatih nevestah.

Tako sta nameravala tudi v Bistrici oba Korenčana.

Upam, da se bomo lahko sporazumeli, tolažil se je Josip in razlagal očetu: „Ivan Lesar ni napačen človek. Širno je njegovo posestvo. Danes ali jutri bode moral tudi sam pogledati po nevesti. Gabrijela itak ne more biti vedno v hiši.“

Ponosno in samosvestno je še tem besedam dostavil oče: „Rad sem imel starega Lesarja, zato bi tudi rad videl srečne njegove otroke. Verjemi, Josip: čudno je moje vedenje včasih, a pod trdo skorjo bije blago srce. Srečen sem, da se je stvar začela na pravem mestu.“

Oče in sin sta radostno pričakovala trenutka, ko potrkata pri Lesarju.

Poleg ptic selivk so tudi Lahi gotovo znamenje bližajoče se zime. Pri Suhorcu so dovršili delo in sedaj se odpravljajo v domovino. Mojster Menigo je slišal nekolikokrat o Korenčanu iz pogovorov, ki sta jih imela te dni Matej in Barba. Obraz se je Lahu nevoljno namrdnil. Spomnil se je nekdanjih časov. O neki priložnosti je pa vprašal naravnost:

„Ali so dobili onega hudobneža, ki je ubil rajnega Lesarja?“

— O, saj ga ni ubil, le pobil ga je, rekla je brž ona.

„Vem. Ni takoj umrl. A kdo ga je, Bog vedi?“

— Nikogar niso našli, reče Matej.

„In ga ne bodo“, dostavi ročno Barba.

„Hm, hm!“ začudil se je Menigo, rekel pa ni ničesar več. Preziralno je ošinil Mateja in Barbo s svojimi še vedno živahnimi očmi, odšel godrnjaje in si mislil: Oj, ko bi vidva tako lahko spravila s poti tega Korenčana, kakor ga spravim jaz, če hočem! Za-

denem ga lahko prav v srce, da bi pomnil, kdo je moj Batista.

Za to se mu je kmalu pokazal pravi čas.

Nekaj večerov sta ugibala Matej in Barba na ognjišču, katere može iz vasi naj vzame on v nedeljo zvečer, da pojde ž njimi — ker je že taka navada — k Lesarju vprašat za Gabrijelo. To je vsekako važen korak, ker ni lepo, če je človek sam, posebno ne zato, ker take priložnosti niso brez dobrih založajev, ne brez pijače.

„Zakaj v nedeljo? Tedaj utegne priti Korenčan in ti vse podreti“, pojasnila je Barba bratu nevarnost. „Kdor prej pride, prej melje“.

Tako sta se dogovorila tisti teden — tri dni pred sv. Lukom, in pri tem je ostalo.

Pri Lesarju je bilo tisti čas vedno bolj živahno. Rokodelci so delali za opravo Gabrijeli. Ivan je nekoliko mislil, kako bi bilo z doto, ko bi jo hotel imeti Korenčan takoj, zakaj njegova misel je bila od nekdanj, da je Korenčan v Bistrici sicer bogat, pa vendar ne bode Lesar od Reke še moledoval pri njem za „počakaj“. Nekoliko se bo zaletel, in Gabrijela bo odpravljena. Saj ima Lesarjeva hiša vsega v izobilju, tudi denarja; da, tudi denarja, dasi je bil pokojni gospodar ono noč okraden za kakih osem tisočakov.

V take misli vglobljen spomnil se je Ivan nekega dne Suhorčevega Mateja in njegovega čudnega vedenja. Smešne so se mu zdele njegove besede, še bolj smešen pa Matej sam kot Gabrijelin ženin. Vendar se mu je stvar zdela premalenkostna, da bi jo bil takoj povedal sestri.

Bilo je tisto soboto popoldne, ko je prišel pozneje snubit — pa zares — Suhorčev Matej. Gabrijela je nekaj pospravljala v Ivanovi spalnici. On se je z nasmehom na ustnicah obrnil k njej skozi vrata in ji zaklical:

„Tudi Suhorčev Matej bi te rad, če ga maraš. Oni dan se mi je razodel.“

II.

Kot ptičica sem pevala,
Sem sladke sanje sanjala,
Oh, zdaj pa nikdar več,
Veselje preč je, preč.

Národná.

Tisto nedeljo potem ni nikdo videl Suhorčevega Mateja. Glave ni pokazal izpod strehe, tako ga je bilo sram. Oh, oh, pa tako včasih oči varajo človeka! Kdo bi si bil mislil? Vse se mu je zdelo že pripravljeno, Gabrijeli je bral kar z obraza, da komaj čaka njegove snubitve. Kako vestno je hotela vse vedeti, kakšna je hiša, je-li so res tako urejene sobe, ali se rado kadi v kuhinji, in pa če je napravil peč tudi v spalnici. Kdo bi ne bil vesel takih vprašanj, in kdo se jih je bolj veselil kot Matej? Predobro je vedel, zakaj dela ona tako. Vsak človek namreč rad zve naprej, kakšno bode tam, kamor ima priti. Celó zastran perila ga je izpraševala.

Oh, oh, sedaj pa taka sramota! Da ni prej vedel, da ni prej vedel!

Ona je ploskala z rokama, in se mu smejala, kakor da posluša Čebularjevega Janeza, kateremu se obračajo v glavi vsa kolesca in menda jedno preveč. Mari je on, bivši postajevodja, zaslužni penzionist in posestnik v Hrastju, Čebularjev Janez? On, Matej Volk, ki je videl mnogo sveta in ga tudi izkusil mnogo, on, da bi prenašal tako ponižanje? Nekaj je zaslužil in nekaj prihranil. Tudi najhujši njegov sovražnik mora reči, da je on v Hrastju najbogatejši mož. Petdesetak nosi lahko noč in dan v žepu, če hoče — njegova sestra Barba. Petdesetak, to v sedanjih piškavih časih ni malo.

Da, in celo Ivan, ki mu je nekoč sestro že skoro na pol obljubil, smejal se je in ga tolažil, da mu bode pomagal drugod izbrati nevesto, Gabrijela — škoda! — je itak že oddana. To je bilo Mateju tako, kakor bi spustil nánj mrzel curek v najhujši vročini. Oddana? In vendar niso hoteli povedati: kam. Morda ni on tega vreden?

Vzprejeli so ga sicer še še, kakor se spodobi. Tudi so peljali njega in njegova dva možaka v odlično

sobo, kjer mora človek že nekoliko gledati, kam stopa, ali Mateju se je zdela njegova stanica lepša. Seveda, vsakdo hvali svoje. Toda nocoj ni utegnil mnogo primerjati, celo piti se mu ni ljubilo, dasi je rdeča vremščina tako prijetno ščegetala po vonjalu. Urezal si je kruha, del ga nekoliko v usta, naprej ga je spravil le s težavo. Vsled presenečenja mu je nedostajalo celo potrebne sline. Možakoma, ki sta prišla ž njim, ni bilo treba dvakrat reči, naj jesta in pijeta. Šlo jima je kakor za stavo. In končni uspehi snubitve smemo napraviti tako, da sta bila onadva še najbolj zadovoljna.

Matej se nikakor ni mogel privaditi misli, da odslej ne bode mogel več smatrati cvetoče Gabrijele kot cvetko, njemu razcvetelo. Oh, ta je hudo! Oči so ga varale!

Nedeljo in še dva dni potem ga ni bilo na plano, četrti dan je še le prilezel na hišni prag, in prve človek, ki ga je pozdravil, bil je Lah Menigo. Vse ji bil ovedel o Matejevi nesreči.

„Kako je, kako, šior paron?“ vpraša ga in pomežikuje hudomušno.

— Mnogo bolje bi bilo lahko, vedite mojster!

„Slišal sem že nekaj. Nesreča, kaj, corpo di bacco. Oni Korenčan, maledetto — —“

— Jaz sam ne vem, kdo je grajal.

„E, čujte, mio caro! Korenčan ga je diavolo, kudič. Poznam ga že več kot dvajset let, la me capissi!“

— Ko bi ga mogel, jaz bi ga — — rotil se je Matej.

Tedaj stopi Lah bliže njega ter mu pošepne na uho: „Če plačate, pa vam pomagam. Midva ga ugonobiva, oba ugonobiva, starega in mladega, potem naj pa imajo ti mangiandi“.

— Kaj pravite? Kaj? hiti Matej in potegne Laha za seboj v hišo.

„No, no, potrpite malo, šior Mateo! Vse se zme-niva, najprej pa ono, koliko mi boste dali.“ Šla sta v zgornjo sobo, Matej je ukazal prinesti polič vina in zaklenil duri. Sedla sta k mizi in se menila dolgo dolgo časa. Barba je že godrnjala, češ: Kaj se Lah

zopet valja okoli naše hiše! Zaslužil je lepih novcev prošlo poletje, sedaj pa sama ne vem, kaj bi rad. Še h kosilu ga bo treba povabiti. Ti prebiti Menigo! — Tako je vzdihovala, v resnici ji je bilo pa le hudo, ker ni mogla k njima, da bi zvedela, o čem ukrepata.

Nekega večera pozneje so mirno šumljali bistré Reke valovi in mirno so se pomikali drug za drugim vedno bliže in bliže nenasitnemu in nedoumnemu žrelu Škocijanske Jame, kakor se človek nevede čestokrat hladnokrvno bliža lastni pogubi.

Bila je tiha, jasna jesenska noč, ko nas spominja veneča narava na življenje dobrodušnega starčka, ki zadovoljno gladi zlate lasce svojim unukom, dobro si v svesti, da je vsak trenotek bliže oni uri, ko se jim bo moral umakniti in se bo ločil od njih za vedno.

Pri Lesarju je snubil Korenčan.

Dobro jim je bilo. Tudi Gabrijela je bila vesela kakor menda še nikdar, dasi ni kazala svoje radosti. A natančnejši opazovavec bi bil takoj uganil, da ji pogled prav rad skrivaj uhaja na mladega Korenčana. Tudi Suhorčev Matej je sedel oni dan na istem mestu, ali ondaj se je Gabrijela samo smejala. Kolika prememba, tedaj in sedaj! Danes je vesela, da bi objela ves svet, saj vidi pred seboj se uresničuječo najsrčnejšo željo. Res, da se s tem porajajo tudi že nove skrbi — takšen je življenja tek — a kaj so resne skrbi lahkoživi mladosti!

Kakor lahkonoga srnica se je sukala nocoj srečna nevesta okoli dragih gostov.

„Torej kdaj bomo zavezali?“ vprašal je stari Korenčan.

„Kadar vam drago“, de ponosno Ivan.

„Gabrijela, saj boš ti odločila to-le stvar“, rekel je Josip. O tej priložnosti je prvič „tikal“ svojo zaročenko.

„Pa ti odloči!“ zavrne dekle v zadregi.

„Po tem načinu ne nehajo nikdar“, seže v besedo stari Luka, videč, da se je sin zopet zaupno obrnil k njemu, kakor hoteč reči: „Oče, prosim vas, recite vi!“

„Takoј po sv. Martinu mora biti“, zavpije Korenčan in udari s pestjo po mizi. Vино se ga je namreč že prijelo nekoliko, in nevesta mu je ugajala. Ivan je potrdil to določbo malone molče. Ni se hotel kazati, da mu je morda kaj na tem, če je prej ali slej. Kar ima na hišo priti, pridi danes ali jutri. Lesarju se hlače ne tresejo za par tisočakov. To se bo že kako prebilo, dasi prihajajo zelo jalovi časi v deželo. Neka stvar ga je pa vendar strašila, namreč ta, kaj potem, če vpraša Korenčan takoj za sestriino doto; a njegov strah je bil zaman.

Pozno v noči se je poslavljaj Korenčan s svojimi prijatelji, odhajaje v Bistrico. Kako ljubeznivo, kako pristrčno je bilo slovo! Človek bi dejal: ti ljudje so prav rojeni za skupno življenje. V tem času je pa nekdo ogledoval vso to družbo izpod grmovja ob cesti kraj hiše in mislil vse drugače, kakor je mislila pred njim razhajajoča se družba. Bil je Matej. Skrb, strah in morda še kak drug črv so bili, da ga poleg jezične in vedno pikajoče ga Barbe niso pustili na miru spati doma v Hrastju. Kar zavohal je, da se danes nekaj snuje pri Lesarju. Prišel je bliže in, ker si ni upal več v hišo, skril se v grmovje in tu preslonel britke ure.

V Lesarjevi hiši je zavladał mir. Luči so ugasnile in jednolična svetloba prvega krajca lune je dobila tu svoje pravice. Prismetila je celo v spalnico Gabrielj in nežno poljubila nje rožne ustnice, ki so šepetale Bogu in Mariji hvalo za nocojšnji večer, za nocojšnjo noč. Lahki san jo je zazibal kakor odmev daljne godbe v sladko spanje.

Matej je krčil pesti in z zobmi škrtal kakor besen, ko se je zavedel žalostnega položaja. Strast ga je tako prevzela, da bi bil strl vse, svet in samega sebe, ko bi bil dovolj močan. Tudi Korenčana bi strl, o njega še najraje! S takimi praznimi sklepi v srcu se je splazil na cesto in dalje proti mostu, ki je čez Reko v Hrastje. Diven pogled je od tukaj na mirno tekočo vodo in po vsem Lesarjevem posestvu. Lunin svit je odseval iz tisočerih valčkov Mateju v lice, nebeški mir je kraljeval v naravi. Le v mlinu je jednako merno ropotal klepetec. Na mostu je stal Matej delj

časa, jezno je gledal na Lesarjevo hišo in slednjič zarentačil ter zamahnil z roko :

„Nesrečno gnezdo! Jaz ti že pokažem, jaz in pa moj prijatelj Menigo. Strta bo ošabnost tvoja, strt bo tvoj gosposki greben. Tedaj bi bil morda zopet dober Suhorčev Matej, a ne bode ga blizu!“

Nemo je odmevala Matejeva grožnja z bregov in temnih jelš, in nihče ga ni slišal. Mlinarja je glušil klepetec in ropotanje lesenega ogroda, Ivan je mislil o tem, da se bode treba, ko odide sestra, tudi njemu ozreti kam po novo gospodinjo, Gabrijela je pa počivala v sladki istini svoje sedanje sreče.

Minili so potem nekateri dnevi.

Suhorčeva Barba je zopet zbirala svojo „kramo“ za kupčijo v Trst. Ljudje so se čudili, da se je zopet lotila tega posla, saj ga je opuščala že več let. Po vsej košanski fari in tudi še dalje se je tedaj razglasila novica, da se bo zopet začela preiskava zastran rajnega Lesarja. Dobili so baje že pravega zločinca, a prijeli ga še niso, ker bi bilo preveč hrupa. Tako je pripovedovala Barba povsod in vsakemu, da je le hotel poslušati.

Res je bil Matej že napravil ovadbo pri bistriškem sodišču z Menigovo izjavo, ki je bila blizu taka-le : „Okoli devete ure zvečer dne . . . sem slišal na tržaški cesti, proti kateri sem šel po bližnjici, obupen krik. Bil sem oddaljen od onega mesta, kakor sem se letos prepričal sam, le dobrih tristo korakov. Prišel sem po tihem bliže ter videl na tleh ležečega človeka, kateremu je nekdo prav skrbno preiskaval žepe. Kdo je bil, vem prav dobro, saj sem bil prav tik njega; njegovo ime pa objavim samo sl. c. kr. sodišču. Tedaj povem tudi zvezo dogodkov, ki mi doslej ni dala mirovati, dokler nisem dal zapisati te ovadbe“.

Naglo kakor požar se je širila potem novica, da je Luka Korenčan že v preiskavi, ker je on zločinec.

Tiste dni se je ustavil sedaj ta, sedaj oni pri Lesarju in vprašal, če je res Korenčan že zaprt. Ženske v mlinu, čakajoče melje, pripovedovale so že o različnih strahovih, katere so videli potniki na omenjenem mestu. Prav isto se je godilo v Bistrici. Možje iz

one dobe so zopet pogrevali razne dogodbičice iz časov, ko so zidali železnico. Marsikdo se je spomnil tudi kodravega Laha Meniga, kateri je odšel nekega večera nagloma domov. Kmalu potem je prišel za njim tudi sin Batista. Proklinjal je Kranjce, svojo neumnost in svojo nesrečo.

Če sta se ustavili pred Korenčanovo hišo le dve ženici, ki sta se vračali z vodo domov, sklepali sta roke in boječe se ozirali v hišna okna, kakor da sta do živega prepričani, kakšen vrag biva pod tem negodnim krovom. Obdelovale so novopečeno novico na vse strani, dokler so se mogle še česa domišljati, kar bi bilo v zvezi s Korenčanom; le tega se skrbne babnice niso domislile, da drže posodo z vodo na glavi, tako so se zaverovale v imenitnost pomenka. Moški so postajali v senci košatih kostanjev sredi trga, tožili o lažnivem sedanjem svetu ter ugibali, za koliko se je tedaj pomnožilo Korenčanovo imetje. Potem ni čuda, če so pri Lesarju in Korenčanu s strahom in bojaznijo poslušali različne govorice. Nikdo ni več dvomil, da se nekaj zbira proti njim, le stari Luka se je zadovoljno pogladil včasih po trebuhu in udaril na junaške prsi, rekoč: „Ne bodo me ne! Pravica mora zmagati!“

Josip je svetoval očetu, da bi te neverjetnosti zadušil v kali ali pa trosivce takih nezmisli izročil sodišču, da dožene ž njimi, kar in kakor zaslužijo.

„Pa s takimi nesnagami da bi se mazal?“ čudil se je Luka in nikamor se ni genil.

Bilo je popoldne pred vsemi Svetimi.

Luka Korenčan se je vrnil plašen in razburjen iz sodiškega poslopja. Stiskal je pesti ter jezno gledal okoli sebe. Nikdar si ni mislil, da ga bodo vjeli tako na lahkem v mrežo raznih kazenskih določeb, katerim se nikakor ni mogel izogniti. Če bi imel samo jedno pričo, da, če bi jo imel! — A sedaj vsa določila in ves svet, tako se mu zdi, govori proti njemu. To je bil prvi dan v njegovem življenju, o katerem je rekel, da bi bilo bolje, ko bi ne videl njegovega jutra.

Josip je slutil, da so se začeli tudi zanj in za Gabrijelo otožni dnevi strašne negotovosti. Skrilo se je prijazno solnce njune sreče, skrilo za temne oblake.

Drugi dan popoldne se je napotil vsakdo na grobe svojih rajnkih, da pomoli za pokoj njihovim dušam. Tudi Gabrijela in Ivan sta se mudila na košanskem pokopališču. Saj počivajo tu njima v rani mladosti pomrli bratje in sestre, tu počivata oče in mati. Bili so in ni jih več med nami, a njihov spomin, spomin dragih rajnkih, živi še med nami, a lepši in vzvišenejši kot nekdanj.

Goreče in iskreno je molila Gabrijela na grobu prerano umrlega očeta, in naglo se je utrinjala solza za solzo iz njenih oči. Vse je namreč zvedela, kaj se je zgodilo s Korenčanom, a ona in brat sta prepričana, da je stari Luka nedolžen. Obema je bilo žal obče spoštovanega moža. Otožno je zrla v nemi grob in obšla jo je čudna misel, drzna želja: ko bi oče hotel sam razodeti, če je res, kar trosijo ljudje o Korenčanu! Komaj se je zavedela nespametne težnje, prestrašila se je in še gorkeje razjokala. Toda zaman jadikovanje! Pravica hodi po svojih lastnih potih; mrtve pa pustimo na miru!

Ivan ni niti slutil, kakšne bolesti prestaja sedaj sestra; vedel je sicer vse, a smatral je tudi vse z nekega stališča, da bi bil lahko rekel: kaj je meni Korenčan, kaj mi je ves svet? Jaz sem Lesar, in s tem je vse povedano. — Različna so bila torej čutila, ki so njemu prevevala srce na grobju, zelo različna od onih, ki so pretresala dušo Gabrijeli. Različni ljudje z različnimi srci. Saj še listi na drevesu niso jednaki.

S pokopališča sta se kmalu vrnila domov.

Ona je bila bleda in prepadena. Morda je to tudi nekoliko povzročala črna obleka. Oči so otožno zrle v svet. Kako lep ji je bil nedavno ta svet!

Danes se mora stvar dognati. Ivan je namreč že med tednom naročil Lahu Menigu, naj pride nočoj proti večeru k njemu in naravnost pove, kar mu je znano o poboju rajnega očeta.

Mrak je objel zemljo, večerni zvon se je oglašil in hladen veter je potegnil ob Reki. Tedaj je prišel Menigo k Lesarju.

Čudno so ga vzprejeli. Gabrijela je videla v njem kalivca svoje sreče, vernega tovariša in pomočnika

Suhorčevega Mateja iz Hrastja. In vendar ji je govoril notranji glas, da ji je dolžnost poslušati njegov odgovor: hudobnež, ki je kriv rane smrti njenega očeta, mora pasti v roke pravici, kaznovan mora biti.

Ivan je sodil, da je vsemu temu kriv Matej, čegar denar uporablja njegova sestra, da se maščuje za bratov neuspeh pri snubitvi. Za Boga! mislil si je mladenič in se zgrozil nad človeško samovoljo. Srca se vendar ne morejo tako siliti in pariti, kakor komu bolje kaže. Še živine često ni mogoče tako vprezati, kakor kdo hoče. Ivan je pomislil na Matejevo vedenje v prošlem poletju, in marsikaj mu je bilo jasneje. Očividno je, da je nameraval nekaj važnega. Zakaj je zidal in se hvalil s svojim imetjem in zidališčem, posebno ko je bila navzoča Gabrijela!

O takem razmišljanju mu je Barba vedno bolj izginjala z obzorja. V njem je dozorel slednjič ta-le sklep: Mateju se je zadnjikrat in sicer z najhujšo silo vzbudila misel o ženitvi. Hotel jo je vsekako oživotvoriti, in pri tem mu je bila Barba slaba svetovavka.

V posebni sobi je sedel Lah za mizo in mirno čakal, kaj ga bodo vprašali. Dobro mu je bilo znano, da ga Ivan ni poklical v hišo vsled posebne prijaznosti; ustrašil se pa vendar ni. Zakaj neki? Kar mu je znano, to pove sedaj, in to je povedal tudi pri sodišču in pripravljen je potrditi s prisego. Matej mu je dal za to nekaj lepih novcev, da je stvar objavil. Letos ima Menigo na Slovenskem posebno srečo.

Dolgo je sedel za mizo in dolgo pripovedoval. Dasi mu je tekel slovenski jezik precej gladko, vendar se mu je često zadeval med soglasniki, da je milo vzdihnil, spomnivši se svoje mehke materinske govornice. Tedaj je pa segel po kupici in močil grlo z dišečo „vremščino“.

Strmé sta ga poslušala Ivan in Gabrijela.

To pripovedovanje je čitatelju že deloma znano, zato se ga bomo dotaknili le toliko, kar ga je v neposrednji dotiki s povestjo.

O zidanju železnice je delal Menigo najprej pri Tomažiču, pozneje pri Lesarju. Menigo je najprej pravil svoje razmere s Tomažičem. Tomažič je rodom

Bistričan. Pokojni Lesar mu je bil velik prijatelj. Rada sta najemala skupno dela pri železnici. O prepiru med njima ni bilo nikoli slišati. — Po očetu je podedoval Peter Tomažič precejšnje bogastvo, a nikake izobraženosti. To si je pridobil pozneje, kolikor je sploh mogel, z lastnim trudom večinoma sam. Kot pravi „papirni črv“ zgrizel in prebral je vse, karkoli je bilo podobno slovenski ali nemški knjigi, bodi že take ali take vsebine. Najraje se je bavil s potopisi in elektriko. „Vesoljnost je samo jeden električen stroj, vsak človek zá-se pa zmanjšán strojček vesoljnosti“. Na tej podlagi je potem sodil svet, kolikor ga je namreč mogel spraviti v tesne meje svojega sostava. Francoskega pisatelja Verne-ja „Pot na mesec“ mu je bilo nedosežno delo, imajoče za podlago temeljita preračunanja. Zdelo se mu je celo verjetno, in gorje onemu, ki bi mu oporekal. Zato so ga imeli včasih za čudaka.

Rad je pripovedoval svoje znanje delavcem, a ti so ga le bore malo umeli, norce so pa brili o njegovih pojmih vselej, ko ga ni bilo zraven.

„Tomažič se je vrnil z lune“, govorili so, ko je prihajal k njim.

„Da bi te telegraf odnesel!“ sikal je ta in oni, če se je mož le predolgo sukal okoli njih.

„Elektrika ga je ubila“, uganili so delavci, ko ga ni bilo po celi dan blizu. — Sploh pa Tomažič ni slab človek. Živi po svojem prepričanju za električne ideale in — svoje denarje.

Tri dni pred znano nesrečno nočjo za Lesarjevo hišo sta se sprla po stari navadi Korenčan in Lesar. Sodili so, da je moral biti vzrok temu neki Hraščan, ki se je pisal menda za Suhorca. Tega je Lesar zapodil prejšnji dan — Menigo se je spominjal še prav dobro — zaradi malomarnosti pri delu in pa zastran podpihovanja drugih delavcev. Hudo se mu je postavil Suhorec po robu in kazal zobe kot razdražen pes, a zbežati je moral, ko se je Lesar zapodil proti njemu. Potem je šel Suhorec na delo h Korenčanu, ki ga je res tudi vzprejel, a samo za tisti dan. Zvečer sta se dobila z Lesarjem v delavski gostilni in se prav pošteno sporekla zastran njega. Drugi dan je šel Suhorec

s trebuhom za kruhom. Tovarišem je rekel, da gre na Hrvaško, kjer misli ostati več let. Kdo se bo kosal z domačimi sitneži! Poslovil se je pri tem in onem, povedal ženi naslov, kam naj mu piše, in izginil je. Lahko so ga pogrešali pri železnici.

„Ono popoldne“, pripovedoval je Menigo, „ko sem delal zadnji dan na cesti, bil sem zamišljen in močno žalosten. Slutil sem, da me čaka kaj hudega. Zvečer dobim res naznanilo, da mi je žena za smrt bolna, in pa da moram takoj k njej.

Ker nisem dobil Lesarja v lopi, da bi mi izplačal dnino, moral sem mu nasproti na drugi konec ceste pod Št. Peter. Srečal sem ga že na potu ter mu razložil svojo žalost. Pograbil sem nekaj obleke in hitel proti Trstu. Temna je bila noč in skrbelo me je, kako pribredem po bližnjici do velike ceste. Lomastil sem srečno naprej, in le nekaj korakov je bilo še skozi grmovje pri vodi, pa bi bil na trdih tleh. Tedaj slišim na cesti krik: „O, j—o—oj!“ in nič več; glas je pojema, kakor da mu je nestajalo sape. Poznal sem, da je to Lesar. Stopim bliže in vidim Korenčana, ko mu preiskuje žepe na tleh.

„Menigo, vi lažete!“ vzkliknila sta brat in sestra.
— Ma, no per bacco!“ odreže se Lah.

„Kako ne? Saj je Korenčan sam pritekkel k nam naznanit žalostno novico“.

— Ali je to čudno, per dio, ko je dobro vedel, da mu pokojni vaš papa ne uide več.

Ivan je nezaupno pogledal sestro, ki se je naslonila na steno in ihtela.

„Zakaj pa niste vi tedaj objavili sodišču ali nam nesreče?“

— Mudilo se mi je domov. Tudi nisem mislil, da bo tako hudo. Pozneje pa nisem bil več v teh krajih, nihče mi ni naznanil smrti vašega očeta, in ostalo je, dasi gotovo bi jaz ne bil molčal.

Ivan in Gabrijela sta zrla nemo drug drugega.

V sobi je nastal oni strašni molk, ki pritiska na srce s tako težo kot svinec, kar pomeni splošno potrtost. Menigo je še nekoliko posedel za mizo, pozibal se na desno in levo, uredil pod nosom osivele

brke, potegnil tudi za muho na bradi ter popil zadnje kaplje vina. Spoznavši, da je dobro opravil svoj posel, vstal je, poslovil se lahko in prijazno, kar znajo samo Lah, ter odšel.

Ondaj so odpro vrata sosednje sobe, in domačima dvema se pridruži Josip Korenčan. Skrivaj je namreč poslušal Menigovo izpoved. Bled kakor zid ni si upal ziniti besede. Nekoliko trenutkov molče vsi trije, potem se oglasi Ivan, rekoč:

— Nisem še popolnoma prepričan, da je vse res tako, kakor je pravil mož, a kdor sodi stvar le površno, verjame to, kar je povedal, in verjame tudi ono, kar so še ljudje dodali iz lastne domišljije. Tako površno sodi svet. Moj dragi Josip! Rad sem te imel, spoštujem te še sedaj, toda —“

„Ivan!“ zavpije sestra in objame brata okoli vratu. „Ivan, počakaj!“

V tem hipu stopi v sobo stari Korenčan zasopljen in prepaden. Gledal je sedaj tega, sedaj onega, a beseda mu ni mogla iz grla. Zdelo se mu je, kaj se je vršilo med temi tremi. Vsi so slutili, da jih je nocoj pritirala skupaj neka posebna, kruta sila, zakaj nikakor se niso mogli zjediniti, da bi se skupno pogovorili. Vsakdo si je želel biti čim preje sam.

Čudno sta se domača ozirala na starega Korenčana, boječe ju je pogledoval ta, kakor bi hotel reči: kaj neki sem vama učinil, otroka moja?

Josip je bil najžalostnejši. Njemu so ravnokar minli trenotki vzeli Gabrijelo in ž njo vse na svetu. Samo ta misel mu je objela srce, dočim so drugim razjedali dušo še drugačni neljubi spomini...

„Ali veruješ, da je moj oče nedolžen?“ vprašal je Ivana proseče.

— Da, za svojo osebo verujem; ali kaj poreko ljudje? Pameten si in pomisli, kako prav je to, da se je stvar začela sedaj; bolje sedaj kot prepozno.

Josip ga je dobro umel. Jasno mu je bilo, da govori Ivan s svojega stališča prav, zakaj kako bi vplivalo na srce vsakega človeka, ko bi slišal: vzela je sina, čegar oče je bil morivec njenega očeta! Toda

ljubezen in živo prepričanje o očetovi nedolžnosti nista pustila v njegovem srcu prostora drugačnim mislim.

„Moj oče je nedolžen!“ vpil je Josip skoraj obupno, „nedolžen, tudi če misli ves svet drugače“.

— Gospod Lesar! začel je stari Korenčan s svojim nizkim, a tresočim glasom, ko bi bil kriv samo za las, ne bi me bilo danes tukaj. O, ko bi mogel govoriti o moji poštenosti vaš pokojni oče!... Starca je zmogla boleost. Obmolknil je in ihtel. — —

Lahna sapa je vlekla skozi jelševe veje ob Reki, ko sta se oče in sin molče vozila proti domu. Bil je hladen večer, a tih ko grob. Z vseh strani so jima udarjali na uho otožno ječeči glasovi zvonov. Josipu se je zdelo, da zvonovi spremljajo njegovo boleost; Korenčan je pa mislil sam o sebi, o svojih zmedenih razmerah, jezil se je na ljudi, ki so tako zlobni, jezil na ta kraj, na vso dolino in na ves svet.

Popolnoma neuspelo sporazumljenje je bilo vzrok, da sta prišla slabe volje že pozno po noči domov. Zvonovi „za duše v vicah“ so utihnili in tema je bilo povsod, le na pokopališču so še ugasovale lučice, katere je tja postavila dobrotna roka.

Povsem drugačen večer so imeli tedaj pri Suhorcu v Hrastju. Bila sta z Barbo sama v lepo izdelani hiši, po dnevi je bil pri njiu dostikrat Menigo, ki se je leto nenavadno dolgo mudil v slovenskih krajih.

Barba je sedela na nizkem stolcu poleg ognja, katerega je pridno netila, da se je nekoliko svetilo v kuhinji; Matej se je pa naslonil na klop za ognjiščem, glavo je podprl z levico, v desni je držal pipo dolgocevko ter vlekkel iz nje velike oblake dima. Jedno nogo je prav zložno stegnil po klopi, drugo je imel na tleh. Kadar je zaplapolal ogenj, da se je v njegovem svitu grdo zarežal Barbin obraz, pogledal jo je Matej, in reči moramo, da ne milostljivo, a rekel ni nič. Že delj časa namreč postaja on otožno po vasi, poveša glavo in govori le malo. Pa ne da bi kdo mislil kaj zastran ženitve. V silnem šumu drugih skrbi, kamor ga je zanesel vrtinec življenja, pozabil je skoraj na snubitev, pozabil Gabrijelo ali svojega lepega denarja, ki ga je zabil po Barbinem svetu v novo hišo,

tega ni pozabil. In kakor kažejo stvari sedaj, videl ga bo težko več v svojem življenju.

Poslušajmo pogovor!

Barba ga pogleda in pravi: „Danes mi je Gašper zopet poslal denarjev, mnogo jih je poslal“.

— Pa kaj to govoriš? Ali ni prav, če ti jih je poslal? obregnul se je Matej, ker je ravnokar mislil o svojem izgubljenem kapitalu.

„Seveda je prav; ali jaz mislim, da bi ne bilo prav, ko bi jih pustila mrtve. Treba bode še kaj kupiti. Čudim se, kje zasluži toliko. Glej, in tukaj ga niso marali, pa koliko je že poslal domov!“

Vse to Mateja ni vzdramilo. Ker je že predolgo molčal, da je Barba obupala na odgovor, vprašala ga je: „No, kaj misliš ti?“

— Hm! Menda ne krađe.

„I, saj veš, da ne, Bog nas varuj!“ čudi se ona.

Potem jih mora zaslužiti, drugačne poti ni, deje Matej malomarno in kadi kakor prej. Zato ga izkuša Barba vzdramiti po zvijači, rekoč: „Ali se misliš še ženiti?“

— Ti in ženitev pojdiva rakom žvižgat! Nisem več za to!

„Stavim, da bi Gabrijelo vzel še danes, ko bi te marala. Kaj ne da, Matej?“

— Prav rad.

„To sem hotela zvedeti iz tebe. Ha, ha! Mari se ti blede? Ali ne pojmiš, da si ji prav ti skalil srečo s Korenčanom, pa da ti bode za to še hvaležna! Morda bi hotel, da bi se zato še zaljubila v tebe. Ne budali, ko si lahko pameten, če hočeš!“

V tem je Matej pošteno sedel na klop in pazno poslušal Barbo, ki ga je zadela s svojim zbadanjem prav v srce.

„Gašper se vrne pomladi domov, kakor je pisal danes, in zložno bomo živeli kot prava rojena gospoda, le nekaj zemljišča morava midva še dokupiti.“

Matej je nekaj mencial, kakor bi pritrjeval, a misli so mu zopet ušle drugam.

„Sosedov vrt je na prodaj, prav našega se dotika. Kaj, ko bi tega kupila? Za gotov denar ga bo

rad dal. Slišala sem, da ga ceni precej drago. Vsega sicer ne zmorem sama, a nekaj upam, bodeš priložil ti. Saj je itak vse tvoje.“

— Barba, reče Matej naglo, kakor da je ravnokar zapodil muho z nosa, — moj denar povsod in vedno potrebuješ kakor za neko „zabelo“ ali srečen „žegen“. Nič več nimam in nič več ti ne dam, moj ostane le denar, ki sem ga zapravil za te-le zidove. To pomni, in kupuj ali prodajaj, karkoli ti drago, a brez mene in mojega „žegna“!

To je Barbo vendar nekoliko presenetilo.

„Ne huduj se, Matej! Vse to vem jaz dobro in tudi Gašperju je znano. Ko se vrne, tedaj si lahko zagotoviš svoj dolg na našem posestvu ali pa potegneš denarje.“

Te besede so ga nekoliko utešile, dasi ne popolnoma, ker mu je srce viselo na denarju več kot na vsem drugem svetu.

Tajinstveni mir je ogrnil zemljo, nebeški sel pa je objel v sladko spanje mnogo srečnih src. A tudi trpinom je on najboljši prijatelj, tudi nesrečna srca dobe v njegovem objemu krepilo. Matej se je stegnil nocoj po postelji, zaril prste v redke, posivele lase in računal, koliko je že potrosil in čemu je potrosil. Do konca vendar ni mogel s svojimi mislimi. Poljubil ga je blaženi znanec — božji sel in ga predstavil v one srečne višave, kjer ni neusmiljenih ljudi, kjer ni varajočih duš, kjer ni njegove sestre Barbe. Matej je spal trdno.

III.

O, nada! ti iskrica mila nebeška!

Drugo jutro je solnce prijazno pozdravilo bistriško dolino. Najprej je na severo-zahodu zardel sivi Nanos, potem ogoljena Vremščica, pozneje je pogledal iz nočnega mraka Prem s svojim mogočnim starim gradom, za njim hribovje ob primorski meji, in slednjič je pogledalo solnce tudi v dolino.

Blizu tam v onem kotu, kjer bruha voda Bistrice izpod daljnega Snežnika ter divje šumi skozi trg, goneč mline in pile, bilo je v minilih časih vse drugačno življenje. Mlini po šest, sedem, tudi po devet tečajev so tekli noč in dan, prav tako je tudi pela pila jednako-merno svoj: groš, groš, groš. Lesá je bilo več kot danes, promet tudi večji kot sedaj, ljudje so zaslužili mnogo, pridelali mnogo in tudi potrebovali so mnogo; mlinarjem in žagarjem pa je bila dokaj prijetna zabava, spravljati lepo se množeče zaslužke na kup. Da, bili so to časi, kakršnih ne bode več. Sedanja piškava doba nam itak ne obeta drugega kot novo orožje, nove razbojnice in nove davke.

Koliko je vrgla vožnja na Reko in Trst! Vse gostilne bile so polne po dnevi in po noči. Le kdor je sam vozaril in sam izkusil, zna prav povedati, kakšno življenje je cvetelo in kakšni zaslužki so bili tedaj ob velikih cestah. Tedaj — tako trde zvedenci — bila je za Bistrico zlata doba. Saj se je pa tudi ondaj trg razvil kakor malokdaj prej. V Bistrici so hiše kot male palače — znamenje nekdanjega blagostanja.

V tem kraju, prav poleg vode stoji Korenčanov dom, visoko, starinsko večnadstropno poslopje z velikimi okni nad Bistrico in na ozko ulico. Človek, hodeč po teh krajih, domisli se nehoté, kakšne so beneške „contrade“.

Na vodi je Korenčanov mlin in žaga. Vse se še obrača in dela kot nekdanj, in tudi starega bogastva je ostalo še obilo. Korenčan ni bil razsipen. Zato gleda mladi Josip lahko brez skrbi v bodočnost. Toda njegovo srce vendar mučijo skrbi, katerih se mu ni mogoče iznebiti z bogastvom, marveč z dokazi, da je njegov oče res nedolžen. In teh dokazov ni.

Luka Korenčan je res hotel biti po svojem narodnostnem prepričanju Kranjec, a to moramo povedati — čast, komur čast — da je ohranil v svojem mišljenju in dejanju poleg kranjskega imena tudi staro kranjsko počtenost. Ta čut se je skrbneje hranil v družini, kot varujejo plemenite obitelji čast svojega grba. Družinska čast mora ostati brez madeža.

Nenavadno zgodaj je vstal danes Josip Korenčan. Odprl je okno svoje spalnice ter se naslonil s komolci

na blazino, da se navžije svežega jutranjega zraka. Gledal je tja, kjer izvira Bistrica. Kako vstrajno, kako živahno vre izpod zemlje, iz žive skale! Nad virom se klanjajo jelše in vrbe, še više v strmini gabri in jeseni, tam-le zgoraj na vrhu hribca, Josipu skoro nad samo glavo, pa štrle v nebo razvaline starega gradu nekdanj mogočnih „bistriških gospodov“. Koliko slik, koliko lepih misli in koliko poezije samo v tem pogledu!

Tam v ozadju pa stoji kot mogočen varuh strmi Snežnikov rob trdno kakor žilavost in zvestoba slovenskega rodu!

Josipu so drvile v spominu drugačne misli.

Pogostoma se je oziral na levo stran, če se kmalu odpre okno očetove spalnice. Čudil se je, da je oče danes tako na dolgo zadremal, ko je bil navadno prej pri delu kakor sin. Danes mora biti neka izjema.

Okna so še prav tako zaprta kakor po noči, kadar vpije trški stražnik v pristnem domačem narečju: „ana po polnoči!“ Seveda, kadar je starček nekoliko boljše volje kot njegovo pusto in prozajično življenje brez ljube „paljenke“, popravi si srednjeveško sulico nekoliko bolj na ramo in zapoje še tisto staro:

»Varujte se luči. ognja!
Glejte do otrok,
Da jih ne sne volk.«

Kakor je bil njegov dušni položaj — na dolgo ali na kratko — dobivala je pesem različne izpremembe, zbadljive in hudomušne.

Nocojšnjo noč je poslušal tudi Josip nočnega stražnika in jezil se je nánj in na njegovo hudomušno pevsko umetnost. Do dneva ni zatisnil očesa.

Kakor sinu godilo se je tudi staremu Korenčanu. Prišedši domov, naslonil se je na posteljo in premišljal iste stvari kot prej medpotoma od Lesarja do Bistrice. Mislil je uro za uro, mislil tako dolgo, da ga je začela boleti glava. Zmočil je ruto in jo položil na čelo, potem se je pa vrgel oblečen na posteljo in zopet razmotrival svoj mučni položaj. Bil je že velik dan, ko ga je dobil spanec in zazibal v neljube sanje. A narava se nikjer ne ušteje in nikoder ne ljubi skokov

ali pa izjem. Tako strogo zahteva svoj davek kot davkarski eksekutor in tudi še huje.

Luka Korenčan je spal delj, kot je mislil.

Odbila je sedem ura, njeni udarci so močno odmevali po sobi, on jih ni slišal; oglasil se je potem zvon, kličeč k molitvi, stari Korenčan ni slišal niti zvonjenja; kje je bil še le tedaj njegov spomin. V sanjah je videl preiskovalnega sodnika, slišal grozno obsodbo, videl strašno ječo in čutil pogaženo čast svoje rodovine, čast nekdanj tako čislanih Korenčanov...

Pol ure pozneje potrka Josip na vrata.

Oče se vzbudi, mane si oči s pestema obeh rok, zgane se pa vendar še ne. Ko potrka drugič, strese se starec in prestraši, misleč, da so prišli po njega orožniki. Vstane in gre strahoma odpirat.

S sinom sta se ustrašila drug drugega, tako ju je prevzela minila noč. Josip se ustavi poleg vrat, opazuje očeta nekoliko časa molčé, potem pa začne kar brez vseh ovinkov:

„Ljubi oče, ali je to resnica?“

Korenčan pogleda sina začudeno in milovalno ter reče:

— Ali tudi ti dvomiš o moji poštenosti?

Josip premišljuje nekaj trenutkov in dé odločno:

„Ne dvomim; ali okoliščine so take, da se težko izognete sumničenju.“

— Moj sin! Tri in šestdeseta zima trka na vrata, kar gledam božje solnce, pet in trideset let sem gospodar v tej hiši. Sklenil sem že veliko kupčij, tudi lepih dobičkov sem prinesel domov od različnih podjetij, včasih seveda izgubo; vzdigni se še danes, pa pojdi do vseh, ki me poznajo, in vprašaj, če nisem bil vedno pošten plačnik, do vinarja natančen vračevavec. Obrni se do onih, ki so trgovali z mojo hišo, ali sem učinil komu za las krivice; vprašaj sosede, ali nismo živeli vedno v najlepši slogi in sporazumnosti; vprašaj moje vrstnike in sošolce, ki poznajo moj značaj in mojega duha, oni naj ti povedo, ali je mogoče, da se meni natveza tako ostudno dejanje. —

Oni večer sem iskal pokojnega Lesarja na njegovem domu. Malo dni poprej sva se nekaj sporekla

zastran nekega delavca. Zahteval je Andrej, da ga moram vsled podjetniške sloge takoj zapoditi. Jaz sem mu res povedal, da si ne dam zapovedovati, onega potepina sem vendar zapodil. Oni večer sem ga iskal doma, da bi mu podal roko in ga vprašal zastran nekega novega dela pri železnici, a našel ga nisem doma, marveč na cesti, kjer je ležal revež nezavesten, in tudi sem resnično takoj pogledal, če je še duh v njem in pa listnica z denarji v njegovem žepu. Včasih je nosil s seboj velike svote. Mislil sem si takoj: naglo moram naznaniti njegovim ljudem, kaj se je zgodilo, v tem pa pride lahko kak postopač in si prisvoji njegove novce. A moj strah je bil prazen. V njegovih nedrih ni bilo sledu o kakšni listnici. Vendar sem v naglici pustil voz in konja, pozabil na ves svet in stekel naravnost nazaj k Lesarjevim. Niti toliko nisem vedel, da je res pobit. Domnevalo se mi je, da je le slučajno oslabel na poti.

O, kakšna zmešnjava je bila potem pri Lesarjevih!

Tudi mene so klicali k sodišču, in povedal sem vse tako kakor sedaj tebi, in če treba danes potrditi s prisego, potrdim takoj.

„Ubogi moj oče!“ vzdihne Josip, „kdo vam ne verjame, a dokazov je premalo, in sodišče sodi po dokazih. Že s samo preiskavo bo omadeževana čast naše hiše. Ta nesrečni sum!“

— Žalibog, da je res tako! Ali misliš, da ne bo zadostovala moja izpoved?

„Težko.“

— Torej bodo iskali še drugih dokazov „za“ ali „proti“ meni?

„Obojih“, dé Josip žalostno, ker je že slutil, kaj teži očeta.

— In mene obdrže v preiskovalnem zaporu?

„Skoraj gotovo, a to še ni najhuje, ni največja nesreča.“

— Kaj pa misliš? vpraša prestrašeni starček, katerega je preiskovalni zapor silno oplasil. — Stari Korenčan v ječi! Ta misel mu je bila živ pekel.

„Utegnejo vas pozvati celo pred porotnike.“

Starec se je prijel za glavo:

— O, moje stare kosti! Nesrečna minuta, ko sem se vozil tam mimo! Kakšna sramota se kopiči nad mojo sivo glavo!“ — Prekrižal je roki na prsih in se zagledal v tla, kakor da vnovič premišljuje svoj strašni položaj. A glava mu je lezla vedno niže na prsi, krčil se je vedno bolj skupaj, kakor bi dremal. Tedaj zavpije Josip prestrašen: „Oče! oče! kaj vam je?“ Oče pogleda, vzdigne glavo, vzravna se in vstane, dobro sluteč, kako malo se mu podaja prazno jadikovanje. Moški ponos se vzbudi v njem in pa zavest, da je pred Bogom njegova vest čista.

— Tukaj sem — rekel je ponosno in se udaril po širokih prsih, da je zabobnelo kakor v sodu polovnjaku. — Korenčani so bili vedno pošteni. Prej ali slej mora resnica na dan. Karkoli pridi, jaz se ne ganem. Ali ta nesrečni kraj! — In začel je govoriti prezirljivo o domači deželi, o brezvestnih ljudeh, ki so nevedoma krivi njegove nesreče.

V Nemcih bi bilo vse drugače — rekel je naglo — ali tukaj je smola, kamor se človek obrne. Saj ne pravijo zastonj, da smo Kraševci. Da, Kraševci so res naši ljudje, desetkrat bolj kraški so kot na pravem Krasu. Čelo dušo in vest imajo kraško. Ti pa hočeš, da bi se še kdo navduševal za te brežine in za te ljudi, katerim ni sveta čast najbližjega soseda. Brrr... Vi in vaši Slovenci! —

Zastonj je tolažil Josip očeta, da je drugod tudi tako, naj oče nikar ne razteza nesrečnega slučaja s svojo osebo na ves narod. Vse ni nič pomagalo. Razšla sta se različnih misli kakor že dostikrat.

Kot strela z jasnega neba je zadela tisto popoldne Korenčanovo hišo novica, da mora Josipov oče v preiskovalni zapor. Josip je bil kakor strt, nobeno delo ga ni veselilo, nobena misel mu ni bila več po volji. Preudarjal je samo to, kako bi pomagal nesrečnemu očetu. Posrečilo se mu je toliko že tisto popoldne, da so ga izpustili, ko je obljubil, da se ne gane iz trga.

Ne bomo opisovali, kako se je ta novica obdelovala v trgu, kako so sodili ljudje, saj je ljudska sodba često pristranska.

Drugi dan zjutraj je prejel Josip tako-le pismo:
 Predragi prijatelj!

S težkim srcem sem se lotil pisanja, a mora biti tako. Nesrečne homatije, katere je menda sam nečisti duh zanesel med naše lepe namere, so krive, da ti moram naznaniti, kar si menda slutil že oni večer pri nas. Tvoje razmere z našo hišo so za sedaj toliko kot uničene. Ostra je ta beseda, toda oprosti, ne morem drugače. Le tožno sem se odločil do tega čina, a javno mnenje velikansko upliva na človeško družbo — saj si že sam često govoril o tem — sega celo do nežnih vezi zakonske sreče in uniči jih z neukrotljivo brezozirnostjo.

Čutim, predobro čutim, da sem tebi in Gabrijeli za sedaj napravil krivico. Toda svet sodi po javnosti, zato nisem mogel dobiti drugega leka. Počakaj, da se rešijo neprijetne zadeve. Saj o nedolžnosti tvojega očeta naju nikdo ne dvomi. Gabrijela ti hoče biti celo pomočnica ob iskanju protidokazov; ali svet sodi drugače. Bog daj, da se stvar kmalu in srečno konča, in tedaj te, verjemi mi, z Gabrijelo oba prav srčno vzprejmeva. Dotlej ne obupaj! Pravica je nepremagljiva.

Zdravstvuj!

Ivan Lesar.

Minil je mesec november. Sneg je pobelil bistriško dolino. Zimsko mrtvilo je objelo naravo, nehalo je vsakršno veselje po tratih in livadah. Le vrane imajo o toplih dneh tu svoje posvetovanje.

Mnogo mož in mladeničev iz doline je šlo delat na Hrvaško in Ogersko, da se prežive po zimi in prineso spomladi domov kakšen stotak za družino. Daleč, daleč gredo od ljubega doma in vendar gredo radi. Po zimi bi pri nas ne imeli posebnega opravila, Bog pa je nas vse ustvaril za delo. Kdo bi si ne pomagal do boljšega zaslužka in boljšega kruha? Veliko veselje se začne seveda po vaseh, ko se vrnejo spomladi tor pripovedujejo svoje zgone in nezgone, preštevajo žulje na rokah in novce v mošnji.

Sedaj brije mrzla zimska burja. Ledena skorja pokriva vodo, živali iščejo hrane blizu človeških biva-

lišč, sicer je pa tudi po vaseh in trgih začelo drugačno življenje. Samo železniški vlaki in bistriške pile ropočejo enakomerno kakor po leti.

V Bistrici ni po zimi, da bi rekel, posebnega zimskega življenja. Nekaj malo zabave se začne še le zvečer v čitalniški gostilni, kamor zahajajo uradniki in nekaj odličnih domačinov. Cviček in tarok, biljard in pivo, časniki in gorka peč, to je program za polovico zimskih večerov. In nikakor se ne motimo, da je včasih ljudem po malih trgih prav potrebna kakšna „pikantna“ novica, da se nekoliko izpremeni njihova enoličnost v življenju kakor bore seljakom po vaseh, katerim je „Velika Pratika“ zajedno tudi največji novičar in politični prerok.

Le nekaj dni še, in Božič bo tu.

Nocoj je sobota večer, zato je gospoda v čitalniški gostilni zbrana v nekoliko večjem številu in tudi že vsa pri svojem delu. Oglejmo si jih tako po vrsti, kakor zaslužijo po svoji časti in veljavi!

Tam-le v kotu pri okrogli mizici se premika na stolu sodnik, davkar in sodni pristav pri taroku. Šolski vodja je tudi primaknil svoj sedež bliže in kima sedaj jednemu, sedaj drugemu, a že dvakrat mu je zapretil sodnik, žugaje s prstom in energičnim: pssst! Vsi štirje so tako zamišljeni v svoje delo kakor Arhimed v svoje kroge. Tudi naši znanci se prav nič ne zanimajo za ostalo družbo.

Finančni komisar je ravnokar poklical drugo merico ter se nevoljno obrnil od Tomažiča, ki mu je že tretjič začel pripovedovati o nekem najnovejšem poskusu spiritizma, ki ga je bral v spiritistiškem nemškem listu. Ta list ceni namreč Tomažič nad vse drugo na svetu. „Verjemite, gospod komisar“, nadaljeval je mirno svoje pripovedovanje, ne da bi ga bil oni kaj zmotil s svojim neuljudnim vedenjem, „to vse provzročuje galvanizem. Človeški možgani z živčevjem niso drugo kot dobro urejena električna baterija, od koder preprezajo žilice-žice vse dele telesa“.

Tedaj mu je komisar popolnoma obrnil hrbet in puhal svojo smodko tako, da je dim napolnil že dobro polovico sobe. Sodnik je pogledal nekolikokrat, odkod

takšen dim, zahrkal je že dvakrat prav močno, v tretje bo pa treba prav gotovo — vrata odpreti.

„Gospod komisar“, vpil je Tomažič še vedno za njim, da so lahko slišali ven na cesto in dvorišče, „elektrika je podlaga vsakemu življenju. O, to je tako zanimiv predmet! Jaz bi noč in dan čital o novih električnih pojavih in izumih. Če hočete, vam lahko tudi posodim —“

Komisar ga ni slišal, opazoval je igravce pri turoku, ne zmenivši se za vse zanimivosti Tomažičeve elektrike. Čakal je še nekaterih znancev, da vržejo jedenkrat ali dvakrat „mariage“, naročil čaj in pušil nekoliko pametneje dogorevajočo smodko. Tedaj se odpro vrata in v sobo stopi davčni kontrolor Jenik, sicer rodom Čeh, kar ga pa ni zaviralo, da je vzredil prav mogočno kozlovsko brado a la Napoleon III. Jenik je čislana oseba v bistriških družbah. Vesel je rad, brez družbe in pijače ne more živeti, a tudi poje rad. Poslednje svojstvo mu daje še največjo slavo. Jenik je namreč jedini tenorist v trgu. Kadar zbere svoje „tiče“ v kvartet, tedaj se mu močno nabreknejo žile na vratu, hvaležno pogleda proti nebu, kri mu sili v glavo kakor puranu, ko vidi rdečo barvo, in tedaj, da, še le tedaj, ko našteje: jedna, dve, tri, zadoni iz njegovega grla težko pričakovani glas, in navdušeno se razlega po sobi:

»Liepa naša domovina,
Oj, junaška zemlja mila.«

Polagoma pritegnejo tudi poslušavci vsak po svoji najboljši moči, in v sobi doni kakor v stolni cerkvi, ko so pete litanije. Vsa družba je samo jeden pevski kor. Tedaj kraljuje Jenik.

Nocoj je moral imeti nekaj posebnega za uhom, zakaj nagloma je odložil pokrivalo in suktno ter se obrnil po sobi tako, da je lahko videl vse in vsi njega ter je rekel:

„Gospoda! Nekaj novega!“ Vsi so radovedno vzdignili glave in jednoglasni „kaj“ je napolnil sobo.

Tedaj pa se obrne Jenik k rdečelični natakariči in v svesti svoje veljave v tem trenutku, poboža jo po

licu, za kar mu je bilo plačilo „plosk“ po roki, potem pa reče: „Prosim merico gorkega, Marijanica“.

„No, kaj poveste, kaj?“ vpraša ga davkar, ki je ravnokar potegnil „juda“ préd-se.

„Bil sem na pošti“, pripoveduje prav počasi.

— To vemo vsi, saj bi vas drugod komaj smrt dobila kot pri Ciliki — podraži ga sodnik.

„Prosim, gospod sodnik, to ni res“.

„Če to ni res“, pravi oni, „potem tudi ni res, da veste novico.“

„To pa vem; prišla je brzojavno iz Ljubljane.“

„In sicer —“ dé sodnik ter meša karte.

— Stari Korenčan je oproščen. Prav sedaj je dobil Josip telegrafično naznanilo.

„Oproščen!“ čudi se davkar, sodnik pa reče: „Jaz sem vedel, da bo tako. Manjkalo je dokazov. Za svojo osebo sem bil vedno in sem še prepričan, da je mož nedolžen, toda vrag ustrezni vsem zavitim paragrafom in še državnemu pravdniku po vrhu“.

„Deset tarokov in pagat ultimo!“ napove sodni pristav, ki je med tem pričel igro, ne zmenivši se za pogovor.

„Ta ima pa srečo!“ čudi se davkar, na tihem nekoliko zakolne in hiti razporejati karte. Tudi sodnika je spravil „pagat“ od boginje Justicije.

Jenika je močno jezilo, da je opravil tako malo s svojo novico. Sedel je v kot k peči ter srebal po malem svoj čaj. Nekaj časa se je pogovarjal s komisarjem, potem je poslušal Tomažičevo hvalo o elektriki, najnovejše resnice iz lista „Der Stein der Weisen“. Neugodnega položaja ga je rešil avskultant, ki je sedel poleg njega. Začela sta o petju.

Pozneje je prišel v sobo tudi Josip Korenčan, kateri že ni bil v družbi blizu dva meseca. Bil je vedrega lica, notranji mir in veselje sta sevala z njegovega obraza. Stol je primaknil k Jeniku, ko mu ta stopi nasproti in reče: „Čestitam, gospod Korenčan!“

„Čestitamo!“ donelo je z vseh strani.

Zahvalivši jih na čestitkah, je sedel in se pomešal v pogovor.

Ker Jeniku njegova tovariša nista pritrdila v vsem, kar je hotel, da bodi res, razgrel ga je pogovor tako, da bi bil kar nocoj, ne oziraje se na prepovedani adventni čas, zakrožil (katero glasno, a drugi so ga svarili. Prav nerad se je udal, in Josip je bil pozneje že zadremal v postelji, ko je slišal pod oknom Jenika in avskultanta, ki sta se dokaj glasno pogovarjala, domov odhajaje, in Jeniku menda prejšnja navdušenost ni dala drugače, kakor da je včasih vmes prav glasno kakor kos v večernem mraku zažvižgal: Hej Slovani! Josip se mu je smejal na tihem, dasi mu je rojilo po glavi sto drugih misli, ki so se največ sukale okoli Lesarja in Lesarjeve Gabrijele. Zdaj bo menda imel tudi Ivan zadosti dokazov, hvalo Bogu! Nič več ne bo na potu združitvi z Gabrijelo. V tej sladki nadi je zaspal.

Minil je Božič, novo leto, minili so tudi že sv. Trije Kralji. Luka Korenčan je prejšnji možak, ki se drži svojih opravil, oblastno puha dim iz svoje dolgocevne pipe, govori nemški in zabavlja o domačem kraju, njega prebivavcih in njih navadah. Josip se ne more načuditi, kako je to, da Lesarjevih ni nikogar blizu. Slišal je, da je bil Ivan v tem času že večkrat v trgu, a pri njem se ni oglasil, dasi se je prejšnje čase tako rad kaj pomenil v Korenčanovi hiši.

Bil je temu vzrok Ivanov pogovor s Suhorčevo Barbo.

Prve dni po novem letu je bil mladi Lesar sam v mlinu, ker se je bil mlinar nekaj prehladil in ostal doma. Tedaj je prinesla Barba zmlat četrтинko ajde. Že davno je ni bilo v mlinu, in Ivan se je čudil, da ni koga poslala. Ženska se je ustavila poleg dobrodejnega ognja in začela govoriti o marsičem; polagoma je prišel pogovor tudi na starega Korenčana.

„Ali mislite, da je res nedolžen?“ vpraša in ga pogleda nedolžno s sivimi očmi.

— Gospodje iz sodišča v Ljubljani so rekli tako — deje Ivan, misleč, da bo ženska sedaj mirovala. Ni mu bilo namreč prav, da Barba dreza stvar, ko bi vendar morala molčati. Saj je ona, njen brat in oni Lah, vsi trije so popolnoma propali s svojimi dokazi. Menigo

jo je takoj popihal domov zvedevši, da se mu namerjano maščevanje ni sponeslo. Nekatere priče so govorile celo tako, da je Lahovo maščevalnost lahko vsakdo izprevidel. Tudi Mateja je bilo sram, in Barba sedaj spominja vso zadevo kakor nalašč. Čudno!

„E, da bi gospodje v Ljubljani tako vedeli, kakor vem jaz, ki sem revna ženska, sodili bi drugače!“ pravi Barba tako malomarno, kakor da ji ni nič na tem, če pove, kar ve, ali pa če ne pove.

— No, kaj pa veste? — vpraša Ivan osorno in nestrpno. Najraje bi jo bil zapodil skozi vrata, a pokojni oče ga je čestokrat učil, da bodi z meljaji v mlinu do skrajnosti strpljiv. Ljudi se ne sme odganjati.

„Marsikaj vem.“

— In vi si upate to trditi? — čudi se Ivan. Stvar ga je vendar nekoliko zanimala.

„Prav za gotovo sicer ne vem, a če mi dovolite, da vam povem, sodili bode po tem tako, kakor sodim jaz. Vedite, da sem jaz že nekaj let na svetu, nekaj sem že izkusila in nekaj videla v naših krajih. Služila sem kot poštena dekla dolgo vrsto let različne gospodinje. Primerilo se mi je marsikaj, česar ne zabim nikoli.“

— No, pa povejte, prosim! — reče Ivan mehko in rahlo.

„Tisto leto, ko so merili železnico, služila sem v Zagorju. V gostilni je bilo sicer dela dovolj, a tudi jela in pila ni primanjkovalo. Nikoli ni bilo boljše zame. Iz vse okolice gospoda se je shajala k nam. Tudi pokojni vaš oče je bil večkrat v naši gostilni, potem oni gospod s Kalca, o katerem so pravili, da zna delati pesmi, Tomažič, Korenčan in drugi veljaki iz Bistrice so hodili tje poslušat kalškega graščaka. O, kako lepo je govoril! Me ženske smo vedno vzdihovale, kolika škoda je, da ni duhovnik. Tudi pel je lepo, oh, takšen glas! Vaš rajni oče mu je sekundiral, drugi so pa bolj na debelo renčali, le Korenčan se ni nikoli vtikal vmes. Rekli so, da zato ne, ker nima pravega grla, drugi pa so trdili, da hodi v Zagorje samo zaradi igre. Bila je namreč navada, da so potem, ko je odšel gospod s Kalca, pogledali tudi podobice,

pa ne božje, hudičeve. Prisedel je k njim oni sloveči Maslo, kateri dobi na vsako igro, samo če hoče, in vrgli so jih, pa metali včasih do belega dne.

Kolikor sem mogla že tedaj spoznati, vaš oče in Korenčan nista bila prijatelja. Pravili so, da sta si bila navskriž zastran neke snubitve tam nekje na Logaškem. One gospodične sicer ni dobil ne ta ne oni, a jeza je ostala, zakaj oni večer — oh, nikoli ga ne zabim! — bila sta oba razdražena kakor leva. Vaš oče je namreč priigrjal več tisoč denarja, a Korenčan jih je izgubil. Vsi smo se bali, da se pobijeta. Najgrše priimke, vse stare grehe in vse stare dolgove sta si očitala. Korenčan je pa še posebno poudarjal, da si bo že o priliki napravil pravico sam.

Že proti jutru je bilo, ko sta se podila ven na cesto. Jaz sem poslušala na oknu v kuhinji. Tedaj se je zaletel Korenčan v vašega očeta; vse je kazalo, da ga podere. Ali oče je bil korenjak. Prijel je nasprotnika za noge in vrat, pa ga položil na tla, kakor deva mati v zibel malo dete. Trebušati Korenčan je sicer brcal nekaj časa in otepal z rokama, a prav nič si ni mogel pomagati, dokler ga ni pustil vaš oče iz svojih rok. Pobral se je in otresel prah z obleke.

„Čakaj, slepar“, rekel je potem, „to ti bom že še vrnil!“

— Kaj, jaz slepar? Ali bi ti ravnal drugače, ko bi dobil dober „list“?

„Goljuf, slepar! Denarje mi vrni, denarje, ki si mi jih ukradel, če ne, tudi dvajset let odslej ti ne odide povračilo! Pomni!“

Vaš oče je stopil nekoliko za njim in zacepetal z nogama, kakor bi zapodil psa od sebe. Korenčan je zbežal, oče se je vrnil v gostilno, plačal račun, meni je dal petak za postrežbo — še dobro vem — in se odpeljal lepo mirno domov. Nikdo ni videl, kaj sta imela pod oknom, nikdo ni slišal pogovora kot jaz. Povedala sem ga vam, a doslej še nikomur drugemu. Zdaj pa sodite!“

Barba je končala in dregnila v ogenj, da so iskre sfrčale visoko gori v dimnik, Ivan je pa molčal. Delj kot je premišljal njene besede in je primerjal z

njemu znano prošlostjo svojega očeta, verjetnejše se mu je zdelo vse. Oče je bil večkrat v Zagorju in na Kalcu, tudi igral je, tako so pripovedovali, prva leta, ko se je oženil.

Od one dogodbe v Zagorju, kakor jo je pripovedovala Barba, pa do poboja ob Reki ni minilo niti jedno celo leto.

„Oh, da ni bilo vas, Barba, pri sodišču! Kako drugačna bi bila obsodba!“

„E, kaj hočete! Jaz ne maram, da bi me ljudje vlačili skozi zobe, saj me imajo že tako za slabo in hudobno. Naj ostane, kakor je. Ali boste morda vi tožili?“

— O, ne! Ne zdi se mi še potrebno. Morda se v tem času zve zopet za kako novo pričo, potem pa naznanim stvar sodišču. Samo vašo trditev, mislim, kakor je resnična, bilo bi težko dokazati, dasi vidim sedaj, kako prav ste trdili v začetku. Hvalo za pripovedovanje! Prav gotovo se še kdaj uporabi zato, da bo pobijavec mojega očeta — Bog mu daj dobro! — kaznovan, kakor zasluži.

Barba je odšla. Ivan je pa takoj zasul njeno ajdo.

Minil je ledeni prosinec, nagibal se je h koncu tudi vihravi svečan s svojo vremensko nestanovitnostjo. Po bregu kraj Reke že gledajo iz zemlje beli zvončki ter oznanjajo delavcu, ki se poti v vinogradu, da se vrnejo v naše kraje boljši časi.

Spomladi pride drugačno delo, narava oživi, trta ocvete, in njemu se bode jel vračati obilni trud — prijetna vinska kapljica, če jo božja roka milostno obvaruje uime.

„A vse je še v božjih rokah!“ tako pravi marljivi oratar in vse izroči božjemu varstvu. Tudi če po leti prihruje toča in sklesti sadeže ter mu pobije vse pridelke, ostane mu še rešilna lestva iz brezdna obupnosti, lestva, katere se krepko oklene: „Bog je vzel, Bog bode tudi pomagal!“

Blagor mu, komur niso bučeče sile v življenju skalile te nade!

Neko toplo popoldne koncem svečana je stopala Lesarjeva Gabrijela s košarico v roki po prisolnčnem

bregu, kjer so kopali delavci za trsje. V košarico je spravila za Ivana nekoliko malice, ker nadzoruje delo že izpred poldneva. Dasi ni hodila še dolgo, vendar je bila v obraz močno rdeča. Strma pot in toplo solnce, kakršnemu že ni bila vajena nekaj mesecev, sta jo ogreli, da je bila lepa kot razcvela vrtnica, kopajoča se v jutranji rosi. Le nekaj korakov prej, ko je krenila s poti na stransko stezo v vinograd, prišel ji je nasproti — Matej Suhorec. Ni ga videla in bala se je srečati ga, odkar je zvedela, da se je hotel maščevati zato, ker ga ni marala. Potem ga ni bilo več v hišo, in potem se je tudi začelo vse govorjenje o Korenčanu in njenem rajnem očetu. V deklčinem srcu je bil Matej Suhorec vzrok vsega hudega. Kesala se je Gabrijele, da ni stopila nekoliko brže. Na njenem licu je bilo poznati veliko zagato, v kakršni je bila, in vendar je stopala ponosno naprej.

A tajiti ni mogoče, da bi bil tudi še tako strog opazovavec poznal zadrego tudi na Matejevem obrazu. Ono, kar se je bil lotil jeseni, pozabil je že davno, saj je odslej doživel še več drugih prevar. In vendar bi bil tudi on v tem trenutku raje tam-le doli sredi Reke, ki ni še posebno gorka, kakor tu nasproti njej — Gabrijele. Kako neprijetno je srečati človeka, kateremu smo brezuspešno razkrili svoje srce, koliko neprijetnejše je še le iznenadenje, če je oni človek — ženska! To je dobro čutil tudi Matej, in rdečica bi mu bila ogrela obraz, ko bi bil — trideset let mlajši. Seveda tega ni on kriv, tudi si nič ne more pomagati, če ga je hudomušni Amor zadel v srce še le pri Lesarju, ko je gledal okrog ognjišča se vrtečo Gabrijele, a — v zadregi je danes vendar, v silni zadregi.

Vsi srečni dnevi so se mu hipoma razvrstili v spominu kakor na blagohoten pregled, slednjič pa še nenadejani poraz — grob lastne sreče, grob, kjer je mislil, da mu vzcvetje rajski kotichek že na tem svetu. Sezidal je lepo hišo, da — Barba gospodari v njej; posodil ji je denarja na posestvo, sedaj pravi, da je ona toliko založila v hišo, da ni skoro nič njegovega; terja jo za svoje stotake, a ona se mu smeje in ga draži porogljivo, naj dokaže, kdaj ji je res kaj dal.

Danes ve tako za gotovo, kakor za svojo smrt, da jih ne bo videl nikoli več.

O, ti hudobni Amor!

Vse je bila sama prevara! Korenčan lahko pride, tako je mislil Matej, ter vzame Gabrijelo; on pa ne bode imel ne Gabrijele, ne svojih lepih novcev, niti drugi ljudje ga ne bodo radi vzeli pod streho za tiste krajcarje pokojnine. To je naredila Barba, in Matej mora sedaj lepo slušati, kar reče ona. Kam naj pa gre, in kdo mu naj postreže?

Še zadnji hip je hotela Gabrijela skočiti s pota na senožet in iti za grmovjem mimo Mateja, ko je v njegovem srcu premagalo zadrego nekdanje sočutje. Rekel je:

„Kam pa vi, gospodična?“

— Tja-le k delavcem grem.

„Nesete malico?“ deje on zelo prijazno.

— Bratu sem pripravila nekaj za priboljšek.

„Ali je Ivan tudi tam?“

— Tudi, pravi ona rezko in hoče oditi. Gabrijelo je Matejeva prijaznost opominjala nekdanjih časov, ko je bil tako prijazen, a tisti časi so ji prinesli mnogo tužnih dni.

„Gabrijela, počakajte no, prosim!“

— Kaj bi radi? deje osorno.

„Nekaj bi vam rad povedal.“

— Vi — povedali! čudi se ona, — ali niste že nekoč povedali pri nas vsega, kar bi radi. Dobro veste, kako je bilo, in tudi ono veste, kar ste še storili potem. Kaj takega ne bi bila mislila o vas nikdar. Sramota!

„Oprostite, Gabrijela! Ko bi vi vedeli . . .“ Ni mu pustila izgovoriti, dasi je bil Matej zelo srečen, če je smel le njeno ime izgovarjati.

— Kaj, ko bi jaz vedela, mari ne vem še zadosti? Morda mislite, da še sedaj ne vem vsega, kar ste počeli samo za to, da bi se maščevali? — Njena precej visoka, vitka postava se je še bolj vzravnala, v obrazu se ji je pokazala neka nenavadna odločnost, ki je dobrodejno uplivala na njeno dražestno prikazen. Matej je na tihem občudoval junaško žensko. Sape mu

je nestajalo v grlu in — tega pa že ne smemo povedati, že z ozirom na njegovo nekdanje vojaško dostojanstvo ne smemo spraviti v javnost. Ne smemo reči, da bi se bil kar naravnost bal, ne, tega pač ne, marveč povedal bi bil prav odkritosrčno, kakor na izpovedi, da ni on kriv tega, le Barba je vse napeljala.

Deklica je spoznala njegov notranji položaj. Obraz se ji je razjasnil, nasmehnila se je rahlo in ga vprašala :

„No, pa kaj ste hoteli reči, gospod Volk? Prosim, povejte, mudi se mi!“

— I, to sem hotel reči, mencial je oni zadovoljno, sluteč, da je menda nevihta vendar že minila, — da so bili drugi vsega krivi.

„Menigo in pa vi!“ reče Gabrijela odločno.

— O, jaz nič, jaz! Verujte, gospodična!

„Kdo pa?“

— Ne morem povedati.

„Potem niste mož, ker se bojite resnice.“

— Kako? Kaj pravite? Jaz nisem mož? Dva tisoč tristo sedem in šestdeset goldinarjev sem zazidal v hišo in tudi plačal sem toliko, pa da nisem mož? —

„Kaj?“ čudi se Gabrijela. „Saj ste nekdam sami pripovedovali, da imate le dvanajst sto v hranilnici!“

— I, saj sem jih imel res.

„Odkod pa drugo?“

Sedaj je bil Matej v hujši zadregi kot prej, ko je stopal deklici nasproti. Sram ga je bilo povedati, a pomislil je, kakor je slišal pri starih možeh: naravnost se najprej pride, in rekel :

— Posodila mi je Barba.

„Kje je pa dobila toliko denarja?“

— Mož ji je poslal s Hrvaškega?

„Pa toliko?“

— Saj je tudi tam doli že več let. Ni čuda!

„Oni dan je pravil nekdo, ki ga je videl, da dela le malo, tem več popiva.“

— Morda slučajno nima dela.

„Pustiva to! — Torej Menigo vam je pomagal obrekovati starega Korenčana in pa vaša sestra Barba. Lepe reči so to!“

Mateja je bilo sram, in odšel je molče po svojem potu; Gabrijela je pa premišljala njegove besede o Suhorcu. Slišala je o njem že marsikaj in tudi to, da ga ni potlej več doma, kar so pobili njenega očeta. Odkod bi ta človek prislužil toliko novcev? Kaj, ko bi bil on tudi imel opraviti tedaj — Ni si upala končati te misli, ker ni bila vajena po krivem koga sumničiti. Vendar je povedala svoje pomisleke bratu, ki pa ni rekel ničesar. Saj je zadnji čas tako čuden, da si Gabrijela ne more tolmačiti njegovega vedenja. O Korenčanu noče prav nič slišati, vzroka pa ne pove. Gabrijela namreč ni ničesar slišala o Barbinem pripovedovanju, ničesar o bratovih načrtih. Nekoč je zahteval, da se kar sama odpove vsakršni zvezi s Korenčanovo hišo, kar pa ni hotela storiti. Ivan se je hudoval in rekel, da je to zoper voljo rajnega očeta. Tega ni umela njegova sestra.

Ivan je trdil, da je preiskava proti Korenčanu ustavljena samo zastran pomanjkanja dokazov, kar še ni povod, da bi mogli reči: nekriv je.

Navzlic vsemu temu je zvedel Josip Korenčan vso stvar že naslednje jutro. Čudil se je drobni ženski pisavi, ki je imela vse posebnosti pisave mirnega človeškega značaja. Zamišljeno je stopal mladi Korenčan ob vodi poleg pile.

Divje je šumela Bistrica, prašila se v zrak in padala zopet peneča v strugo, a še burneje misli so rojile v Josipovi notranjosti. Preživeli tožni dnevi so mu bili še živo pred očmi, brezupna sedanost se umika oživljajoči prihodnosti, lepšim nadam. Kakor voda burno vrši od svojega vira v dolino, a mora prej zmagati mnogo slapov in vodnih koles, še le pozneje si umiri v ravnih planjavi, tako se je kazalo Josipu danes življenje.

Čutil je, kakor še nikdar prej, v sebi neko nepremagljivo moč, da s svojo znanostjo, s svojo vstrajnostjo sam poskusi raziskati temno mesto v očetovi prošlosti, da dožene, če je le mogoče, njegovo nedolžnost in najde pravega krivca. Bodrila ga je nada, da se gre tu za dobro, pravično stvar, misel o končnem uspehu in sladki čut, da ne bode med Korenčanovo

in Lesarjevo družino nikake zapreke več njegovi zvezi z ljubljeno Gabrijelo.

Ponosno je dvignil glavo, obrisal z roko čelo, kakor da hoče s tem prepoditi vse dvomljive in sitne misli, potem se vrne v svojo sobo, pozneje k očetu.

Še tisti dan je bil sklenjen tajni načrt, opazovati Suhorčevo Barbo v Hrastju in njene zveze.

IV.

Kjer Postoj'na v spodnji svet
Svoja čuda vabi zret,
Ona zemlja slavoglasna
Moja vlast je, dom je moj.

Kdo ne ve, kaj so čudesa notranjskih kapnin?

Ona neizmerna množica ljudi, ki se zbira bin-koštni ponedeljek pred Postojinsko Jamo; ono nerazločno, burno in vendar enakomerno žuborenje med množico, katero požira nenasitno žrelo v podzemeljski svet; potem pa ona sopara, ki prihaja iz jame; oni duh po svečavi in umetelnih ognjih — pozneje oni vlažno-mrzli zrak, ki objame človeka takoj ob vhodu v Jamo; vse to nam svedoči, da mora biti tu nekaj nenavadnega — božjega stvarstva čudo. Resnično! Tu prestopa človek mejo svojega vsakdanjega, navadnega življenja, tu se začinja zánj nov svet.

V tej podzemeljski krasoti čuti človek, da smo ljudje nekako vsi jednaki. Tudi če so nam na zemeljskem površju smotri različni, da nam gredo misli in pota navskriž in narazen, tu v podzemeljskem svetu smo jednaki. Vodi nas samo jeden namen: občudovati lepoto naravnih stvorov, z občudovanjem blažiti si srce, da bi bilo občutljivejše za najvišje vzore in da bi slutilo v stvarjenju mogočnost božjo. Niso pa to več jedini nameni, zaradi katerih se gnetejo ljudje pred Jamo ter hočejo s silo, bodi že z lepa ali z grda, vánjo. Zanimanje za neopisno čudo slovenske zemlje je sicer v vsakem človeku, toda poleg tega združi rad še stranske namene.

Tudi Josip Korenčan je bil že večkrat v Jami. Danes je prišel samo po to, da vidi nekatere znance

in da bi srečal — če bi bilo mogoče — tudi Gabrijele. Saj je ni videl od onega večera, ko sta z očetom poslušala Meniga. Koliko solz je ona potočila od tedaj do danes, in koliko britkosti je prebil Josip od onega trenutka, ko je mislil, da mu je odprt življenja raj poleg lepe Gabrijele! Kolikokrat prevari človeka slepilna nada!

Njegovo raziskovanje ni bilo zaman. Povpraševal je pri tedanjih delavcih in zvedel je marsikaj. Zorič iz Sušice je imel tedaj gostilno ob železni cesti, pravil mu je, da je Suhorec pil pri njem tisti večer, ko ga je zapodil Lesar. Jezil se je na njega in se rotil, da ga ubije, če ga kje sreča. „Prav je bilo, da je odšel drugi dan na Hrvaško“, dejal je mož, „sicer bi bili njega prijeli, ko so našli tri dni pozneje pobitega Lesarja.“

Tomazič iz Trnovega mu je celo pripovedoval, da so smatrali on in vsi pametnejši ljudje Lesarjevo nesrečo za politični zločin, ker je bil pokojni Lesar preveč zagrizen nasproti tujcem, zlasti pa nemškutarjem, ki so še tedaj nosili glave po koncu.

Jurij Trobec, dolgoletni črednik v Hrastju, mu je podal glede na Suhorca najimenitnejšo izjavo. On je videl Suhorca prav tisti večer pred nesrečo na tržaški cesti, ko se je le-ta plazil po malo obrastlem pašniku med grmovjem ter se vidno izogibal prave poti. Možiček je pripovedoval stvar prav določno in natančno. Dasi ga ni nikdo vprašal, če bi mogel to potrditi s prisego, vendar je sam neprenehoma ponavljal, da vse postavi proti onemu, ki bi poskusil ovreči njegovo trditev.

Nasproti njemu si je Suhorčeva Barba prizadevala dokazati in tudi Ivan Lesar ji je pomagal, da je le Korenčan in nikdo drugi kriv vse nesreče. Govorila je tako, kakor da ni pravice več na svetu. „Kaj sodišče, kaj priče in kaj porotniki, če človek ne ve tako dobro kot jaz, da le Korenčan in nikdo drugi je pobil Lesarja!“ Tako je rentočila Barba in se sklicevala pri tem tudi na svojega moža ter obljubila z njegovim izpričevanjem dokazati resnico, kakor hitro se vrne.

Vprašal jo je Josip, zakaj se ni prej oglasila. Saj bi bil Suhorec lahko zaslišan tudi na Hrvaškem, če ne utegne ali ne more priti domov.

„E, kdo ve, kaj ima gospoda med sabo!“ Tako se je odrezala in šla po svoji poti strani. Njeno jezikanje je Josipa prav malo strašilo. „Baba je baba! Kaj mi neki more nahuditi? Saj govore vsi moji uspehi zoper njo in zoper njenega moža.“

Sam s seboj nekako zadovoljen je stopal binškoštni ponedeljek popoldne pred Jamo po gozdiču. Slišal je, da je prišla v Postojino z bratom tudi Gabrijelem, vendar ni vedel natančno, če je šla že v Jamo ali je ostala kje zunaj. Prav počasi, skoro malomarno je hodil med množico pred jamskim vhodom, ko ga potaplja po rami njegov dobri znanec in prijatelj, hrvaški profesor Frankić.

„Da si mi zdrav, Josipe!“ reče mu in seže v roko.

— Bog te živi, Frane! pravi Korenčan in mu krepko stisne obilno desnico. Frankić je bil človek srednje rasti, a precej okroglega života, širokopleč in nekoliko — nekateri so rekli, da ravno zadosti — trebušat, sicer pa zlata duša od pete do temena. O počitnicah je rad bival v Bistrici in poslušal o raznih priložnostih slovensko govornico ter jo primerjal s svojo mehko materinščino. Vsled svojega odločno narodnega duha, ognjevite navdušenosti za domovino in njene svetinje priljubil se je Bistričanom takoj prvo leto, da so ga vabili o vsakih počitnicah v svojo lepo domačijo. In Frankić je rad prihajal med svoje ljube znance. Kakor mojstra so ga posadili za mizo in poslušali kakor učenika. Pogledal je mirno okrog sebe, njegovo modro oko je seglo vsakemu v dno duše, potem je pogladil na kratko ostrizeno brado in začel govoriti tako, da je bil njegov govor popoln slavospev slovanski domovini. Tudi je dejanski zelo veliko podpiral narodne zavode.

Le stari Korenčan je trdil, da je Frankić fanatičen hrvaški kričič — Hrvate je namreč mož cenil bodi že kot ljudi bodi kot Slovane še veliko nižje kot Slovence. Profesor se ni mnogo menil zanj in za njegove opazke. Če je bilo mogoče, izognil se ga je; če

pa ni mogel, pogovarjal se je ž njim ljubeznivo, kakor da sta oba jednega duha. Josip se je čudil takemu ravnanju.

„Ali ne pojdeš v Jamo?“ vpraša ga profesor čisto slovenski.

— Premišljam. Ne mika me posebno.

Frankić ga pogleda nagajivo, potem pa reče: „Lesarjeva Gabrijela je šla prej le notri.“

— Kaj? Gabrijela je že notri? dé Josip in se odpravlja, da bi takoj stopil za njo.

„Počakaj, počakaj malo, sinko! Ona neče ti otiči. I brat je s njom, ja sam več govorio s njimi.“

— Tudi brat?

„Jest“, reče profesor in mu ponudi roko v slovo.

„Dakle do vidjenja, Josipe!“ Mladi Korenčan je tako naglo stopil proti vhodu, da ga je Frankić takoj izgubil izpred oči.

Onostran vhoda je stala Gabrijela poleg Ivana. Pogovarjala sta se z nekimi sorodniki. — Ne samo iz Jame prihajajoči vlažni zrak, marveč tudi mrzli pozdrav z Ivanom je Josipa tako prevzel, da bi se mu bile kmalu podrlle vse tiste lepe nade, katere je gojil že dolgo v svojem srcu. Ko ne bi bil opazil v njenih očeh onega izraza srčne miline, onega čuta gorke ljubezni poleg tihe otožnosti, kar ga je opominjalo minilih srečnih časov, vrnil bi se bil k Frankiću ali bi bil pa šel svojo pot dalje. Mladi Lesar se je vedel zelo prezirljivo.

Za nekaj trenutkov se začne družba premikati z množico naprej po vlažni, a gladki poti. Kdo more opisati občutke v srcu človekovem, ko ta zagleda prvič v Postojinski Jami veličastno „cerkev prestolnico“! Brezštevilno lučic povečuje naravno krasoto v širnem prostoru. In tam gori nad nami električna solnca, pod nami prepad, kjer šumi voda med nebrojnimi lučicami! Kako ne bi človek pozabil, da je pod zemljo! Prizori, kakršne gleda, mogoči so le v sanjah. Tu krasna podoba, tam silovit steber kapnik, pod nami žuborenje valov, naraven most, razsvetljen z dvema vrstama lučic! Da, čudovita si, notranjska zemlja!

Josip je stopal poleg Gabrijele, srce so mu pa prešinjale vse drugačne misli od onih, da bi opazoval božja čuda. Kolikokrat je človek samemu sebi vse, zunanost presoja skozi lastne naočnike, ki so često preveč megleni, da bi mogel spoznati naravno krasoto. Le duh, ki se ume tako visoko dvigniti, da ga ne ovira zemeljska teža, umeva prav neskončna dela božja.

Mladeniču je bilo srce tako polno ljubezni in sladkih nad, da je komaj čakal priložnosti, ko jih razkrije.

Mudili so se na plesišču.

Neštevilna množica hrumi, poje, vzklika; tam v ozadju na naravnem odru svira godba vesele poskočnice in mladina, vrteča se po drobnem pesku, kaj radostno sluša njene glasove.

„Kako veselo je tukaj!“ dé Josip svoji spremiljavki, ki je bila vedno bolj molčeča. Ni mu odgovorila, slišal je le rahel vzdih iz njenih prsi. Ivan se je pomikal z znanci bliže bučeči godbi, Gabrijela za njimi. Tedaj reče Josip:

„Zakaj si tako žalostna?“

— Saj nisem, pravi ona s takšnim glasom, da je mogel takoj spoznati, kako težko prikriva resnico.

Stopali so potem dalje mimo različnih podob, skozi mnoge predore proti „Kalvariji“. Sprednja družba je nekoliko korakov pred njima.

„Gabrijela!“ reče Josip, „mislim, da se stvar za naju skoraj srečno razmota. Jaz se zanašam na svojo in tvojo vztrajnost.“

Verjemite, gospod Korenčan, meni srce pravi, da se stvar nikoli ne reši prav za vas in ne zame. Oh, ubogi moj oče! — —

Tihoma se ji je prikradla solza na trepalnico, zablestela se je v električnem svitu in zdrknila na tla. Josip jo je videl in spoznal je vzrok njene notranje toge. Hudo ji je, da neljuba zadeva še sedaj ne pušča na miru njenega dobrega očeta. Saj ni storil nikomur nič žalega, in vendar sedaj tako razmotrivajo njegovo življenje, kakor da iščejo po vsej sili madež na njem. Med tedanjimi železniškimi podjetniki so že vse preobrnili, ko bi bilo kaj mogoče stekniti, kar bi pričalo

o kakšnem koli večjem razporu med njim in Korenčanom. Njen brat Ivan je bil celo v Zagorju, ne da bi vedela, v kakšni zvezi je to z vso zadevo.

„Nabral sem že mnogo dokazov, ki so dober kažipot, da najdemo slednjič vendar pravega krivca.“

— Meni se pa dozdeva, da je stvar vedno huje zamotana.

„Kako to?“

— Vrnil se je te dni s Hrvaškega oni Suhorec — saj veste dobro, kateri — in trdi, da je bil navzoč o razporu med vašim in mojim očetom. Grozila sta si neki z orožjem. Mož pravi, da si upa vse celo s prisego potrditi. Tudi sem slišala, da je bila preteklo zimo Barba v mlinu pri mojem bratu. Nekaj hudega mu je morala povedati, ker odtlej je ves drugačen. O vas in o vaši hiši ne govori drugače kot prezirljivo in poniževalno. Z dokazi si vendar ne upa. Sedaj pomislite, dragi Josip, ali je mogoče, da bi jaz poleg tako žalostnih razmer še verovala v svojo lastno srečo?

Josip je molčal in preudarjal sam s seboj nekaj časa. Tudi Gabrijela je stopala molčé zraven njega. Vtopljenja sta bila v različne misli.

„Kaj sploh pravi Ivan?“

— O tej zadevi ničesar. On ni prepričan o nedolžnosti vašega očeta. Sili me, da bi se možila drugam. Kakor spoznavam njegovo početje, želi samo to, da bi se jaz čim prej umeknila iz hiše. Odkar je bila ona Barba pri njem, ni več miru. Slutim, da ga je dobila popolnoma v svojo oblast. Meni je govoril že o tem in onem, ki bi se rad oglasil pri nas zá-me, toda —

„Ni vas pregovoril, kaj ne, Gabrijela?“ pomagal ji je on.

— Ne tako! Niste me prav umeli. Jaz se ne odločim za nikogar več.

„Kaj je to?“

— Jaz pojdem — v samostan. Tam bo mirno moje življenje, nikomu ne bom na potu.

Težavno je govorila zadnje besede, to je spoznal Josip. Koliko je morala prebiti, prej ko se je — če se je resnobno — odločila za to početje. Njegova prva

misel je bila: deklico je treba pripraviti iz obupnosti zopet na pravo pot. A kako? —

Kdor se hoče lotiti tako človekoljubnega dela, kakor je postrežba raznih bolnikov, mora se ga okleniti iz prepričanja in s celim srcem, sicer nakoplje s svojo prenačlenostjo drugim, sebi pa še največji križ, ki teži do konca življenja, teži človeka često v samo večnost.

„Ali ste videli Barbinega moža?“

— Ne še, tudi ga ne želim videti.

„Gabrijela! Ali se spominjate onega izporočila Mateja Suhorca?“

— O, kaj bo tisto! Verjemite, gospod Korenčan, da je slutnja samo vabljava „fata morgana“, ki človeka vara toliko časa, da ga zvabi v pogubo.

Pot na Kalvarijo je strma pot in izpeljana v mnogih ovinkih tako, da se potniki lahko pogovarjajo s svojimi tovariši, ki stopajo pod njimi na vrh. Gabri-jela se je ozrla in videla tik nad seboj Ivana; zato je umolknila.

„Gospica!“ reče Josip, „jaz upam, da se stvar dožene kmalu. A vztrajneje kot doslej hočem nadaljevati svoje zasledovanje, ki me slednjič privede, če je božja volja, tudi do končnega uspeha.“

Milo ga je pogledala Gabrijela. Rekla ni ničesar, a srce ji je prevevala misel in ta misel je odsevala iz njenih oči: Bog ti pomagaj! Da bi bilo le kmalu! Ivanu ni ugajalo govorjenje med nekdanjima zaročencema, kakor mu tudi sploh ni bilo všeč, da se je danes Josip pridružil Gabrijeli, a zabraniti tega ni mogel, če ni hotel obeh naravnost žaliti.

Ko so došli zopet bliže, zakašljajal je prav močno in prav mogočno ter pogledal najprej Josipa, potem pa sestro tako srpo, kakor da ju hoče s samim očesom razdružiti.

Kakšen prizor na vrhu Kalvarije!

Liki mravlje se pomikajo ljudje po zavutih stezah na vrh. Glasno žuborenje odmeva od vseh kotov, vsem nad glavami pa se zopet utrinja električna luč tako milo in jasno, da za trenotek pozabiš, kako globoko si pod zemljo. „To je naše solnce“, rekel je nekdo iz

Ivanove družbe, ozrši se v bliščavo svetlobo. Tudi drugi so pogledali v veliko, svetlo kroglo ter občudovali podzemeljsko solnce; a kdor bi bil ondaj motril njih prebledle obraze, ustrašil bi se bil, misleč, da so živi mrtveci brez kaplje človeške krvi. E, mrzlo je, mrzlo novodobno solnce!

Tu in tam prepeva družba veselih obiskovavcev glasne pesmi. „Živio! hoch! in evviva!“ odmeva izmed pisane množice. Ako si, dragi čitatelj, še misliš zraven tega oni otli, raznoliki in nebrojnokrat se ponavljajoči odmev, kjer se zlije glas z glasom, jek z jekom, zdi se ti ves preobsežni prostor začaran kraj, kjer se širi neprestano žuborenje, nerazločno šumenje kakor o nevihti in čestokrat vršeče rjojenje brez vsakršne prispedobe, pogodil si v glavnih potezah sliko, katero imamo le še malo popolniti.

Na Kalvariji so pevci izkazovali svojo izurjenost, in bengalični ognji so s svojo svetlobo različno barvali divne podobe jamskih kapnikov, tudi daljnje čeri in glasne obiskovavce.

Gabrijeli je bilo tesno sredi neprestanega vrvenja. Zdelo se ji je, kakor da so mahoma oživele vse njene skrbi in težave ter jo sedaj preganjajo v podobi živih ljudi in različnih podzemeljskih podob. Želela si je na prosto. Tudi Ivanu in drugim ni bilo dobro tukaj, a le počasi so se jim jele uresničevati želje po čistem zraku. Komaj v debeli pol uri so bili v parku pred Jamo.

Tu srečajo zopet prof. Frankiça.

Po gostilnah se je vse trlo različnega ljudstva.

V hôtelu „pri beneškem levu“ gnetlo se je toliko ljudi, da so morali biti celo nekateri odlični gostje zadovoljni s postrežbo v veži. Soba za navadne pivce je bila polna do zadnjega kotička, katerega je danes zasedel vsled nenavadne sreče črednik iz Hrastja. Že več let je zbiral denar za to, da pogleda o Binkoštih Postojnsko Vilenico. Letos se mu je zdelo, da bo zbrana svota zadostovala za pot v Postojino in nazaj, za potrebno pijačo tam, medpotoma in še jeden dan potem doma. To je prav toliko časa, da bo mošnjiček popolnoma prazen. Najel je človeka in ga tudi dobro plačal, da ga nadomestuje ta čas v njegovi pastirski službi.

Vaščani so se spogledovali zvedevši, da se odpravlja Jurij Trobec v Jamo. Imel je namreč dobrodušni in šaljivi moziček poleg drugih dobrih lastnosti tudi to, da ni posedal vsako nedeljo popoldne po gostilnah, marveč ogibal se je sladkega vinčka, kakor se ogiblje trezen človek zapeljive ženske; a ko ga je zalezal po toliki suši, tedaj se ni mogel kar nagloma ločiti od njega. Najraje si je tudi najel družabnika — seveda, kdo bi samoval in svoje zapravljjal — ter mu plačal pijačo in še nekaj šestic za dnino po vrhu, da mu je pomagal veseliti se pri zlahtni kapljici. Nekaj dni potem so se pa za Jurija začeli tisti hudi časi, ko je samotno taval za čredo ter, na palico se opiraje, obžaloval svoje grehe in računal, za koliko bi se bil brez minile pijače povečal njegov kapital. Oh, ta nesrečna misel! Oh, to sladko vince!

Iz te čudne neodločnosti ni mogel Jurij vse svoje dotedanje življenje.

Danes se je podvzival ter bil med prvimi v Postojnski Jami in se, prišedši kmalu nazaj, vsedel le-sem v skrajni kotiček pivnice za navadne goste. Okoli njega se je stiskalo nekaj starih znancev, ki niti niso opazili, kako nagloma se je jela polniti soba z različnimi ljudmi. Bilo jih je nekaj tudi iz Hrastja.

Jurij je ravnokar prav na dolgo in široko razkazoval znancem svojo nedosežno zvedenost v živinozdravništvu. Neki znanec, hoteč se mu prikupiti, podražil ga je, naj pove, kako je odvadil zajca, da ni več hodil v zelnik.

„I, kako? Saj veste: ubiti ga ne smeš, zadaviti tudi ne. Vzel sem torej palico.“

Prijatelji in znanci so se smejali njegovim premetenosti, Jurij se je ponosno obrisal najprej z desnim, potem z levim rokavom preko ust, potegnil zopet prav junaški iz kupice in potisnil v usta na pol zmočen konec smodke, ki je dogorevala. Tedaj ga nekdo udari ne preveč ljubeznivo po rami in zareži: „Lažeš, kolikor more teči lovski pes!“

Jurij se ozre, a prav polagoma in dostojanstveno kakor človek, ki ve, kaj dela, pa nadaljuje svoje pripovedovanje o volčiču in žabičnosti pri goveji živini.

Pogledal je Suhorčevega Gašperja, Barbinega moža, ki je hotel po sili dokazati, da Jurij Trobec laže. Toda Jurij ga je le pogledal in pripovedoval svojo izkušnost brez vsakršne ovire.

„Ko bi tega le ne poznali že davno,“ zabavlja zopet Gašper, ki je nalašč iskal danes razpora ž njim.

— Tudi tebe poznamo, dejal je Trobec in potegnill krepko iz smodke. Cel oblak dima je obdal njegovo glavo. Ozrl se je po tovariših ter, videč same poslušne obraze, nadaljeval svoje razlaganje, ki je že prehajalo nič manj kot naravnost v samohvalo.

„Jurij, ti si lažnik!“ zabrusi mu Gašper v lice.

— Kdo te pa vpraša, koliko si star? Zakaj se zadiraš? vpraša ga črednik mirno ali samosvestno.

„Zakaj se zadiram, ti bom že povedal; prej pa ti povej, zakaj mene opravljaš pri gosposki?“

— Jaz koga opravljam? Vsi božji svetniki in celo nebo! Ali je že svet slišal kaj takega? Svoje denarje pošteno zaslužim in shranim, beračil nisem še nikoder, oropal še nikogar, pobil tudi ne, hvalo Bogu! Če kdaj zapijem kak krajcar, zapijem svojega, ne tujega, hvalo Bogu! vsega pa tudi nisem še zabil. Pomni, jaz nisem hodil po Hrvaškem! Dobro veš, da je Jurij Trobec poštenjak. — Tu se je potrkal po junaških prsih, da so zadonele kakor hramova vrata, in ponovil je — „poštenjak, ki si je moral sleharni prihranjeni krajcar krvavo zaslužiti.“

„No, no! Kdo ti pa očita nepoštenje v takih stvareh? Rekel sem ti le, da si me obrekoval in opravljal, ko te je oni dan Korenčan iz Bistrice izpraševal o nekem dogodku, o katerem je meni ravno tako malo znano kakor tebi. — Kar je res, to je res, Jurij. Tedaj si lagal, kakor si dolg in širok; pa brez vse zamere, moj dragi kume.“

— Jaz sem lagal, praviš?

„Da, nikdo drugi.“

— Imam mnogo napak, ne bom rekel, a da bi koga vedoma opravljal v pogubo, hvalo Bogu! te pa nimam. Kar me je izpraševal mladi Korenčan, povedal sem le toliko, kolikor vem, in le tako, kakor vem, a ne drugače. Pil sem ga danes res že več kot samo

jeden kozarec, ali toliko mi ni še zasedlo pameti, da bi ne vedel, kaj govorim, če rečem, da si upam vse potrditi s prisego.

„Tako!“ zarjovel je Gašper, da so ga vsi pogledali. „Ti duša —, ti poležakar, oče Lenček, ti plačani lenuh, vreteno, ki ni vredno, da te zemlja nosi! Torej ti si me videl oni dan pred pobojem rajnkega Lesarja na tržaški cesti? Že dva dni prej sem bil na Reki in še delj na Hrvaškem. Mari misliš, da mene nosijo coprnice po tistih krajih, kjer vi tukaj pobijate ljudi? Zares lepa reč! No, bodeš pa dokazal, ti smrdokavra, ti lakomnik, oderuh, obrekovavec...“ Gašper je vedno huje silil v svojega nasprotnika. Rdeč je bil kakor kuhan rak. Bradavica, katero je imel že od rojstva na levi strani nosa, bila je taka kot zrela črešnja. Hotel je udariti Jurija, a prijatelji so se zgrnili okoli Trobca ter odrinili napadnika, da se je umeknil. Jezno je stiskal pesti, toda še tisočkrat huji so bili pogledi, s katerimi je ošinjal ubogega Trobca. Potem je pa pristopila Barba in s silo potisnila na pol pijanega moža skozi vrata.

Le najbližjim znancem je bilo jasno, o čem sta se pričkala Jurij in Suhorec. Največ je bilo takih, da se jim je zdelo čudno, zakaj se stvar še sploh pogreva.

Gašperja niso nikoli imeli za prevelikega poštenjaka. Prijela se ga je rada marsikatera reč, in ker se je danes držal črednik tako moško in trdovratno, da nekaj ve, vzbudil se je marsikomu sum, ki je spravljal Suhorca v neprijetno zvezo z omenjenim dogodkom. Nekateri prijatelji so mislili, da bo sedaj Jurij po svoji navadi razkladal vso stvar na dolgo in široko, a nič tega, in čudno se jim je zdelo.

Zunaj v senčnem vrtu sta stopala Josip Korenčan in mladi Lesar ter se pogovarjala o zadevi, ki je bila Josipu najbolj mila. Samosvoje je otresal Ivan z glavo in govoril:

„Meni se zdi stvar dognana. O kakšni rodbinski zvezi med nami niti misliti ni mogoče, kam li, da bi se zgodilo, kar želiš ti.“

— Od kdaj pa tako in zakaj tako, Ivan?

„Imam za to dovolj povoda, a povem ti ga drugikrat.“

Kako da si zašel na tako napačna pota? — S tem mu je začel razkladati svoje uspehe v raziskavanju.

Vse to ni Ivana preverilo skoro nič; dejal je le: „Ne rečem, da bi se utegnila naša sumničenja kdaj tako zasukati, da bi bila popolnoma neutemeljena, ali do tedaj mine morda tudi še pol veka lahko in mirno, ne da bi kdo vprašal mojo sestro, koliko ji je let. Tega pa vendar ne moreš zahtevati, saj si dovolj moder, naj te Gabrijela čaka do omenjenega konca; reklo bi se drugače lahko: vedno. — In še nekaj. Pomisli, da se vidva res vzameta — slučaj — mahoma se pa pojavi Bog ve kod človeče, ki zbere moje in tvoje priče, Gašperja in starega Korenčana, ter dokaže, da le ta in ta — Korenčan Luka — je zločinec. Ali bi mogla tvoja soproga potem tebe pogledati; ali ne bi prešla z očetovih rok pokojnega Lesarja kri tudi na sinove roke? Nisem prijatelj takih grozovitih dogodeb in mehkočutnih romanov, a tu, mislim, nehalo bi biti človeško življenje.“

Ko bi ne bil Josip živo prepričan o nedolžnosti svojega očeta, bile bi ga Ivanove besede potrle prav do cela. Tudi tako ni odgovoril Lesarju ničesar. Zato je oni nadaljeval: „Najbolje bo, če se zgodi, kakor pravim jaz. Mi ostanemo prijatelji, ženitev pa pozabi.“

— Kako lahko dušno govoriš, Ivan! Ali misliš, da se to zabi tako, kakor bi rekel: izbriši s kredo napisane številke z mize. Prijatelj, ljubezen piše s stalnejšimi potezami! Spominov, katere je načrtala ljubezen, srečna ali nesrečna ljubezen, teh spominov ne izbriše nikdo!

Tu ga zmoti Ivan, rekoč: „Kdo bi bil mislil, da si še takšen idealist?“

— Idealist ali ne. Toliko že lahko rečem, da srce ni kamen.

„Verjamem, rad verjamem to, a sam lahko spoznaš, da Gabrijela ni in ne more biti tvoja. Dokler sem jaz gospodar na Lesarjevem domu, ne sme se to zgoditi. Razlogi so ti znani.“

— Ivan, ali veš, da misli zato Gabrijela v samostan?

„Kaj?“ vpraša ta in se zgane, kakor da ga je pičila kača. „Kdo ji je vcepil neki zopet to misel? Ali se ji nedostaje priložnosti za možitve?“

— In tu vpričo mene govoriš o njeni možitvi! Ivan, mnogo si se izpremenil. Često sem že računal na tvojo pomoč, a zdaj vidim, da je bilo vse le britka prevara. Ti podiraš moje najlepše načrte —

„Ki so načrti brez podlage,“ preseže ga Lesar.

— Seveda, če je ne dobe tam, kjer bi jo iskal za gotovo.

„Jaz, da bi te še podpiral? Pojdi in pomisli, kar sem ti že govoril! Meni se zdi, da se vrši med nama isto, kar nekdam med mojim in tvojim očetom: če le prideva skupaj, pa se sporečeva.“

— Saj ni bilo vedno tako, Ivan, dobro veš. Tedaj si zagovarjal moje nazore.

„Premalo sem mislil o vsej zadevi.“

— Ivan, nehajva! Ti ne veš, kaj je ljubezen, in odkar si se izpremenil v smisli, ki je meni nasprotna, uveril si se in vse presojaš tako, kakor bi bil ves svet na prodaj.

„Morda ni res?“

Korenčan mu ni odgovoril, marveč molče se je vrnil v sobo, in Ivan za njim. Tu je imel prvo besedo Frankić. Šalil se je z nežnim spolom, pripovedoval razne dovtipe in včasih tudi pogledal skozi okno, kdaj se vrneti Josip in Ivan. Ko sta se vrnila, umirila se je tudi živahnost med družbo. Neki težki vzduh je zavladal nad vsemi. Noben pogovor ni hotel v pravi tir, celo Frankić je nehal z dovtipi. Gabrijela je najbolj čutila posledice pogovora na vrtu. Z obrazov jima je poznala, da se nista ločila v najlepšem miru. Kaj je bil predmet pogovoru, to je tudi uganila, ne da bi vprašala. Vrtela je v roki dišečo vrtnico in se pogovarjala s profesorjem.

„Kdaj se vrnete zopet v naše kraje, gospod?“

— Jeseni, gospica. Tedaj pridem za delj časa.

„Prosim, ne zabite nas posetiti. Saj vam menda še ni znana naša okolica.“

— Nekoč sem bil sicer že tam, vendar vzprejem rad vaše cenjeno vabilo. Moja nečakinja me namreč prosi že dolgo časa, da bi smela z menoj na počitnice za nekaj tednov. Deklica zelo ljubi naravo, ljubi pa tudi slovansko zemljo in slovanski narod, dasi nima doma preveč časa baviti se s tem.

„O, potem bodeva kmalu dobri znanki.“

— Veselilo me bode, če jo bom mogel seznaniti z vami.

„O, lepo vas prosim, gospod profesor!“

V tem se je družba odpravila na železniško postajo. Zopet je stopal Josip poleg Gabrijele, a njegov pogled ni izražal več polovice one navdušenosti in vztrajnosti kakor prej v Jami. In vendar ga je misel na ljubko spremljavko bodrila k nadaljnjemu delovanju.

„Ali sta se kaj sprla z mojim bratom?“

— Ne mnogo. On je čuden že nekaj časa. Nikakor si ne morem pojasniti, zakaj se je izpremenil:

„Glejte, torej tudi vi slutite, da se je vse zarotilo proti nama? Ali ni najlepše, če siloma pretržem vse te zanke in si poiščem miren kotiček, kjer ni zavisti, ne sovraštva, ne jeze, marveč prava nesebična ljubezen, ki vse žrtvuje svojemu bližnjiku?“

— Gabrijela, o tem niste še dovolj preudarili!

„Ne rečem, da sem, toda ta misel od dne do dne bolj dozoreva v meni.“

— A ne dozori nikdar, pravi Josip strastno in jo pogleda v lice. Zavest o izgubi predrage zaročenke je zanelila v njegovi duši silen odpor. Srce je vzplapolalo z nekdanjim žarom.

„Ne vem. Moje razmere vse kažejo: da.“

— Prosim vas, gospica, pustite mi vsaj iskrico nade! Grel si bom ob njej srce in vzpodbujala me bode k uspešnemu delovanju za vašo in mojo srečo.

Tako lepo je prosil Josip, da bi mu Gabrijela nikdar ne mogla odreči. Molče mu je stisnila v roko žarečo vrtnico, katero je on skrbno spravil, pogledal hvaležno Gabrijelo in dejal na tihem: — Hvalo lepo! Ta mi bode drag spomin!

Njeno oko se je za hip zatopilo v njegovem, govorila pa nista nič več. Dospeli so na kolodvor in poslovivši se odpeljali vsak na svoj dom.

V.

Nečista vest pa vedno skeli,
Pokoja nima dni, noči.

Hude reči so se godile drugo popoldne pri Suhorčevih v Hrastju. Vse se je začelo iz take malenkosti, da, skoro iz nič. Iz iskricice često nastane grozen požar, zaradi jednega jajca med sosedami dostikrat smrtno sovrašтво.

Matej je namreč preudarjal že delj časa, kako bi dobil od svaka zopet nazaj svoje novce. Ali nikakor ni mogel do pravega konca, ker mu je vedno zastavljajal pot odločni: kako; toliko je vendar sklenil, da ne bode stradal jedi, pijače in obleke. Dati mu morata, vzemita že, kjer jima drago.

„Kaj si obnorel, Matej?“ jezil se je svak rečeno popoldne. Bil je slabe volje zastran sinočnje pijače in pa tudi zaradi Trobčevega govorjenja.

Res da je Barba izkušala z vso svojo spretnostjo obrniti ljudsko govorico na Korenčana, vendar je bilo Gašperju zelo neljubo, da se je stvar tako zasukala prav sedaj, ko je on doma. Denar je večinoma porabil, zato ni mogel ustreči Mateju.

— Jaz nisem obnorel, rekel je ta, marveč vprašam le za svoje, kar sem posodil Barbi in tebi.

„Ha, ha, posodil! Imaš li kaj dokazila, da je resnica?“

— Saj je bilo s prva celo tako govorjenje, da bo to-le vse moje! — Matej pokaže po lepem poslopju. — Pozneje sta me navijala toliko časa, da smo se zmenili na pol, slednjič je ostal meni le oni denar, ki sem ga tu zazidal; sedaj mi pa hočeš še to, moje krvave žulje utajiti. To je prehudo!

„Kaj? Kaj? Kaj se menita?“ pristopi Barba in se vmeša v pogovor.

— O mojem denarju! zarezži Matej tako odločno, kakor ni menda zarezžal na sestro še nikoli.

„Ne budali! Ali nismo rekli, da je vse to naša skupna lastnina?“

— Rekli smo in ste že marsikaj, kar meni toliko koristi kot lanski sneg ali pa ta-le skupna lastnina. Morda mi kaj vrže?

„Kaj vrže pa meni?“ vpraša mogočno Gašper.

— Vse, kolikor vrže, vrže tebi, poganja se Matej.

„Torej kakšen denar misliš?“ vpraša nagloma Barba.

— Oni, kar sem ti ga posodil — če nisi gluha.

„Ali ne veš, da tega ne dobiš drugače nazaj kakor tako, da tudi midva razdereva pogodbo. Saj nisi nikoli nič omenil, da boš zahteval svoj del nazaj.“

„Le toži! Prav gotovo ne dobiš krajcarja, tako ti povem“ — pravi mu zbadljivo Gašper.

— O, moj Bog! vzdahne Matej in se prime za glavo. — Vse sta mi pograbila! Moji novci, moji novci! Toda čakajta: ni še vse izgubljeno. Pravica mora biti tudi za mene na svetu.

„Ha, ha, ha! Ti naju boš tožil!“ zavpila sta oba soglasno in zasmehovala Mateja. Potem je rekel Gašper:

„Ali ne veš, da si se že odvadil hoditi med ljudi. Vsa tvoja učenost se je povodila, ostal si prazen in osamljen kot ptičji strah v strnišču. Ne smeši samega sebe, Matej, in pameten bodi ter ostani z nama kakor doslej!“

— Nikoli! zarentači Matej, s takimi ljudmi: nikoli! Zadosti sta me vodila za nos!

Tedaj se oglasi Barba: „Da bi te pamet zapuščala vsled starosti, to ni mogoče; jedini vzrok tvoji robotosti mora biti v tem, da si gotovo zopet zaljubljen. Saj menda še veš, kako si ljubil Lesarjevo gospodično?“

— Dobro vem, kaj je bilo in kako je bilo; vem tudi, zakaj je bilo tako, in prav je bilo, da se niso zvršili tvoji načrti. Mari nič ne veš, kaj ugibljejo ljudje po vasi in po vsej okolici tja doli do Bistrice?

„Kaj?“ vprašata oba h krati.

— Da sta imela mene le za norca, ko sem vama posojal denar, katerega sta potem pomešala s krvavimi novci — rajnega Lesarja. Da, tako je! —

„Kaj pa ti veš?“ zarjove Gašper kot prešič, ko si mu zasadil nož v srce. Pogleda ga tako grozno, kakor da mu hoče z očmi prodreti obleko, prsi in srce, samo da bi videl, kdo je penzijonistu razodel grozno tajnost.

— Kar sem vedel, to sem že rekel, in če dostavim, da si ti na Hrvaškem često postopal, ker nisi bil še nikoli za resno delo, opravičena je sumnja, da si lepe novce, kar si jih poslal domov in zapravil na Hrvaškem, pridobil po nepošteni poti.

„Pojdi, pojdi, krevlja stara! To ti je gotovo natvezel oni rogovila Trobec, in penzijonisti nimate drugega opravila pod božjim solncem, kakor da obirate poštene ljudi. Ti še ne veš, kaj govoriš, ker tudi ne slišiš samega sebe,“ zmerja ga Barba.

— Kaj? Jaz ne vem, kaj govorim, jaz sem krevlja? Ali želiš, da povem, kaj si pa ti? Ukradla bi tudi Boga iz cerkve, ko bi ti kdo obljubil zadosti!

„Šepec šepasti!“

— Tatica!

„Skopuh oderuški!“ zabrusi mu Gašper.

Potepuh! obregne se Matej nič preveč ljubeznivo.

„Capa vojaška!“ zakadi mu svak.

— Ropar! Ropar! Le počakaj! Ti boš zmerjal dosluženega vojaka!

Tedaj pa ni bilo dosti več besed med njimi. Gašper je planil na Mateja, zgrabil ga krčevito z obema rokama za vrat ter ga — kakor je bil majhen — treščil ob tla. Zadavil bi ga bil, da ni prihitela Barba s korcem vode in jo pljusnila Mateju v očrneli obraz. Tedaj ga je nehal mastiti razježeni svak. Pogledal je svojo žrtev z vidnim zadovoljstvom. Videč, da je v njem le še malo ali nič življenja, stopil je samo po drugi korec vode in jo vrgel z vso silo Mateju v obraz. Potem ga je prijel čez pas in ga vlekel kakor mrtveca ven pred hišo — na kup gnoja. Barba mu je pomagala in s tem molče odobravalna moževo početje.

Kaki dve uri je ležal Matej pred hišo, kamor je zazidal toliko lepih krajcarjev, potem se je popolnoma pretegnul in zavedel. Vstal je in poiskal med drvi na dvorišču močno gorjačo; na to se opiraje stopal je polagoma in varno — ne v hišo, ker mu ni dišalo, marveč

proti Reki in od tam naravnost k Lesarju, kjer ni bil več po oni nesrečni snubitvi. Hotel je tam Ivanu potožiti svoje gorje in pri njem poiskati dobrega sveta.

Tisti dan okoli poldne se je pomikal na drugem koncu vasi v Hrastje lahek voziček, na njem je pa sedel mladi Korenčan. Zamišljeno je zrl préd-se, in kakor je kazalo, ni se posebno zanimal za nobeno stvar v bližini. Ustavi se pred jedino gostilno v Hrastju. Veja nad vrati je naznanjala le ob večjih praznikih, da se tu toči vino; po navadi je bila gostilna suha. Josip Korenčan bi bil rad velel konjička izpreči, ker se pa ni nikdo lotil tega dela, ostal je naprežen pred hišo. Gostilničar se je namreč zibal na pragu sem in tja, pogledaval v pivsko sobo in na dvorišče, premeknil se pa vendar ni niti za korak nikamor. Možu je najbrž zelo ugajal Korenčanov voziček, zakaj opazoval ga je tako, kakor da ga misli kupiti; skrbela ga je pa tudi še neka druga stvar: bal se je, da mu v tem času, ko bi se on motil pred hišo, uide lahko Trobec iz gostilne brez plačila. Vendar je voz in konj toliko zamotil gostilničarja, da ni slišal, ko je glasno zazvenel kozarec v pivnici: cin, cin, cin! Za tem je dokaj razločno odmeval Trobčev glas: „Miha, vina, še vina!“ A kakor je bil Miha o drugih priložnostih sama postrežnost, ni se danes zgenil s praga. Bil je tudi sam doma, navadno ga je v gostilni zglašala soproga, ki je danes delala na polju.

Ta koles in ta konjiček! vzdihal je Miha, to mora iti, kakor bi plaval.

„Dober dan, oče!“ pozdravi ga Josip vidno nevoljen, ker ni bilo nikogar, da bi pomagal izpreči. Miha tudi v zadregi odzdravi in se spoštljivo umakne, da bi stopil gost v hišo. „Ali je tukaj Jurij Trobec?“ vpraša Josip krčmarja.

„Tu-le notri pogledjte, gospod! Že od poldne ga srka!“

Vesel je bil, da mu ni bilo treba dalje po vasi iskati, ali veselje je bilo le kratko. Trobec je bil namreč vinski že od prejšnjega dne, jezik se mu je zapletal, oči je imel takšne, kakor da se je ravnokar vrnil od materinega pogreba, in vrolo je praznil kozarce. Ko ga

je vprašal Josip o tistem dogodku na pašniku, kjer je videl Suhorčevega Gašperja, ki se je potikal v goščavi, dasi so govorili sosedje in je Barba pravila, kakor da je že vsaj pri Sisku na Hrvaškem, — tedaj je pogledal Jurij Trobec tako neumno in zajedno tako nedolžno okoli sebe, kakor da ni včeraj niti sanjal o vseh teh Josipu tako neprecenljivih izjavah. Morda tudi ni hotel govoriti vpricho tovariša sopivca.

„Ne vem, ne vem ničesar! Z menoj je bil Smodinov Blažek — tedaj še mlad — za poganjača; on bo kaj vedel o tem.“ Potem je Trobec govoril o vseh mogočih drugih rečeh. Gašper namreč rad zahaja k Mihi v gostilno, in gostilničar bi ga utegnil izdati, če bi danes preveč govoril. Vendar pa Jurij ni zabil — ne jedenkrat, vsaj petnajstkrat je povedal, kako ga je včeraj žalil Suhorec zastran tega.

Zato se je zdel Josipu pripraven zaveznik. Ali danes ni bilo mogoče ž njim skleniti zaveze, počakati mora „trezlega“ vremena.

„Kaj bo Suhorec in njegovo bogastvo? Jaz mu že pokažem, če me bo tožil.“ Tako je končal Trobec svojo dolgo tožbo o Suhorcu. Radostno je zabeležil Josip črednikovo izjavo in vprašal gostilničarja, kje bi dobil Smodinovega Blažka.

„Pri Smodinu, gospod,“ rekel je Miha kratko, videč, da ni gospod nič preveč žejen. Josipu ni kazalo drugega kot dalje po vasi vprašati, kje pravijo pri Smodinu. Medpotoma je mislil o današnjem uspehu in zadovoljen je bil ž njim. Le to mora še dognati, kdaj in kje mu je poiskati Trobca na samem, da se ž njim pogovori. Slednjič sklene, da bode še najbolje, če se snide s črednikom kje skrivoma na paši ter mu pove, kako se mora ravnati, da zasledita pri Suhorcu še kakšno drugo sumnjo.

Josip ni dolgo iskal po vasi Smodinove hiše.

Po nekolikem izpraševanju jo najde — Hrastje ni Veliki Dunaj — Blažka pa ne najde. Za vasjo je kosil deteljo. Prijazna gospodinja mu je sama stopila pokazat, kje dela Blažek.

Nekolikokrati se je mladenič sicer prijel za čelo, a slednjič se je vendar domislil, da je bilo res, kar

trdi Trobec. Da, in vedno bolj živo mu je bil pred očmi tisti večer. Nazadnje je bil celo pripravljen, spremiti gospoda na ono mesto, ali Josipu je bilo zadosi že to, kar je povedal.

Nekaj minut pozneje je ropotal Korenčanov voziček po drugi strani iz vasi. Morda je hotel povedati Ivanu o uspehu današnjega pota, morda ga je vleklo tja tudi kaj drugega — kdo bi se čudil? Josip Korenčan se je namenil k Lesarju. Želel je videti katerega domačih, saj ni bil že od lanske jeseni pod streho, in toliko si vendar še nista bila z Ivanom navskriž, da bi se pohod več ne spodobil.

Vesel je bil in nekolikokrat počil z bičem, da je konj dirjal kakor veter proti vodi. Ni bil še prav na mostu, ko vidi, da mu miga nasproti neki človek, naj ustavi. Josip ga ni dobro poznal, dasi sam sebi ne bi verjel, ko bi trdil, da ga ni še videl. Bil je Matej. Prej je hitel k Lesarju tožit svojo nezgodo in si s tem lajšat srce. A reva, danes je nesrečen povsod, kamor le krene! Pri Lesarju ni dobil nikogar doma. Gabrijela je okoli delavcev, Ivan je peljal prof. Frančića na Reko, vrne se še le jutri.

„Gospod Korenčan, tam-le ni nikogar doma!“ rekel je Matej po kratkem pozdravu.

— Kdo ste? vpraša ga Josip ter se čudi, da je možiček tako postrežljiv s svojimi izjavami. Odkod vé, da je on mislil k Lesarju? Matej pove, kdo je in odkod, ter premakne prav po stari vojaški navadi levo nogo mimo desne. Josip ga je zahvalil za to, kar mu je povedal, in rekel, da je sicer mislil tja, a sedaj ne pojde. Kar tu-le na mostu jo zavije domov. Neznanemu znancu je mignil v slovo, potegnil bič in hotel pognati, a Matej se ni genil od voza. Rad bi bil še nekaj povedal, prav zelo mu je na srcu. Z roko se je držal za koles, jedno nogo je pa naslonil med prečnice drugega kolesa in tako stal poleg voza, kakor vzdani ali pa tako, kakor da misli govoriti z mladim Korenčanom vsaj do večera. Josip ga pogleda, nasmehne se in mu reče:

— Ali niste vi nekoč pogostoma zahajali k Lesarju?

„O, sem, sem, gospod. Da bi tako ne bil! Drugi so me napravili, drugi. Kako sem bil nespameten!“

— Kdo pa so bili ti — drugi?

„Ni da bi pravil, gospod. Jaz sem nesrečen. Moji ljudje so me opeharili za vse, kar sem prislužil in prihranil svoje žive dni. Dosti ni bilo, a zá-me vendar veliko.“ Začel je pripovedovati dolgo zgodbo o svojem denarju in o svoji nespametnosti, da je poslušal Barbo in se osmešil s tem, da je snubil Gabrijelo. Vedno pozorneje je pazil Josip na njegovo povest, in vedno bolj ga je zanimala. Nikoli si ni mislil, da se bo zamotil toliko časa z Matejem. Še le za dolgo dolgo časa se je spomnil, da ni prav, ker je pustil razgretga konja na cesti. Prijazno je stisnil roko zgovornemu možičku, nepoznanemu soborivcu za pravično stvar, ter zdrčal kakor blisk preko mostu in dalje po gladki cesti v senci temnih jelš ob Reki, obljubivši Mateju, da mu hoče pomagati, ko bo tožil Suhorca.

„Ta mu že pride do živega, ni vruga da ne!“ govoril je Matej Suhorec in šantavo, a kolikor se je dalo, moško stopal v Hrastje. Sklenil je bil še nocoj spraviti svoje reči, popustiti hišo, Barbo, svaka in svoje lepe denarje pri njem, samo da preživi večer svojega življenja na miru. Najraje bi pač ostal pri Lesarju. Prostora ima Ivan dovolj tudi za deset ali pa dvajset Matejev. Spoznal je, žal, mnogo prepozno, da so bile njegove najlepše nade samo prevara in pa spretno napeljana pot, po kateri so se scedili njegovi dragi denarci v lepo hišo, ki pa ni njegova, kakor tudi denarci niso več njegovi.

Ko bode za stalno izpod strehe, sklenil je Gasperja potipati s sodiščem, da mu vrne denarje.

Josipu Korenčanu so se porajali nocoj v srcu prijetni občutki. Hvalila ga je zavest, da je v svojem težavnem podjetju danes za dovršen korak naprej, mnogo bliže stavljenemu smotru, bodrila ga je nada v bodočnost, misel na drago deklico, katere cvetico hrani na svojem srcu.

Pred zahodom se je solnce ozrlo v vsej svoji krasoti po prelepi dolini ob notranjski Reki. Zagoreli žarki njegovi so se igrali s srebrnimi valčki, v goščavi

je drobil slavček milo-tožno svojo pesem o sladki ljubezni, v temnem jelsju se je pa kos ogreval za svojega očeta melodije. Danes se je zdela Korenčanu ta zemlja še stokrat lepša in stokrat ljubša kot kdaj poprej. In veličastni Snežnik, kako ponosno se ozira na svoje vrle Notranjce pod seboj, kako veličastno zardeva njegova glava v večerni zarji! In ti griči, ti robovi, te čeri, planjave in dobrave, ali niso nocoj lepši kot druge krati? Da, Josipu se je to zdelo, in bilo je tako. Saj je bilo njemu srce v prsih tudi tako burno in veselo, da bi v tem trenutju objel ves svet, koliko raje še svojo rodno zemljo.

In zopet se je v Josipovi domišljiji prikazala visoka, plavolasa Gabrijela, kakor pravi slepi pevec Homer: „Dviga iz morskih valov se rumeno prepasana Zora.“ Iz valov rodoljubja dvignila se je pred njegovo duševno oko ona, ki je pristna hči te pokrajine, pristna hči slovenskega rodoljuba, kateremu ni podobna le po licu, marveč i po duhu. Tedaj so se mu zdele kakor nič vse zapreke, ki jima zastopajo pot do združitve. Isti Ivan, njemu včeraj tako oduren, bil je danes po njegovih mislih drugačen; kamorkoli se je ozrl, slišal je iz narave govoriti živo poezijo, katere glasovi so močno odmevali v njegovem srcu. — —

Neprijetne poletne vročine še ni bilo konca. — Ivan Lesar je že čestokrat mislil na puško, ko je ogledoval razjedene glave v zelniku, ali čas še ni za to, in zajca dolgopetnika more oplasiti le s strašilom. Sploh se pa Ivanu letos tudi druge reči ne obračajo vse po njegovi volji. Nameraval je sprva omožiti sestro in takoj potem sebi izbrati nevesto, toda Gabrijela je kakor zid, ona čaka in čaka, in vse kaže tako, da o njegovih besedah še misli ne nikoli. Hudoval se je zastran tega, da se še vedno zanaša na Korenčana.

„Vidiš sedaj?“ dejal ji je oni dan, ko so obsodili ovčarja Trobca na tri dni v ječo, ker je baje obrekoval Gašperja Suhorca. „Ali nisem pravil, da bo tako?“

— Pa Korenčana vendar niso obsodili.

„Ker je manjkalo dokazov, toda ko bi ti slišala Gašperja, najbolje pa njegovo ženo Barbo, ne potrebovala bi nič več dokazov. Verjela bi, kakor jaz verjamem.“

— Nikoli, Ivan!

„Samo poskusi! Vprašaj ga o priložnosti, in povedal ti bo, kakor je že meni.“

— Saj ga še ne poznam. Nikdar ga še nisem videla.

„To ne dé nič. Slušaj mojo besedo!“

Tisto nedeljo potem je Gabrijela srečala Gašperja pred košansko cerkvijo po veliki maši. Solnce se je upiralo v starinski zvonik, ljudje so se zbirali v gručah okoli cerkve. Tudi Gašper se je postavljaj s palico v roki na pragu poleg šolskega poslopja. Prav mogočno je pogledoval zdaj tega, zdaj onega. Prejšnji teden je namreč ugnal Trobca, in to bi bil rad povedal vsem, ne samo povedal, tudi pokazal. Gabrijela je stopila k učiteljevi soprogi, svoji dobri znanki, in ta ji je pokazala Gašperja. Prešlo jo je neko čudno čustvo, ko se mu je bližala, a tudi na njegovem licu je opazila nekakšen strah. Komaj da sta izpregovorila nekaj besed, spoznala je takoj, da mu ni nič dobro v njeni bližini. Mencal in mencal je toliko časa, da se je zmuzal med množico. Rekel je, da se mu mudi, obljubil je pa priti o prvi priložnosti, ko bo treba kaj prinesti v mlin k Lesarju, in tedaj ji razloži vse.

Gabrijeli je dejal neki notranji glas: Ta človek nima čiste vesti. — Kakor hitro se je pomešal med ljudi, bilo je lože tudi njenemu srcu. Doma je povedala ves dogodek Ivanu, ki je bil prav nevoljen, da se je stvar tako slabo sponesla.

Gašperja ni bilo blizu.

Pozneje je Ivan še vedno mislil, da leta teko, sestro bo treba omožiti tako ali tako. Seveda tu je bil široki „kako“ vendar nekoliko močnejši od njegove trdne volje. Zato je ostal samo: kako, in Gabrijela brez snubakov. On se bo moral ženiti. Poskusil je in vprašal tu in tam, a ženitev je menda najbolj kočljiva stvar na svetu. Ta je bila prerevna, ona prestara, jedna pregosposka, druga prebogata, ta je ugajala njemu, oni pa Ivan ni bil všeč.

Že v početku avgusta je dobil mladi Lesar pismo od prof. Frankiča, kjer ga je le-ta prosil, da bi mu izvolil pripraviti dvoje sob za nekaj dni. Ž njim pride

njegova nečakinja Milica. Rad bi proučil do cela on-dotno narečje, deklica bi rada videla nekoliko več sveta. Še tisti teden so potisnili Mateja Volka na drugi konec, za Frankiča so pa zračili dvoje krasnih sob z razgledom na vodo.

Kmalu potem se je mudil Ivan Lesar pri Tomažiču v Bistrici. Visoka hiša stoji blizu Korenčanove in kakor ona prav poleg vode. Tudi pilo ima Tomažič, pilo, ki poje tako lepo kakor Korenčanova; zato pa vendar ni med njima prepira, katera poje lepše in delj časa. Na drugi strani vode se dviga bolj nizka hišica, in hladni valovi nagle Bistrice ji noč in dan izmivajo obzidje. Poslopje radi najemljejo tujci v poletnem času, po zimi je prazno.

Lesar je bil danes že zgodaj pri Tomažiču. Mož je še dremal v sladkih sanjah o elektriki in galvanizmu, ko je vprašal Ivan žagarja, če je gospodar doma.

„Gospod še spi“, bil je kratek odgovor.

— Prosim, da bi ga poklicali.

„Tako, gospod!“ dejal je žagar, potegnil belo čepico na levo uho in naročil hlapcu, naj pokliče gospodarja.

Vendar je minilo mnogo časa, predno je pokukal Tomažič skozi okno svoje spalnice. V tem je Ivan nemirno stopal semtertje med skladnicami hlodov in mlinev, včasih je stopil tudi prav na breg in se zagledal v valove. A njemu ni vzbujal njihov nagli tek nikakih vzvišenih misli, okolica ga ni zanimala ni najmanje. Saj jo je videl že mnogokrat, in nekateri ljudje so navajeni, tudi najlepše stvari opazovati s takim očesom, kakor mesar živino na sejmu.

Kdo bi tudi razmišljal take neslanosti! Človek velja, kar plača. To je bila Ivanova maksima. V njem ni bilo skoro več sledu nekdanje očetove idealnosti. Bil je sicer veren sin svojega rodu, a ne da bi se kdaj ogrel za to misel. Umetnost, poezija, navdušenost za višje vzore, to so mu bile prazne sanje, stvari, ki ne prinese nikomur dobička. Po svojem šolanju realec bil je pravi sin sedanje dobe.

Naslonil se je na držaj ob vodi in prav mirno opazoval nasprotno hišico, ne sicer zato, ker mu je

morda ugajala vsled drzne svoje lege nad vodo, marveč zato, ker mu je bilo že prav pošteno dolgočasno.

Tedaj se odpre okno nad vodo, in krasna, črnolasa deklica se sklone na blazino na njem, da se naužije jutranjega zraka. Bila je še popolnoma v ponočni opravi, in obilni črni lasje so se ji brezskrbno usipali po belem vratu in po prsih.

Lepa prikazen nekolikokrati zazdeha, ozre se na levo in desno, potem se vzpne po koncu in gleda nepremično v daljavo po divni dolini do Vremščice in sivega Nanosa. Niti najmanje ni slutila, da jo kdo opazuje in še celo tako blizu.

Ivan je stal kakor okamenel. Gledal jo je in gledal in nikakor ni mogel odvrniti očesa od njene podobe, lepe kot bajna slika gozdne Vile. Ko bi mu bil v tem trenutku rekel kdo, da je angel, verjel bi mu bil brez prerekanja, kakor ni veroval v podobne prikazni. Ni se je mogel nagledati. — Človeška narava je kakor nenasitno žrelo: več kot mečeš vánje, več požira, vedno večjih založajev je treba. Ivan sedaj ni ničesar želel iskreneje kot to, da bi krasna devica krenila s svojim očesom tudi doli na njega, in srečen bi bil — tako je računал — vsaj za pol večnosti, če ne še več. Tega trenutka ni dočakal.

„Na zdar, prijatelj! Dobro jutro!“ kričal je Tomažič za njegovim hrbtom. „Bog te živi! Kaj te je prineslo tako zgodaj k meni? Tako lepo sem sanjal, oh!“ Hitel je k njemu in mu ponujal obe roki; Ivan se je pa še vedno oziral v okno nad vodo, ali deklica, začuvši spodaj Tomažičev hreščeči glas, izginila je z okna, kakor izgine prijeten sen izpred naših oči. O snu ostane nam lep spomin. Ivan je pa mislil, da tudi še potem gleda njo samo na oknu. Njena podoba se mu je živo vtisnila v srce. Najraje bi bil kar zapodil to nerodno rogovilo od Tomažiča k vsem vragom, ker ga je zmotil v najslajšem trenutku: ona se je že ozrla navzdol, ko je zavpil Tomažič. Ker ni bilo drugače, umiril se je Lesar ter povedal prijatelju namen svojega prihoda. Govorila sta o neki lesni kupčiji.

Zmenila sta se, in Tomažič ga je potem spremil nekoliko korakov po trgu. Ko sta šla mimo Korenčanove hiše, spomnil je nagajivo Ivana:

„Ali se tukaj ne misliš oglasiti?“

— Ne! reče Lesar.

„Kaj je res, da so nehale vse vezi med vami?“

— Vse, zavrnil ga je Ivan.

„Nisi bil dovolj previden. To je trdna hiša stare korenine. Stavim, da je ni boljše pod našim zvonom.“

— Ti lahko govoriš, ko ti niso znane razmere.

„Hm, razmere! Pa ne veš, da je izročil Josip zadevo o tistem človeku iz Hrastja sodišču, slišal sem celo, da državnemu pravdnistvu.“

— Kaj vruga! Ali je bil res tako neumen? čudi se Lesar.

„Neumen? Korenčan ni neumen, on je jurist. Nekaj več ve ko midva. Pravil mi je, da je vso stvar dobro pretehtal, položil dokaz na dokaz in jih potem poslal na pravo mesto.“

— Saj ne doseže ničesar!

„To se še ne ve. Ali da je Josip plemenita duša, ki se poteza za čast svojega očeta in pa še za neko drugo osebo, tega ne moreš reči.“ Pomenljivo je pogledal Ivana, ustavil se na potu ter mu podal roko in se poslovil.

Predobro je vedel Lesar, da je mislil Tomažič v zadnjih besedah njegovo sestro Gabrijelo. Spomnil se je tudi Josipovih besed: Ivan, ti ne poznaš ljubezni! Zopet se je dvignila pred njegovimi očmi slika, katero je tako željno gledal na bregu Bistrice. —

Tisti dan, ko sta imela Matej Volk in Gašper Suhorec prvo obravnavo zastran Matejevih denarjev pri bistriškem sodišču, pripeljal se je k Lesarju profesor Frankić in ž njim njegova lepa nečakinja. Ivana ni bilo doma, ko se je ustavila kočija pred njegovo hišo. Nadzoroval je delavce, ki so kosili otavo. Sestra pošlje takoj po njega.

Bilo je toplo popoldne, in mladi Lesar si je brisal potno čelo, stopivši v vežo. Na kakšno boljšo opravilo v tem trenutku ni mogel misliti. Kar obstal je na pragu one sobe, kamor je Gabrijela peljala gosta.

Frankić je prišel njemu nasproti, za njim pa oni angel, ona vzvišena ženska podoba, katero je videl pred nekoliko dnevi v Bistrici. V toliki zadregi je bil, da sam ni vedel, kako je pozdravil profesorja, niti kako njegovo nečakinjo. Čudil se je le deklici in pa svoji sestri, da je ž njo tako domača, kakor da sta stari znanki, ne pa da se danes gledata še le prvokrat v svojem življenju. Sorodni duhovi se kmalu spoznajo in se kmalu začno ljubiti.

Gabrijela je spravila brata nekoliko s šalo, nekoliko z zbadljivimi dovtipi siloma na pravi tir.

Lep večer so imeli potem pri Lesarju in pozneje mnogo lepih dni. Frankić je hodil od sela do sela, do pastirjev in delavcev ter napisaval svoje opazke, hvalil in vzpodbujal, izpraševal ljudi o tem in onem; Milica je navadno ostajala doma pri Gabrijeli ter ji celo pomagala pri delu. Niti jezik jima ni delal težave v sporazumevanju. V nekoliko tednih sta se vrteli po hiši in kuhinji naglo in ročno, kakor da sta obe domači. Saj je tudi Milica hči imovitega posestnika iz okolice petrinjske na Hrvaškem. Le želja po svetu in navdušenje za slovenski rod ni ji dala mirovati tako dolgo, da ji je dovolil stric, prebiti nekoliko dni ž njim na počitnicah. Svojo obljubo je izpolnil letos. Nekaj dni takoj od početka sta bivala v Bistrici, nekaj časa bosta še pri Lesarju, potem se vrneta za malo dni zopet v Bistrico, kamor pride po Milico njen oče, stric pa odide ondaj na svojo službo.

Kaj počne Ivan? Tako slišim, da povprašuje marsikdo. Oni Ivan, kateremu je bila ljubezen samo igrača, pojem brez vsebine; oni Ivan, ki ni umel, ni čutil, kaj je blagodejna slast, ko srce koprni za srcem? — Ivanu se je srce topilo, ko je gledal krasno Hrvačico. Ako so se njegove oči srečale z njenimi, zdelo se mu je, da gleda v odprta nebesa. In res je videl v njih nov svet. —

Le malokdo se je v teh srečnih dneh zmenil za Mateja. No, saj se tudi on ni mešal v take stvari, a bil je vendar le tudi on srečen. Pravda, katero je začel proti svaku, iztekla se je zanj dobro. Če ne vsega, vsaj večji del bo dobil nazaj. — Matej je pustil vse

prejšnje muhe, katere mu je vcepila Barba, in živel je mirno, zadovoljno in srečno pri Lesarju.

Še neke stvari ne smemo zamolčati, dasi se bo zdela marsikomu neumna in otročja. Tiče se preveč naše povesti. Ljudje so namreč pripovedovali, da straši na tržaški cesti, prav na tistem mestu, kjer je bil nekoč pobit pokojni Lesar. Vsak pameten človek se je čudil, da se strah ponavlja še le sedaj, stoprv po najstih letih. A resnica se ni mogla več utajiti; pravili so, da straši grozno. Marsikdo je pribežal že kar brez sape po noči v Lesarjev mlin, ker se je zbal strašnega vzdihanja in zavijanja na omenjenem kraju. Ljudski sklep je bil tak, da se vrača duša rajnega Lesarja, ker išče ubijavca.

Gabrijela je poslušala te zgodbe z neko grozo, Ivan se je pa norčeval in iskal izgovore, kjer je mogel. Ljudem se je to zdelo silno bogokletno, celo hraški črednik je rekel: „Zakaj pa molimo zvečer pri rožnem vencu: za vse tiste duše, ki po gorah in po vodah konec jemljejo in nobene pomoči nimajo? In v vsaki krščanski hiši se to moli!“ E, nismo vedeli, da je Jurij Trobec pameten človek, pa tudi mož pametnih besed.

Morda pa tira napadnika pekoča vest na mesto zločina, tira ga z nepremagljivo močjo, sili ga in sili, da bi priznal svoje hudodelstvo? Pekoča vest mu vsak trenotek prostira pred oči grozno sliko...

Ona noč pred blizu najstimi leti bila je temna noč. Črni oblaki so se kopičili, grom je bobnel, veter je majal vrhove dreves, vendar je vse kazalo, da ne bo hude nevihte. Na zahodu so se kazale zvezde, in tudi na severu se je pozneje ubrisalo nebo. Tedaj je stopal po cesti visok mož. V roki je nosil debelo palico, s katero je krepko udarjal ob kamenita tla. Hodil je zmagovito in odločno, kakor da ga ni na svetu, ki bi mu utegnil nahuditi. Zakašlja na glas, da je odmevalo otlo po goščavi; tedaj pa stopi tihoma, kakor da je vzrastel iz tal izza bližnje jablane ob cesti majhno človeče, in prej, ko se je utegnil možak obrniti, udari ga s kolcem od zadaj čez glavo, da se revež zgrudi z boleznim krikom na tla in se več ne zgane. Človeče pristopi bliže, seže tako spretno v Lesarjeva nedra po

listnico, kakor da bi segal v svoj žep po žveplenico. Potem se skrije varno v bližnje grmovje, ker je od Lesarjeve hiše sem prihajal voz. Bil je stari Korenčan. Konj se ustavi in noče dalje. Mož pogleda in vidi človeka, ležečega na cesti.

„Kaj, svinja pijana! S poti se spravi!“ vpije Bistričan, ker se mu je mudilo domov. Toda dozdevni pijanec se ne zgane. Korenčan stopi z voza in spozna svojega tovariša Lesarja. Hipoma mu je vse jasno: ali je nakrat oslavel, ali ga je pa nekdo tu počakal, pobil in oropal. Korenčan je dobro vedel, kje hrani listnico z denarji, seže torej brž tja, a najde žep prazen. O tej priložnosti je tudi opazil, da je Lesar še živ. Pozabivši voz in konja, steče na vso sapo peš nazaj k Lesarjevim naznanit nesrečo.

V tem času pride po bližnjici na cesto Lah Menigo, ki spozna Korenčanov voz in konja, spozna tudi Lesarja, a ker si ni mislil, da je mrtev in se mu je mudilo k bolni ženi, šel je molče mimo. Niti pri Lesarju se ni oglasil, ker se je bal, da bi ga vsled izpričevanja prijela pravica in zadržala. Žene ne bi videl pred smrtjo. Bežal je z nesrečnega mesta.

Sedaj tira božja pravičnost hudobneža z neznano močjo na mesto zločina, da izkuša z obupnim krikom in groznim zavijanjem zatreti črva v svojih prsih; črva, ki gloje noč in dan; črva, ki ga je nekoč že pripravil tako daleč, da se je že na Hrvaškem hotel izročiti sodišču, a slednjič se je zbal kazni. Ta črv mu ne da mirovati niti doma, in prav ta črv je, ki mu veli zopet z doma po svetu.

Zločinec se često valja po tleh in zvija v groznih mukah.

„Ne boš me ne, pošast grdinska! Uh, kako peče! Uh, kako žge! Ne boste me vjeli, ne boste me zaprli! Prav gotovo vam uidem, peklenške grdobe! Ne boš me ne, ne boš me ne! Uh, uh, kako skeli!“

Tako zamolklo kričanje so slišali ljudje, in groza jih je bilo. Prekrižavali so se, da bi jih Bog varoval samega peklenščka. Nikdo ni mislil, da so to človeški glasovi, glasovi pekoče vesti.

VI.

Cvete življenje nam iz razvalin,
In iz otožnosti radost rodi se.
Fr. Gestrin.

Mesec september se nagiblje h koncu.

Delavci iz bistriške doline se zopet odpravljajo v šume na Hrvaško. Že nekaj dni se razlega po vaseh hripavo petje onih, ki se poslavljajo. Žene se solzijo, otroci milo pogledujejo za očetom, ki pojde kmalu od njih; Bog vedi, če se še vrne. Sestre se ponosno ozirajo na odrastle brate, ki že ne govore nič drugega, ko o tem, kako bodo delali, kako pili in koliko prihranili bodočo zimo. Marsikateri deklici utriplje srce silne žalosti in skritega veselja; saj ji je „on“ obljubil, če se vrne zdrav, da jo vzame spomladi. Stotine, ki ima sedaj vrezane samo na potni palici, imel bode tedaj tudi v žepu. — Kdo bi ne obljubil zvestobe mladeniču, ki goji tako lepe nade v bodočnost? —

Gašper Suhorčev se letos odpravlja z drvarji — pa za več let. Pravi, da mu ne ugaja domače življenje. Zato menda tudi pije Gašper več kot drugi in razgraja na ta račun huje kot drugi, češ: poslej vas ne bodem nadlegoval več. Toda Gašperja peče še nekaj drugega. Mateju je moral namreč pošteno odšteti posojeni denar, obresti in troške za pravdo. Prodal je velik kos svojega zemljišča, da je vse poravnal. Ali zaradi tega se mu sosedje še vendar čudijo, po kaj neki sili na Hrvaško, ko ima doma dovolj dela in tudi jela v letu in zimi. Gašper se pa izgovarja, da gre in se ne vrne prej, dokler ne zasluži toliko novcev, kolikor jih je moral sedaj vrniti. In vsak pameten človek je rekel, da je Gašper nenavadno skrben in varčen gospodar. A ne tako Jurij Trobec, ki je bil nedavno dva dni zaprt, ker je Gašperju očital roparstvo in pa umor pokojnega Lesarja. To se je postavil Suhorec, ko je izpričal Trobčevo hudobijo! Takega ponižanja seveda ne more črednik pozabiti, in še skrbneje kot prej po naročilu Josipa Korenčana zalezuje Gašperja v vsem njegovem početju.

Ozračje se je ohladilo, a večerni hlad je bil še vsem ljub. Prof. Frankić je že prehodil in proučil vso bližnjo okolico, nekolikokrat je zašel celo preko meje v pravo Čičarijo, jedenkrat se je pa izgubil na bližnjo Pivko in pod Nanos, od koder ga ni bilo dva dni. Milica se je zabavala pri Lesarju večinoma z Gabrijelo, katero je kmalu ljubila kot rodno sestro. Mislim, da ni treba še posebe praviti, kako vseč je bilo to mlademu Lesarju. Čestokrat je molče sedel v sobi in poslušal — z očmi in ušesi — kako je Milica navduševala prijateljico v svojem krasnem hrvaškem jeziku za svetinje milega naroda.

„Zakaj bi ženska ne smela, ne mogla ljubiti svojega rodu?“ vprašala je duhovita Hrvatica in ponosno pogledala okoli sebe, češ: kje si, ki mi nasprotuješ? — Velikokrat je Ivan že slišal govoriti o podobnih predmetih, in vselej se mu je zdela ta stvar nesmisel, a sedaj bi poslušal Milico brez konca in kraja. Ako se je mudil še Frankić v njihovi družbi ter je še on pritegnil navdušeni nečakinji, tedaj so se Ivanu odprle oči, da je res gledal nov svet v njenih očeh in njenih nazorih. Ni si upal niti ziniti, da bi zagovarjal svoje prejšnje stališče. Zdele so se mu vse besede kakor pleve, katere vržeš v vodo, da jih odnese.

Dostikrat, ko je srečal deklico kje zunaj, hotel je ž njo izpregovoriti pametno besedo, ali beseda — pametna ali nespametna — ni hotela iz grla, in vselej mu je Milica kot pristna Hrvatica s svojo zgovornostjo pomagala iz zadrege. Na samem se je potem jezil na svojo okornost in na minilo prazno življenje.

Tako se je približal konec Frankićevega bivanja pri Lesarju. Ivan ga je nagovarjal, da bi ostal še nekaj dni, in Milica, to moramo reči, ona bi temu tudi ne nasprotovala, ali profesor jo je opozarjal na prihod njenega očeta, na prvotni načrt potovanja, in nihče ga ni mogel pregovoriti.

Bil je zadnji večer pred odhodom. Milica je sama sedela v vrtni lopi. Na njenih črnih laseh so se utrinjali zagoreli žarki zahajajočega solnca. Zamišljeno je zrla préd-se, na njenem obrazku se je poznala lahka meglica toge, kakršna dela žensko lice še krasnejše.

Morda bi uganili vzrok njene otožnosti. V nekaj tednih se je privadila Lesarjevi hiši, do cela spoznala Gabrijelo in — tu je nekaj, česar si ne more razjasniti — Ali se ne bo spominjala še nekoga na Lesarjevem domu? Ali ga ni tolikokrat karala zastran njegovih materijalnih nazorov, katerih smoter je: iz roke v usta ali v žep. Njegovi pogledi, njegovo vedenje in govorjenje, ali ni to dovolj jasno... Da, tudi Gabrijela je spoznala, da mu je Milica več kot druge deklice na svetu.

Toda stoj! Tu-le sem prihaja Gabrijela.

„Zakaj samuješ, Milica?“

— Mislim o jutrišnjem odhodu.

„O tem, kar mora biti. Misliva raje o tem, kdaj se zopet snideva.“

— Kdo bi mogel to vedeti?

„Vsaj misliti nama je mogoče o tem. Verjemi, da mi bo zelo žal po tebi.“

— Tudi meni se krči srce. Povej mi raje, ali mi bodeš kdaj pisala.

„Vsak teden ali pa še večkrat, če želiš.“

— Čim pogosteje, tem ljubše mi bode. A pomisli, draga moja, da si mi še dolžna nekaj povedati. Ko ne bode več tajnosti med nama, občevali bodeva še pristrčneje. Obljubila si mi to ono nedeljo, ko smo bili v Hrastju. Povej, povej, golobica moja!

„Nocoj ti moram povedati“, dé Gabrijela zamišljeno.

— Torej sem-le k meni sedi in pripoveduj, prosim!

Milica vstane, z jedno roko prime njeno desnico, z drugo jo objame okoli pasu in posadi na klopico poleg sebe. — — — — —

Dolga in zapletena se je zdela Milici povest Gabrijeline nesrečne ljubezni. Zvezde so že migljale na nebu in mesec je gledal s polnim obrazom žuboreče valčke v Reki, gledal je tudi deklici skozi perje v vrtni lopi, ko sta še vedno govorili o stvaréh, katerim nežne kali poganjajo v človeškem srcu.

Ivan je že doma, tudi profesor se je vrnil, a deklic nikjer.

„Neko govorjenje sem slišal na vrtu; tam morata biti“, reče Frankić.

— Prosim vas, gospod, pojdiva oba po nju!

„Dobro, dobro, izvrstno! Zagledali sta se v tako kratkem času, in sedaj ne moreta druga od druge. Takšno je naše srce.“

Ivan ni odgovoril ničesar, saj je v tem hipu sam najbolje čutil, kakšno je srce človeško.

Deklici sta se ustrašili, ko sta ona stopila v lopo.

Gabrijela je stopila poleg profesorja, Ivan je ponudil roko Milici, in ni se branila. —

Pri skupni večerji so ostali delj kot po navadi. Lesar ta večer ni varčeval s kletjo, celo šampanjec se je penil v čašah, ko je Frankić v dolgi napitnici zahvaljeval hišnega gospodarja na gostoljubnosti in izvrstni postrežbi. Najboljša volja se je naselila med nje, tudi Gabrijela je kazala nocoj vedrejšje lice. Profesor je motril pa največ Ivana in Milico. Zadovoljno je potegnil po obilnih brkah in pripovedoval o svojih uspehih za tukajšnjega bivanja.

Drugo jutro je bilo solnce že visoko na nebu, ko je odhajala Milica s Frankićem. Stisnila je roko Ivanu, zahvaljevaje ga v ginljivih besedah, in se obrnila h Gabrijeli, rekoč: „Bog te obvari, dušica moja! Ne zabi me, Gabrijela!“ — Nikdar! vzdihnila je ta in objela posestrimo, kakor more le prava sestra objeti sestro. V tem sta govorila Ivan in profesor, koliko časa mislita sploh še ostati v Bistrici. Tedaj je pošepnila Gabrijela Milici na uho: „Pomni, kar si mi obljubila sinoči. Jaz vidim dobro in vem, da me ne varajo oči.“

— V tem slučaju — če ne bode drugače — zanesi se ná-me, Gabrijela! Tvoje nade so se že jele uresničevati. Bog te živi! — Osnovala se je nevarna zarota proti Ivanu.

Kočija je zdrdrala izpred hiše, Ivan je pa čutil, da mu je nestalo polovice srca.

Še tisti teden je bil samo trikrat v Bistrici, in vselej je prejela Gabrijela tisoč in tisoč pozdravil, saj bi jih bil Ivan rad izporočil, ko bi jih bilo še več.

Spoznal je Miličinega očeta, spoznal njegove dejanske razmere, spoznal je tudi, da je vedno bolj za-

pleten v mreže, iz katerih menda ne pride nikoli več. Prepričan je bil, da bi Milica ne bila nasprotna, ko bi jo takoj snubil.

Zadnje dni je res nekoliko bolj molčeča, a ženske so že take, da ne nosijo rade srca na jeziku ter ne kažejo vselej svojih čutov na licu.

Bilo je dva dni po sv. Mihaelu. Ta dan je bila določena v Ljubljani porotna obravnava in zaslišanje prič proti Gašperju Suhorcu. Josip Korenčan se je že naprej veselil lepega uspeha v svojem prizadevanju. Sedaj se vendar začenja stvar na pravem koncu. Spravili so na noge vse znance pokojnega Lesarja, vse Gašperjeve tovariše, med njimi je bil glavna priča Trobec iz Hrastja. V preiskavi se je sicer Suhorec držal trdno in vztrajno, a porotniška obravnava mora pokazati, da je res pravi krivec. Vse govori proti njemu. Z vsemi temi nadami se je tešil mladi Korenčan.

Drugače je znal Suhorčev zakleti sovražnik Jurij Trobec. Tisti dan, ko je Suhorec nabiral tovariše v neki vasi pod Št. Petrom, da bi šli ž njim takoj na Hrvaško, pili so kot goveda. Zamotil se je pozno v noč. Trobec je bil skrivoma kakor senca vedno za njim.

Okoli najstih zvečer je šel Suhorec čez tržaško cesto proti domu. Strahopetno je stopal tam mimo, kjer je nekoč obležal rajni Lesar. Morda ga je zmoglo vino, morda se je oglasil v njem zopet prejšnji črv, ki ga je vedno tiral na mesto krivice. — To se je ponavljalo že večkrat, kar je dobro vedel Jurij Trobec. Danes zjutraj je bil pri Mateju Suhorcu v Lesarjevem mlinu. „Ali se še spominjate,“ rekel mu je, „da vas je vrgel Gašper na gnoj?“ — Da, prav dobro! odgovori oni radovedno.

„Strah vas ni, kolikor vas poznam.“ — Starega vojaka pa strah? —

„Drevi pojdete z menoj, pa brez obotavljanja, ne boste se kesali. — Sklenjena je bila nova zarota. —

Gašper se je zvijal in jadikoval, razmetal od sebe pokrivalo, palico, razne liste in pisma, slednjič tudi svileno ovratnico. Potem se je bil in praskal po razgaljenih prsih: „Oh, kako peče, kako boli in skeli!“ Trobec in Matej sta bila tam blizu v goščavi, kjer sta

vse videla in slišala. Ko je obupanec praskal po tlèh in ruval po zemlji, stopil je Jurij nekoliko bliže in pobral ovratnico. Matej se je čudil, čemu mu bode. Tresel se je samega strahu, da so resnične njegove slutnje. Potem sta se vrnila in obljubila drug drugemu, molčati do konca obravnave. Črednik je imel s tem, da se izkaže, kako je zaslužil zaupanje Josipa Korenčana, posebne namene. — Naslednje jutro so gnali Suhorca orožniki.

Oni usodni dan obravnave nekoliko pred poldnem je bila zbrana na vrtu pred čitalniško gostilno v Bistrici različna domača in tuja gospoda. Prav nestrпно so čakali brzojavnega naznanila, kakšen bode konec obravnave. Tudi stari Korenčan je prišel ter se vsedel poleg Tomažiča k vrčku piva; jezili sta ga pa danes dve reči: da ni hotel Tomažič govoriti o vršèci se obravnavi, marveč mu neprestano ponujal neke poskuse iz spiritizma v znanem nemškem listu „Stein der Weisen“; in druga je bila, da se je staremu Korenčanu prav nasproti vsedel profesor Frankić ter oblastno obračal v roki slovenski časnik. Bil mu je zopern kot navdušen Hrvat in domoljub. Starec se je bal, da ne bi začel celo o ‚Veliki Hrvatski‘ ter se mu slednjič pridružil še Jenik, kajti potem bosta premlela Čehe od konca do kraja in zopet od kraja na konec. In tedaj bi se moral oglasiti stari Korenčan, zakaj o taki priložnosti čuti v sebi zopet oni ponos, ki se drži marsikoga iz srečnih starih časov. Ali nič takega ni bilo.

Profesor se je pogovarjal nekaj z bratom ter prav zvesto pogledaval mimo Korenčana tja v oddaljeni kotic vrtu, kjer sta se šetala Ivan Lesar in Milica ter se ozirala v vodo, kjer so se igrale ribice; še rajše sta pogledala drug drugemu v oči. Saj vodo pod obzidjem Ivan lahko opazuje sleharni dan, če hoče, njenih oči pa, njenih lepih oči ne bode videl več. Jutri odide Milica. Profesorju je bilo že davno jasno, kaj tli v njiju srcih. Povedal je stvar tudi bratu, razložil mu položaj, in tudi ta ni bil nasproten, le mati, mati bo žalovala. Kaj pa Milica?

Molče je stopala poleg Ivana. Njena roka je počivala v njegovi, a srce v prsih je burno bilo obema,

Zdel se jima je važen trenotek, on se ga je veselil že davno in Milica se ga je veselila, pa tudi bala. Zakaj neki? — Poslušajmo pogovor:

„Gospod Lesar, jaz vas sicer ne morem siliti, tudi nimam za to nikake pravice, da premenite svoje nazore glede na Gabrijelo in Josipa — vendar, če je res, kar ste mi prej-le povedali, udali se bodete moji želji, s tem tudi v javnem mnenju oni stranki, ki je večja od vaše, in mislili o stvari tako kakor midve z Gabrijelo. Prosim, gospod Lesar!“

— Gospica, rekel je on strastno, to ni mogoče. Ko bi bili vam znani taki dokazi, kakor so meni, govorili bi drugače.

„In vi ne zaupate pravičnosti sodišča?“

— To ni vselej zanesljivo. Če nedostaje dokazov, raje izpuste sto krivičnih, kot obsodijo le jednega nedolžnega.

„Ali tudi v današnjo obravnavo nimate nade?“

— Malo, gospica, prav malo.

„Torej izprevidite sami, kako nemogoča je misel, da bi vam jaz kaj verjela, ko ste sami tako grozno nezaupni.“

— Vi mi ne verjamete, tudi vi ne, Milica? dé Lesar boječe in hoče stisniti njeno desnico, a ona jo izmakne.

„Ne morem, dragi gospod, res ne morem. Korenčan je nedolžen, to trdi vsak pameten človek, Josip in Gabrijela sta nedolžna in trpita vsled — predsodkov. — Ne, nočem vas žaliti. Škoda vas je, verjemite!“

Zadnje besede so zopet ojunačile Ivana in mislil si je: menda vendar ni tako hudo. Hotel je že nekaj reči, a Milica ga je prehitela:

„Ivan, ali se hočete poboljšati?“ — Vprašanje je bilo toli ljubeznivo in nedolžno, da je mladenič strepetal. Sto čutov mu je pretreslo dušo, sto čutov, pravih, blagih, lepih, in sto čutov britkih, zopernih.

„Ali želite, da se vse poravna?“ vpraša zopet ona, in Ivan je videl, kako so ji solze zalile oči. Spoznal je, kaj pomenijo te solze, a srca mu niso odprle.

— Želim, gospica, pa tako, kakor je bilo doslej.

„Z Bogom, gospod Lesar! Ako želite to, potem bodi vse kakor doslej. Zdravi!“

Ponosna Hrvatica je stopala ponosno k družbi ob mizah, žalostno se je opotekal za njo Ivan. Bil je uničen, popolnoma uničen.

Frankić je bil vstal in poklical točajko, da bi plačal račun zá-se in za brata. V roki je držal listnico od živordečega usnja s predalčki na notranji strani. Bila je s srebrom okovana, in okovi so imeli originalne, a lepe podobe. Tomažič je pogledaval sedaj profesorja, sedaj listnico, slednjič pa ni mogel drugače, da je zavpil, kakor da ga je res ošinila električna iskra:

„Lesarjeva listnica!“

— Katerega Lesarja? vpraša nestrpno stari Korenčan ter vstane izza mize tako hitro, kakor mu je dopuščal obilni trebuh.

„I, rajnega Lesarja! Saj jo poznam. Poskoček iz Trnovega mu jo je naredil nalašč po njegovem lastnem načrtu. Pa ga pojdi vprašat! Prav dobro pomnim!“

Vsa družba se gnete okoli Frankića, in vsakdo bi rad videl listnico in zvedel, kje jo je dobil. Profesor je odgovoril kratko, da mu je bila všeč zaradi trdnosti, pa tudi zaradi ličnega polmeseca na prednji strani. Prosil je za njo brata že večkrat; sedaj mu jo je prinesel.

Miličin oče, visok, črnkast in brkat človek, pa pripoveduje:

„Kakih dvanajst let mora biti tega, ko sem prišel po opravilu zjutraj zgodaj v Petrinjo. V neki žgarnjarnici sem videl moža, ki je delal tisto zimo prej na mojem posestvu. Pozdravil sem ga in vprašal, če bi hotel ostati tudi letos. No, on je rekel, da misli niže doli na Hrvaško. Ponujal je prodajavcu to-le listnico. Nista se mogla pogoditi, in slednjič sem mu jaz plačal zahtevano ceno. Segel je po denarju in meni molčé porinil listnico; potem je pa odšel prav naglo. Kakor sem sodil po njegovi obleki in govorici, bil je doma iz tukajšnjih krajev. Še pozneja leta sem ga videl nekolikokrat v mestu.“

Doslej je gledala Milica neprestano v mizo, ni hotela, da bi se srečala z Ivanovim pogledom; ko je

pa oče končal, dvignila je glavo in glasno vprašala mladeniča: „Ali slišite, gospod Lesar!“ Toda Lesar je bil slep in gluh za vse, kar je bilo tam. Tudi on je poznal očetovo listnico. Prisegel bi, da je prav tista. Sedaj spoznava, da stari Korenčan ni prodajal listnice po Petrinji; moral je biti nekdo drugi.

V tem hipu se prerije skozi družbo gospod Jenik, ki rad prepeva, kadar je dobre volje. Z nogama, z rokama, s hrbtom in tudi z glavo si je pomagal naravnost k Lesarju in kričal:

„Suhorec je oproščen, oproščen!“

Ker je bila razburjenost vendar že prevelika, da bi bili vsi h krati planili kvišku, hoteč vedeti, kdo in kaj, vpraša stari Korenčan prof. Frankića tako prijazno, kakor ni še ogovoril ne njega in nobenega Hrvata.

„Prosim, gospod, povejte, ali hodijo naši delavci tudi skozi Petrinjo v hrvaške šume?“

— Navadno ne, a nemogoče tudi ni.

Potem mu je vso stvar še natančneje pojasnil Miličin oče. Tudi ž njim je občeval Korenčan nenavadno prijazno, veseleč se, da sta prav ta dva Hrvata dokazala njegovo nedolžnost. Tudi potem se njegova radost ni poleгла, ko je zvedel, da je Suhorec oproščen. Zaupno se je nagnil k Hrvatu Petrinjcu in mu rekel:

„Ali bi poznali danes onega človeka, ki vam je prodal listnico?“

— Mislim, da! — bil je odgovor, in starec bi bil kar objel neznanega rešivca iz toge in sramote. Morda bi bila govorila še dalje, ko ne bi bil Jenik tako silno vpil: „Gredo, vsi gredo domov! Josip Korenčan zopet ni opravil ničesar. Ne da se dokazati. Vse zaman!“ Navajen je bil Jenik, da je morala obveljati njegova; če ni zmagal drugače, pa s krikom.

„Vrag vas razgrajaj! Kaj vpijete!“ hudoval se je Korenčan, ker mu ni bilo všeč tako govorjenje. Hotel je priložiti še nekaj izdatnejšega, a družba se je razhajala, in tudi Jenik je bil že na cesti. Zvonilo je poldne.

Ivan Lesar bi se bil rad spravil z Milico, toda deklica je kazala z vsem vedenjem, da je užaljena v dno srca. Ni se ji upal približati, vendar so ga proti

večeru spremili še vsi trije do one gostilne, kjer so bili pred poldnem, a dopoldanska živahnost ni hotela v družbo niti potem, ko je prisedel tudi stari Korenčan ter debelo smodko z vso silo pušoč pripovedoval, da se vrne sin z vlakom iz Ljubljane vsak trenotek. Starec je bil najglasnejši, saj je bil prepričan, da se odvali velika sramota z njegove hiše.

Vlak se je ustavil, in vsi gostje so radovedno gledali, kdo pride prvi v Bistrico, in kaj poreko priče. Kmalu se prikaže gruča ljudi. Naprej so stopali trije ali štirje moški. Marsikdo je poznal med njimi ovčarja Trobca, ki je bil danes navzlic vsemu neuspehu tako dobre volje, da so se tovariši kar gnetli okoli njega. Znanci so se čudili, da je danes tako na dolgo nasajen, ko so vendar vsi vedeli, da bi se Trobec rad maščeval nad Suhorcem, ker ga je bil oni dan vteknil za par dni pod ključ zastran obrekovanja, in Suhorec je danes oproščen. Ta človek, ta vrag mora imeti prav takšen lek, da mu ne morejo do živega. Ali še drugačen lek je imel Trobec. Dobro vedé, da jo misli Gašper še nocoj popihati na Hrvaško, pripeljal se je tudi on v Bistrico, kjer se zbira v bližnji gostilni družba „Hrvatarijev“. Matej je krevljial poleg Jurija in ga skrivnostno pogledoval po strani.

Kmalu za prvimi se je pomikala daljša vrsta prič. Vsi so izkušali dokazati Gašperjev razpor z Lesarjem. Tudi ti so govorili prav glasno, nekateri moški so celo kleli, pa oba: Gašperja in Korenčana. Nekaj sto korakov za poslednjimi je stopal mali Gašper z Barbo. Bil je tako vesel in gostobeseden, kakor da se je zastonj napil pri najboljšem prijatelju. Z desnico je našteval na rokav leve roke dokaze in priče, tu in tam sta se z Barbo celo ustavila ter se pogovarjala tako imenitno in važno, kakor da je obema zastal golček vsaj pol leta. V takem kratkočasju sta se pomikala mimo čitalniške gostilne in vrta. Kdo bi jima tudi ne privoščil veselja? Gašper je prišel zmagoslavno izpred sodnikov, Barba se je ponosno ozirala po svojih sovražnikih, ker ni preiskava dognala ničesar.

Frankičev brat reče staremu Korenčanu, kažoč na cesto:

„Evo vam, gospodine! onaj čovjek mi je prodao listnico. Jošte ga prepoznam, jer ima bradavicu kod levog oka.“ Kako dobro je tedaj umel Korenčan hrvaško govoricu! Še tisti trenotek se je primerila Suhorcu nemala nezgoda. Stari Korenčan je bil namreč, kakor bi trenil, na cesti, zgrabil je Gašperja za vrat ter ga tiral s seboj, sam nevede prav kam. „Vidiš jo! Poznaš še Lesarjevo listnico? Le poglej! — Ti vražja duša! Ti si bil torej, ti razbojnik, ti ropar, hudič, še mene bi bil kmalu pehnil v ječo! Čakaj! Iz mojih pesti ne uideš. Povej, reci, da si ti pobil Lesarja, če ne“ — Korenčan je vpil kot Čič jesihar in grdo je gledal kot naslikan peklenšček. Gašper je v njegovih pesteh zaječal kot zajec, ko ga zgrabiš za ušesa. Belo je gledal in kri mu je zastajala v obrazu.

„Povej!“ zavpije nad njim Korenčan kakor nad svojim psom. Prsti so mu nekoliko odjenjali, in Gašper je zajecal: „Jaz sem listnico našel.“ To je Korenčana streznilo. Pustil je svojo žrtev in obstal. Toda gledavci s čitalniškega vrta so prihiteli na cesto, priče so se vrnile, da bi videle, kaj se je zgodilo za njimi. Obstopili so Gašperja in Korenčana. Ondaj se vzdigne iz množice visok mož — Jurij Trobec — in zavpije s hudoželjnim nasmehom, kažoč v roki Gašperjevo svileno ovratnico: „Ali jo vidiš, prijatelj? Morda se ne spominjaš več, kje si jo vrgel od sebe, pa jaz imam pričo. O, Matej, sem stopite!“ Matej se prerije bliže in jeclja nekaj nerazumljivo, Jurij pa nadaljuje: „Glej, pri sodišču te nisva hotela izdati, ker naju niso tega vprašali, in pa ker sva sklenila, da se moraš tam pokoriti, kjer si nekoč mene spravil po nedolžnem v zapor. Vsi ljudje morajo vedeti tvojo hudobijo. Gotovo te še peče in žge in skeli, kakor oni večer na tržaški cesti, kjer si nekoč pobil Lesarja. Ali nisi sam povedal tega vzdihuj: „Bog se ti smili duše, Andrej! Ne preganjaj me več! Lesar, pusti me, ne davi me več!“ — Matej, ali ni res? — Res, vse je resnično, oba sva ga poslušala in pobrala ovratnico v dokaz. Tako je! pritrđi Matej. — Gašper se je jel tresti — bil je izdan. Korenčanove pesti so planile nánj s hujšo silo kot prvič. Tedaj pa zažene Barba, ki se je prej boječe umikala

hudemu možu, grozen krik, sklepa roki in kliče na pomoč: „Moža mi bo udušil!“ A nikogar ni bilo, ki bi zgenil samo z malim prstom za Gašperja. Prav milo je prosil, če so ga za trenotek pustile okrogle pesti: „Samo ne obesite me, oh, samo ne obesite me! Saj še danes povem vse, še danes!“ — Hitreje kot blisk se je raznesla govorica, da so našli pokojnega Lesarja denarnico, in pa da je Suhorec sam priznal svojo hudobijo.

Orožniki so vklenili Gašperja, prof. Frankić je izročil listnico sodišču, Barba je zbežala, da bi ne prišli tudi nje. Nikomur se ni danes bolje godilo kot Trobcu, kar v lice se je zasmeljal vklenjenemu Gašperju: „Sosed, jedenkrat teče zajec, drugič pes, a mislim, da si ti naletel hujše kot jaz oni dan. Bog te obvari!“ Gašper je pogledal v stran, Jurij Trobec je pa krenil v gostilno, kjer se je kmalu začelo njegovo četrletno gostovanje. Zvedenci so pravili pozneje, da je bilo to njegovo popivanje tudi zadnje. S svojo vztrajnostjo in bistrumnostjo proti Suhorcu dobil je v Hrastju veliko veljave. Vsakdo je iskal pri njem sveta, pozneje tudi denarja, in ne zastonj. Trobec se je popolnoma spametoval, zakaž često je govoril: „Ne spodobi se mi več pijača; ljudje mi preveč zaupajo!“

Suhorec je priznal drugi dan svoje hudodelstvo pri sodišču. Toliko let že ni imel miru ne po noči ne po dnevi. Z olajšanim srcem je pričakoval zaslužene kazni. —

Tudi drugod so se umirila srca.

Josip Korenčan je prišel za drugimi s postaje in radovedno gledal, kaj pomeni krik pred čitalniško gostilno. Spoznal je razjarjenega očeta. Profesor mu je na kratko pojasnil vso dogodbo. Tedaj je Josip najprej pogledal, kje je Ivan Lesar. Tam v ozadju, kjer je bilo le malo ljudi, stal je poleg Milice, stal kot skesan grešnik, ki ima le malo ali celo nič nade, da dobi odpušcanje. Josip se jima je bližal; a nista ga opazila.

— Gospica, ali res nisem vreden? je Ivan govoril.

Smehljaje se mu ona poda roko in reče:

„No, skesani grešnik, sedaj, ko ste sami spoznali, kako hudo je, če kdo nosi boleost v srcu brez pomoči,

brez nade, sedaj vidite, koliko zla ste provzročili svoji sestri!“

— Milica, brez vas — brez tebe mi ni živeti! Ne zapusti me!

„O, o, to pa ni kar tako! Kaj sva rekla prej?“ sili se ona govoriti šaljivo, dasi se ji tresse glas.

— Vse je pozabljeno in poravnano!

„Torej Josip in Gabrijela?“

— Naj se vzameta v božjem imenu! — In midva, golobica moja?

„Kakor vam drago!“ rekla je bolj na tihem in ljubeznivo pogledala Ivana, a ne daleč od tam uzrla Josipa Korenčana.

Zvečer se je poslavljal mična družba pred Korenčanovo hišo. Stari Luka je pozdravljal profesorja, Ivan je šepetal z Milico, Josip je pa razlagal profesorjevemu bratu uspehe in neuspehe v današnji zadevi. Vsem je odsevalo prisrčno veselje z obraza. Niso se še mogli ločiti, ko so ljudje že kazali proti zahodu na rdeče nebo. Kmalu so se posamni glasovi zlili v samo jeden klic: „V Hrastju gori!“ Gost dim se je dvigal nad vasjo in strašen žar je razsvetljeval oblake. Gorelo je Suhorčevo poslopje. Strah in groza sta prešinjala prebivavce v okolici, od koder je vse vrelo na gorišče. Tudi iz Bistrice so se nekateri odpravili gasit.

Naprej je drvil Lesar s svojo zaročenko Milico, za njima oba Korenčana in oba Frankića, potem še dolga vrsta raznih tržanov. Že medpotoma so zvedeli, da ogenj ponehuje; zgorela je le Suhorčeva hiša, katero je zažgala Barba sama. Imajo jo že orožniki v pesteh. Komaj je ušla strašni ljudski osveti: razjarjeno ljudstvo bi bilo vrglo požigavko živo v ogenj, da ni pritisnila orožniška pomoč. Planili so ná-njo, da bi jo raztrgali, ona je pa vpila, jezila se in rotila. Ko so jo vklenili, vedla se je tako, kakor se vede brezumen človek.

Naši znanci, veliko Bistričanov gasivcev in gledavcev so šli k Reki in potem k Lesarju, kjer je bil zopet vesel večer.

Praznovali so dvojno zaroko.

Milica je hitela h Gabrijeli naravnost v kuhinjo, strastno jo je objela in rekla: „Moja ljuba sestra, Bog je vse prav obrnil!“

— Torej srčno pozdravljena, naslednica moje matere na Lesarjevem domu!

V tem pride Ivan, poljubi sestro na čelo ter jo prime za roko:

„Odpusti Gabrijela! Trd sem bil in krivičen s teboj, vendar, hvalo Bogu! zasijalo je tudi v naš krog solnce sreče z zvezdo danico — mojo Milico.“

— Ivan, nocoj si me iznenadil. Ne morem vsega umeti.

„Kaj umeti? Kdo bi tu ponavljal stare reči: tvoje slutnje so bile resnične. S tem je vse končano. — Prosim, pelji gospodo v sobo!“

Gabrijela se ozre v vežo ter vidi Josipa Korenčana in njegovega očeta. Močno je zardela, a rdečice ni videl nihče, saj se je takoj obrnila od svetlobe v stran. Ali tu je stopil molče k njej Josip in ji podal roko. Obema so bile solzne oči, nobenemu ni hotela beseda iz grla. Tedaj pristopi stari Korenčan, ki je dobro videl in tudi dobro umel ta prizor, ter pravi:

„Ljuba moja otroka! Pozabimo britkosti prešlih časov! Bodočnost je vama tako jasna! Izginili so temni oblaki z obzorja vajine sreče.“

Starec bi bil še govoril, da ni prišel Ivan ter opozoril, da čaka prof. Frankić z bratom in nekimi drugimi znanci v sobi.

Dobro so se imeli potem pri Lesarju. Josip in Gabrijela sta sedela prav na onem mestu pri mizi kakor pred dvema letoma. Kolika izprememba v tem času! Kadar je sedla deklica poleg Josipa, spomnila se je nemilih dogodljajev iz prešlih dni, pogledala ga po strani, in po njenem lepem licu se je razširil sijaj sreče, zadovoljnosti in blaženstva; Ivan in Milica sta pa imela neki bolj tajen pogovor ter se ozirala sedaj v Josipa, sedaj v starega Korenčana, ki se je pogovarjal s profesorjevim bratom kakor s starim znancem. Frankić je drugim gostom pojašnjeval neke določbe iz hrvaškogogerske nagodbe iz l. 1867. Včasih mu je segel v besedo Tomažič, največkrat pa Jenik.

Tedaj se Ivan približa staremu Korenčanu in ga ogovori boječe:

„Oprostite! Samo nekaj bi še rad vedel.“

— No, in? — S tem vprašanjem se je obrnil stari Luka k Ivanu. Oči so mu bile polne najslajšega veselja, kakršnega ni občutil že davno.

„Verjamem sicer, da je bilo vse sovraštvo med nami urejeno po zvijačah in sleparstvu, vendar prosim, povejte mi samo še to: ali sta kdaj igrala skupno z mojim rajnim očetom?“

Josip in Gabrijela sta dobro slišala pogovor. — Korenčan ne sluteč, kaj namerava Ivan, reče popolnoma hladnokrvno in mirno, kakor človek, ki po trudapolnem dnevu dokončuje navadno molitev:

— Pa dostikrat, ehéj!

Mladič prebledi kakor zid. Njegova jedina misel je bila sedaj: torej je vendar res, kar se je godilo v Zagorju. Spomnil se je v tem, kar je obljubil Milici danes zjutraj, a drugače ni mogel, kakor da je še vprašal:

„Morda ste tudi izgubili kdaj večje svote? Moj oče je bil dober igravec.“

— Jaz ali pa on, kakor je nanesa igravska sreča.

Tedaj se Ivan ni mogel več premagovati, primeknil se je k njemu in povedal znano dogodbo iz Zagorja, kakor mu jo je pravila v mlinu Suhorčeva Barba. Luka Korenčan ga je gledal začudeno, kakor bi gledal človek, kateremu bi hoteli po vsej previdnosti dokazati, da je nekoga umoril v Ameriki, pa še morja ni videl nikoli; potem je Korenčan premeknil stol, da ga je gledal bolj naravnost v lice.

„Moj dragi!“ reče smehljaje, „tu vidite, kako spretno je bilo vse napeljeno, da so vas vjeli v svoje mreže. V Zagorju sem bil jaz le jedenkrat, odkar sem na svetu. Tedaj sva se nekaj sporekla z Vilharjem, ker nisem maral pritrjevati njegovim nazorom o narodni navdušenosti. Mož je vedel, koga ima pred seboj. Videl je vsakemu v dušo. Sukal me je in sukal toliko časa, da me je zmešal in potem celo — a le malo — osmešil pri zbranem omizju. Tedaj sem vstal in odšel.“

Odtlej sem se izogibal Zagorja zastran Vilharja in Vilharja zastran Zagorja; igral pa nisem v Zagorju, kakor sploh nisem bil nikoli strasten igralec. O ženitvi sva snubila drug drugemu; priče še žive.“

Josip se je tudi pomešal v pogovor, le nekatere podrobnosti iz zagorske dogodbe mu je moral Ivan še razložiti, potem so povpraševali še drugi, in kmalu je bila okoli mize govorica o Barbi, o njeni zagorski izmišljotini in o Vilharju. Vsi so obsojali hudobnost in lokavost Suhorčeve soproge.

Tedaj vstane Frankić in napije v krasnem govoru Josipu in Gabrijeli. Vsem so lesketale solze v očeh, ko je govornik opisoval britkosti in težave, ki so se jima vrinile na pot združitve, a vztrajnost premaga vse. — Zazveneale so čaše, strnili so se pogledi, pa tudi prijateljstvo in sreča sta se združila nocoj v slavo novim zaročencem.

Pozneje je vstal Josip in napil novi dvojici — Ivanu in Milici. Ko se je pa kmalu potem zopet oglasil Frankić ter dvignil čašo v znak pobratimstva med Hrvati in Slovenci, čegar najjasnejši dokaz se praznuje nocoj, pritrjavaj mu je neprenehoma vmes stari Korenčan z gromovitim: živeli Hrvatje, živeli, živeli! Najdena listnica ga je do cela spravila ž njimi.

Ljubko žuborenje je nastalo v družbi, vsi so bili najboljše volje. Kdor bi nepristranski opazoval lepo družbico, moral bi jo primerjati šumeči reki, ki je drvila čez skalovje in bregovje, a končno, dospevši blizu svojega smotra, umirila se, in valčki se prijazno objemajo, šepetajo in igrajo med seboj. Slednjič vendar vse vodi isti namen, ista pot, vsi jednako uživajo življenja slasti.

Le tam na drugem koncu mize se je nekdo nemirno premikal sem ter tja. Bil je to Peter Tomažič. Dobro je poznal razmere Lesarjevih gostov, dobro mu je bil znan tudi prof. Frankić, in prav temu je hotel napiti. A tu treba pomisliti več stvari. Tako je ugibal Peter: On je profesor, Hrvat, govornik, učenjak, a jaz — samouk. Ko bi se bil le količkaj pripravil! Pa vse se je sukalo tako naglo, da se mu danes zjutraj niti

ni sanjalo o večerji pri Lesarju. Zato ga je skrbelo, kaj bi povedal.

Vstane, udari nekolikokratih lahno na kupico, obriše se varno in spretno — v tem hipu gotovo ni imel v mislih elektrike — ter začne:

„Čestita družba! Mnogo napitnic je že bilo nocoj, vendar prosim, oprostite, da se tudi jaz spomnim moža, čegar slava sicer ne buči kot grom čez hribe in doline, marveč moža, katerega delovanje se širi z blagodejnim uspehom, kakor širi ponižna vijolica prijeten duh iz skritega zavetja. Moža poznamo vsi, poznamo tudi njegovo srce. Gospoda! Klanjali smo se geniju Vilharja, občudovali smo ognjevito rodoljubje pokojnega Lesarja; njiju duh je še med nami starejšimi, a narod se preraja, mladini treba tega duha prenoviti, poživiti. Oni, ki ga je poživil in okrepil, ni nikdo drugi kot stric prihodnje Lesarjeve gospodinje, mož, katerega delovanje posnemajmo, katerega rodoljubje občudujmo, mož, čegar duh ostani vedno med nami! Bog ga živi!“

Živio! živio! živio! je odmevalo tja do tihe Reke in še daleč daleč v hribovje, Frankić je pa otiral solzne oči. Mehkega srca je, in sleharna mila beseda ga zelo gane. Tedaj so se združili z gosp. Jenikom nekateri drugi moški glasovi, in močno je zadonela pesem iz navdušenih prsi:

Živi, živi, duh slovenski, bodi živ na veke!

Tomazič si je na tihem mel roki, da se mu je še sploh tako posrečila napitnica, potem se je pa pomeknil bliže profesorju in napeljal govor na električne baterije, a nista se umela; pozneje je začel o potu na mesec, toda zaman. Frankić je razlagal bratu neke slovenske besede in povpraševal Tomaziča, če je res tako. Prikimoval mu je, dasi bi bil rad govoril o svojem predmetu.

Luna je plavala po jasnem nebu, slovesni mir je kraljeval po naravi, v družbi pa je zopet vel duh Vilharjev, duh vzorov in svete navdušenosti za narod in njega svetinje.

Mirno kakor po navadi se je pomikala skrivnostna Reka mimo hiše, in valčki so se zaletavali drug

ob drugega, kakor da bi si pripovedovali lepe zgodbe davnih časov.

* * *

Matej Suhorec zopet zida, a sedaj zida sam s svojim denarjem in sam zá-se. Ponujal se mu je Lah Menigo, toda pokazal mu je vrata. Najel je domače delavce ter jim razložil, naj naredo na starem pogorišču njemu primerno stanovanje. Mož se ne more ločiti od priljubljenega kota v Hrastju. Lesar mu je zastonj pustil prostor in podrtine, dasi je sodišče prisodilo njemu vse Gašperjevo posestvo. Gašper je umrl v ječi.

— Nekaj let pozneje se je oglasila pri Mateju Barba. Prav lepo ga je prosila, da bi ji dovolil bivati pod streho, pa Matej jo je zapodil. Prišla je drugič, ali ostal je trd kot kamen. Tretjič ji je prav natančno očital vse grehe njenega življenja — kolikor jih je namreč vedel — potem jo je vzprejel. Barba se je lotila prejšnje kupčije z različno drobnjavo v Trst in z različno drobnjavo zopet iz Trsta, kar ji je toliko vrglo, da je siromašno živela pri bratu. Poštenosti jo je naučila sila in pa dogodki zadnjih let. Nobene pritožbe ni bilo več med gospodinjami. Da, življenje je najboljša šola, najboljši učitelj, a včasih ima težko roko!

Stari Korenčan hodi kakor prej okoli delavcev in okoli žage, nemški pa ne govori več tako rad kot nekdej. „Novi časi, novi časi,“ pravi, ko se mu zaleti jezik v stari tir. Če mu priskaklja nasproti mali vnuček in steza ročici, da bi ga prijel za sukno, poboža mu zlate lasce in vpraša: „Kako ti je ime?“ — Slavoj! reče otrok veselo. Tedaj se starcu razjasni lice, vzame ga v naročje in nese s seboj. Mali Slavoj ima deda zelo rad.

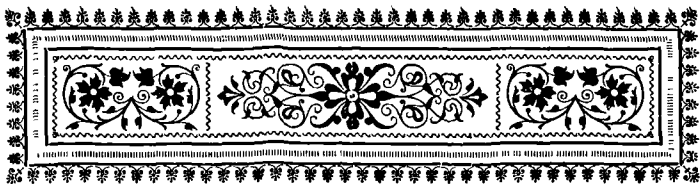
Ko obišče Korenčanovo hišo prof. Frankić, razvesele se ga vsi, kakor da jih je obiskal dobri duh ljubezni in blagoslova božjega. Govore o minilih časih ter snujejo načrte, kako bi pomagali milemu narodu, da ne zajde v tir pogubnega dobičkarstva brez Boga, brez duše in brez srca. Navadno se pelje potem vsa družina k Lesarju, kjer poišče mali Slavoj najprej nežno Jelico, da se igrata; pa tudi sporečeta se in ujezita —

Slavoj je veljaven — kar ju pa ne ovira, da se ne bi ločila v prijaznosti. Drugi se snidejo v prijateljskem krogu, kjer Ivan ponosno opozarja na to, koliko je njegova ženka že napredovala v slovenskem jeziku.

Čisto, vedro je njihovo obzorje. Kdo bi jim tudi kalil težko pričakovano srečo? Zadosti dolgo jih je tlačila sovražna usoda. Prijazno solnce rodbinske sreče jim zato sije toliko lepše in ljubeznivejše; — meni pa samo misel na ljube znance vzbuja v srcu tisočero lepih spominov in krasnih nad v najbližjo bodočnost.

Pozdravljen, hladni vir Bistrice! Pozdravljena, tiha Reka! . . .

Čolnarji in brodniki na Ljubljanici in Savi.

Spisal Ivan Vrhovec.

I.

Čolnarji na Ljubljanici.

Ljubljanica ni velika reka, ves njen tek od Vrhnike pa do Zaloga pod Ljubljano, kjer se izliva v Savo, meri le 43 km, vendar je bila že v najstarejših časih najiminenitnejša vodna cesta na Kranjskem.

1. Čolnarjenje v najstarejših časih.

Sedanje ljubljansko močvirje je bilo v najstarejši dobi veliko, a plitko jezero. Do rimskih časov pa se je bilo že toliko posušilo, da so Rimljani mogli delati že ceste čézenj. Po najglobokejšem delu močvirjevem se je leno zvijala Ljubljanica z neštevilnimi ovinki med Vrhniko in Ljubljano, kakor teko vse take reke in potoki, katerim je le prav malo strmca. Kačasto se zvijajo sem in tje po mehkih travnikih, dokler ne pride človek ter jim z lopato v roki ne odreže in odmeri ravnega teka. Taka je bila tudi z Ljubljano, kateri so najbrž Rimljani prvokrat uravnali tek, zakaj vse kaže, da sedanji tek Ljubljanice po močvirju ni naravna vodna žila, ampak s človeško pridnostjo na-

rejen prekop. ¹⁾ Navportus, sedanja Vrhnika, in Emona, sedanja Ljubljana, sta bila že v prvem stoletju po Kristovem rojstvu živahna in bogata trgovska kraja, ona v začetku, ta na koncu imenitne vozne ceste Ljubljanične.

Ona divja doba, ki ji pravimo preseljevanje narodov, je storila konec rimski mogočnosti; ž njo ob jednem se je razsula tudi Emona, in je pojenjalo na Ljubljaniči veselo življenje rimskih časov.

Ko pa se je svet zopet umiril, ko je polagoma oživel zopet promet med Italijo in osrednjo in severno Evropo, začela se je na mestu nekdanje Emone dvigati sedanja Ljubljana — in sicer ravno z avoljo Ljubljaniče. Med preseljevanjem narodov je nekdanje lepe rimske ceste izpralo deževje in jih zarastla trava. Velikih cest, ugodnih za vožnjo z vozovi, ni bilo videti po Evropi. Vse blago se je pomikalo jedino le po hrbtih tovarne živine ali pa po vodah. Pri takih razmerah je bila mirno tekoča Ljubljaniča za promet celo imenitna vozna cesta za vse blago, ki je prihajalo iz Italije ali je bilo namenjeno tje kaj.

Tako sta postala Ljubljana in Vrhnika važna kraja. Da je Ljubljana prehitela naposled Vrhniko, pripisovati je seveda nje izborni legi pa temu, da se je blago razvažalo od tod na vse kraje. Človek ne bi rekel dvakrat, da Ljubljana ni iz novega zaživela več avoljo brodarjenja po Ljubljaniči, kakor pa avoljo svoje, če tudi gledé na obrambo zelo ugodne lege. Gotovo ni samo gol slučaj, ampak ima stvar svoje tehtne vzroke, da se nanaša jedno najstarejših poročil, ki jih imamo o Ljubljani, ravno na ljubljanske čolnarje. Poroča se namreč, da so leta 1092., meseca majnika, priredili mestni očetje ljubljanskim čolnarjem nekó čolnarsko tekmo na Ljubljaniči ter obljubili troje daril: tovor Vipavca, tri vatlé sukna in par nogovic. Za prvo darilo sta se potegovala po dva in dva čolnarja v majhnih čolnih z dvema in dvema veslačema. Čolnar, ki se je potegoval za prvo darilo, je moral, na rivcu svojega čolna stoječ, z dolgim drogom v roki

¹⁾ Rutar v »Mittheilungen des Musealvereines« 1892, p. 66.

pahniti svojega nasprotnika v vodo. Darilo je dobil tisti, ki je do zadnjega vztrajal. Za drugo in tretje darilo pa so se skušali v veslanju. Za darilo namenjeno sukno in nogovice so visele iznad najstarejšega mostu ljubljanskega, iznad sedanjega Hradeckega mostu. Kdor je prvi priveslal do njih, tistega so bile. ¹⁾

Seveda se čolnarstvo v Ljubljani ni pričelo še le 1092. leta, ampak je bilo gotovo že delj časa važen faktor v življenju ljubljanskega mesta. Taki poskusi na vodi so bili še tudi pozneje dolgo v navadi. Leta 1210. so dali napraviti mestni očetje čez Ljubljanico na Bregu prav ozek most iz čolnov. Od jedne strani so se ustopili na most krakovski ribiči, od druge trnovski čolnarji. Ko se je dalo znamenje, zagnali so se brez orožja, z golimi pestmi, drug v drugega; darilo, tovor vipavskega vina, je dobila tista stranka, ki je spehala nasprotno v vodo. ²⁾ Razpis daril priča, da so mestni očetje umeli ceniti korist, ki je po čolnarjih prihajala v Ljubljano.

Brez pomena gotovo dalje tudi ni, da so prvo šenklavško cerkev dali sezidati čolnarji in ribiči ter jo posvetili svojemu varhu, sv. Nikolaju. Takrat so čolnarji in ribiči bivali še v okolici te cerkve; ko pa se je bila leta 1463. ustanovila ljubljanska škofija, umaknili so se od tod. Prepustili so škofu in kanonikom to staro svoje selišče ter se preselili na drugo stran Ljubljance, v sedanje šentpetersko predmestje. ³⁾ O Valvasorjevem času pa so ribiči že bivali v Krakovem, čolnarji pa v Trnovem. ⁴⁾

2. Pravice čolnarjev.

Še celo pa se kaže imenitnost ljubljanskih čolnarjev v njih starih in nenavadno velikih pravicah. Po političnih in sodskih uredbah srednjega veka je imel vsak stan svojo gosposko in vsak svoje sodišče, gospoda svojo in meščan svojo. Posvetne gospode go-

¹⁾ Valvasor XI. 686.

²⁾ Valvasor XI. 668.

³⁾ Valvasor XI. 688.

⁴⁾ ibid. p. 688.

sposka je bila deželno glavarstvo (Landeshauptmannschaft), meščanov gosposka pa mestni magistrat kot prva instanca, kot druga pa vicedom.¹⁾

Ljubljanskih čolnarjev gosposka pa niso bili niti mestni očetje, niti vicedom, ampak poseben cesarski uradnik, vodni mitničar (der Wasser-Mautner), ki je imel svoj sedež v Ljubljani. Pred svoj sodni stol ljubljanskih čolnarjev ni smel klicati niti mestni magistrat, niti vicedom, niti kak drug cesarski dostojanstvenik v deželi, celo deželni glavar ne, razven če je šlo za kak večji zločin, „um keinerlei Sachen, ausgenommen die das Malefiz berühren.“²⁾

Ljubljanski čolnarji so bili torej nekak izvzet in privilegirani stan s svojo posebno gosposko. Kdaj pa so si te pravice pridobili, se ne more povedati. Bile so jako stare. Leta 1489. jim jih je iz nova potrdil cesar Friderik IV.

Promet po Ljubljani je bil takrat že jako živahen. Leta 1475. je dal namreč cesar Friderik Nikolaju Ravbarju ljubljansko vodno mitnino za 1000 ogerskih goldinarjev na leto v najem, kar je za tisti čas jako velika svota. Kako velika je, posnameš lahko iz tega, da se je tisti čas l. 1484. prodala tivolska graščina pri Ljubljani samo za 200 ogerskih goldinarjev.³⁾

Vožnja po Ljubljani je bila tako važna, da so si jo deželni knezi pridržali sami sebi ter jo napravili za nekak monopol. Imeli so na Ljubljani svoje in sicer jako velike ladije, katere so proti dogovorjeni plači in odškodnini prepustili ljubljanskim čolnarjem, da so vozili ž njimi v prvi vrsti cesarsko (unser Camerguet), zraven tega pa seveda tudi drugo blago.

¹⁾ Vsaka dežela je imela svojega vicedoma; izbral si ga je deželni knez iz števila najodličnejših plemenitaških rodovin v deželi. V prvi vrsti so bili vicedomu v varstvo in skrb priporočeni vsi knezovi dohodki, posebno dohodki iz obilih knezovih posestev; zraven tega je bila jedna najimunitnejših njih dolžnosti ta, da so branili in varovali meščane proti nasilstvu plemenitažev. Vicedom je bil po tem takem meščanom najvišja gosposka. Komur se je zdelo, da so mu mestni očetje storili kakršnokoli krivico, obrnil se je do vicedoma, prvega cesarjevega služabnika v deželi.

²⁾ »Mitth.« 1892. p. 76.

³⁾ »Mittheil. des Musealver.« 1893. p. 110.

Leta 1527. se je vozilo po Ljubljani devet takih ladij, in cesar Ferdinand I. je to leto ljubljanskim čolnarjem obljubil, da ne bo dal nikoli napraviti še več ladij ali k večjemu še deseto, toda le tedaj, ako čolnarji z dotedanjimi devetimi ne bodo mogli zmagovati prometa; pa še to deseto ladijo je obljubil dati le jednomu izmed devetih čolnarjev, ki je imel že jedno ladijo. To le z besedo dano obljubo jim je zatrdil na njih prošnjo leta 1535. še s posebnim pismom. ¹⁾

Te velike ladije so bile torej cesarska lastnina; cesar, oziroma deželni knez jih je dal napravljati na svoje stroške ter jih oddajal velikim čolnarjem pod pogoji, ki pa nam niso več znani. Veliki čolnarji so bili nekaki fevdniki cesarjevi.

Če je kak veliki čolnar umrl, izgubila je ladija s tem svojega uživavca.

Ta in ona v starih aktih zapisana stvar kaže, da je bilo za te ladije veliko trganja. Kdor je mogel, priporočil se je in izmoledoval pri cesarju obljubo, da se mu bo podelila prva ladija, ki bo postala prosta. Take obljube so se imenovale „ekspektance“, — v prejšnjih stoletjih nič nenavadnega.

Leta 1562. je brez otrok umrl neki Volbenk Šver, ki je imel dve taki ladiji; za nje se je oglasil ljubljanski magistrat ter naglašal, da mu jih je prav živo potreba. Par let poprej se je bil namreč lotil zgraditi nove trdnjave na Gradu, za kar se je moral kamen seveda dovažati od daleč, ker ga v ljubljanski okolici ni bilo za tako zidanje pripravnega; dovažati ga je bilo treba iz Podpeči. Magistrat je potreboval velikih ladij torej res prav živo; zato se je oglasil za omenjeni dve; cesar naj mu blagovoli prepustiti ju, če sta še prosti, če pa sta obljubljeni že komu drugemu, pa se magistrat vsaj zapiše za prvi dve, ki bosta prosti. ²⁾

Stvar je šla dolgo pot. Tudi ob tej priliki vidimo, da so bili čolnarji izvzet stan in naravnost de-

¹⁾ Listina v Rudolfinu.

²⁾ »Der Bürgermeister, Richter und Rath der Stadt Laibach hat unterthänig gebeten, dass seine römische Majestät auf die nächsten zwei Schiffe an dem Wasserfluss Laibach, die sich erledigen würden, einen Expectanzbrief fertigen lassen wollen.«

želnemu knezu podložni. Odgovor na to prošnjo je šel namreč skozi roke deželnega glavarja barona Lamberga. Kameralni svetnik Dolenje Avstrije je odvrnil, da sta omenjeni ladiji že oddani, dostavil pa je, da se bo glede na ekspektance oziral v prvi vrsti na magistratovo prošnjo, vendar mora poprej natanko preiskati, če niso magistratovi želji pravice in privilegiji čolnarjev kako na poti.

Velike ladije so bile torej jako važno posestvo deželnega kneza.

Leta 1549. je izdal cesar Ferdinand poseben red za vožnjo po Ljubljani. A ta red ni nič novega, marveč je le še jedenkrat rečeno in v celoto zbrano, kar je bilo povedanega že v prejšnjih privilegijih. Veliki čolnarji so morali vsak čas vzprejeti najprej cesarsko blago (Cameralgut) ter smeli naložiti še le potem tudi drugo. Podrejeni so bili, kakor v prejšnjih časih, višjemu dacarskemu uradu — Ober-Aufschlags-Amt (jeden se je nahajal v Ljubljani, drugi na Vrhniki). Les za ladije so dobivali čolnarji iz šume, ki je rastla ob obeh bregovih Ljubljaničnih. Čolnarji so tu sami zasajali bukve in hraste; zato so imeli pravico sekati les iz te šume ter jeseni goniti svoje ščetince vánjo na pašo; plačevali so le dacarskemu uradu neko malo odškodnino. A pravi namen te šume ni bil ne to, ne ono; zasajali je niso niti zato, da so sekali les v njej, niti da so pasli prašiče v njej, in tudi zato ne, da so se Ljubljani izprehajali po njej, — kar so sicer radi storili. Imela je ves drug namen: odnašati namreč viharje in hude sape, ki so bile visoko z blagom obloženim ladijam, če tudi ne nevarne, vsekako pa zelo neprijetne, in sicer zato, ker so jih zadrževale v veslanju.

Razven velikih čolnarjev so si pa že od najstarejših časov sem služili po Ljubljani svoj kruh tudi mali čolnarji; tudi ti so bili podrejeni cesarskima uradoma v Ljubljani in na Vrhniki, ki sta ostro nadzorovala vožnjo po Ljubljani. Za to jeden vzgled!

3. Velike ladije na Ljubljani.

Leta 1564. se je prigodila velikim čolnarjem prav neprijetna stvar. Ker se namreč niso držali predpisov,

izdanih za vožnjo po Ljubljani, preklical je cesar Ferdinand I. dne 24. aprila l. 1564. vse njih pravice ter prodal ljubljanskemu magistratu vseh devet ladij. Magistrat jih je kupil v popolno last z vsemi tistimi pravicami, kakršne je imel do njih cesar sam. Štel pa je zanje mnogo mnogo denarja, celih devet tisoč goldinarjev, za katere bi bil takrat kupil lahko nekaj graščin. Bile so torej ladije nenavadno velike. O priliki je magistrat tožil, da ga je stalo mnogo truda, predno je to svoto spravil skupaj. (Z njo je kupil ladije pa vozno pravico po Ljubljani, nikakor pa se ni z imenovano svoto odkupil tudi od mitnine; to so morale ladije plačevati tudi sedaj ravno tako, kakor so jo plačevale poprej.)

Da so bile te ladije res nenavadno velike, sledi tudi iz besedi paznika, ki ga je imel magistrat na Vrhniki v svoji službi. Magistratu se je pripetila namreč kmalu potem, ko je kupil ladije, leta 1567., majhna sitnost. Cesarski vozni red po Ljubljani je ukazoval, da mora biti na Vrhniki pripravljenih vedno dovelj ladij, zato da morejo ob vsaki priliki vzprejeti blago, ki prihaja tjakaj. Magistrat je skrbel za to, da sta na Vrhniki vedno čakali po jedna ali dve veliki ladiji; bili sta toliki, da sta zadostovali vsak čas. Neka dne pa so prinesli Čiči toliko soli, da so obložili ž njo štiri velike ladije, Čiči pa so še vedno prihajali. Ker ni bilo drugih ladij, dogovoril se je Perčun, trgovec iz Planine, z nekim malim čolnarjem, Lovretom Gabrinom, naj mu odpelje sol v Ljubljano. Obljubil mu je prav dobro plačilo! Gabrin se je polakomnil ter naložil v mali svoj čolnič 15 tovorov, čez 40 centov soli, več kakor jo je mogel njegov čoln nositi. ¹⁾ In res se mu je začel skoraj topiti; zato je moral jeden tovor izložiti; ljudje na bregu so mu dejali, da je za njegov čoln tudi 14 tovorov še preveč. Obetali so mu, da je ne bo srečno privozil do Ljubljane. A Lovre Gabrin jih ni poslušal ter z ladijo odrinil po noči z Vrhnike (mali čolnarji so brodarili samo po noči, toda zakaj,

¹⁾ Take male čolne so imenovali takrat »oblake«. Mit einem kleinen Schiff oder Oblaghen. Vicedomski arhiv.

ne vem povedati). Noč pa je bila temna in deževna. Ko je Gabrin priveslal do Podpeči, do prve postaje od Vrhnike, ustavil je čolnič ter ga privezal h kraju; privezal pa ga je tako nerodno, da je molel, ker je bil nekoliko daljši kakor navadni čolni, s svojim zadnjim koncem celo do srede Ljubljaniče. Tega bi sicer Gabrin ne smel storiti, ampak bi ga bil moral poriniti prav h kraju in z bregom vštric. A podpeški paznik je takrat že spal, in Gabrin si je mislil: kaj bi se po nepotrebnem mučil. Kar se pripelje po Ljubljaniči gori velika ladija, polna trgovskega blaga. Ker je bila tema, zadela je v Gabrinov čoln s tako silo, da se je jel topiti, in ker je Gabrin, videč nesrečo, zbežal; se je tudi res potopil.

Perčun je tožil mestne očete, lastnike ladij, za odškodnino, češ, da so oni krivi nesreče, ker niso imeli na Vrhniki nobene velike ladije, pripravljene za vzprejem soli. Magistrat je ugovarjal in trdil, da je storil več kakor svojo dolžnost; saj so se odpeljale tisti dan vendar štiri velike ladije, polne soli, z Vrhnike. Da pa se bo prineslo na jedenkrat toliko blaga, ni pričakoval nihče in je bilo tudi res nekaj nenavadnega. Že več kot deset let se ni prigodilo, da bi se bilo na Vrhniko pritovorilo kak dan toliko blaga, da bi ga ne bilo spraviti na dve ladiji, razven če je bil semenj v Ljubljani. Na dan nesreče pa so se odpeljale celo štiri ladije z Vrhnike. Magistrata torej ne zadeva nikaka krivda.

Temu je pritrnil tudi magistratov paznik na Vrhniki; ta je služil poprej precejšnjo vrsto (deset) let pri dacarskem uradu na Vrhniki, pa ni še doživel, da bi bilo kak dan štirih ladij treba.¹⁾

Če pomislimo, da takrat še ni bilo tržaške ceste, da se je iz Trsta in Reke na Vrhniko pritovorjeno blago vozilo jedino le po Ljubljaniči v Ljubljano, če pomislimo dalje, da ga vkljub temu jeden in tisti dan celih deset let ni prišlo toliko, da bi dve ladiji ne zadostovali, potem si moramo te ladije misliti pač vsekako nenavadno velike.

¹⁾ Vicedomski arhiv.

Srečen slučaj nam je ohranil jedno takih ladij. Našli so jo leta 1890. na Kozlerjevem posestvu globoko pod šoto zarito v belo glino, polžkarico imenovano. Dolga je 26 m, 5 m široka in 35 cm visoka. Nje model se nahaja v ljubljanskem Rudolfinu ter se po svoji obliki popolnoma ujema s popisom, ki ga nam je o velikih ladijah ohranil Valvasor. Po tem popisu so imele velike ladije plitko dno, a bile so široke: „nach denen Laybacherischen grössten Schiffen, die einen engen Boden, aber breite Flügel haben.“¹⁾ Tudi danes plavajo po Ljubljanici še precej veliki čolni, ki nosijo 300—400 centov, a se z nekdanjimi velikimi ladjami ne morejo primerjati, ker so najdaljši vendar le samo 15 m dolgi. Zato je tudi Valvasorjeva cenitev, da so nosile velike ladije po 300 centov,²⁾ prenzika.

4. Čolnarjenje ob Valvasorjevem času.

Kako srečo je imel magistrat z nakupljenimi ladjami v poznejših časih, ne vem povedati. Poročila o čolnarjenju po Ljubljanici utihnejo za več ko sto let, do Valvasorjevih časov. Tu pa posije iz neprecenljivega njegovega dela: „Die Ehre des Herzogthums Krain“ polna in svitla luč na Ljubljanico in nje čolnarje. „Ljubljаница“, pravi Valvasor, „je polna čolnov ter nosi vsakovrstno blago, tako, ki prihaja iz Italije, in tako, ki se pošilja tjekaj. Brodari se vedno, po noči in po dnevi, v malih in velikih ladijah. Male so izdolbene iz jednega samega debla, imajo pa lesene strehe, če je treba. Po noči se prav dobro spi pod njimi, — zakaj mali čolni vozijo najrajši po noči — in o dežju si pod streho, po zimi pa v zatišju in na gorkem. Velike ladije pa so ste-sane in zgrajene iz obilo tramov ter nosijo nad 300 centov.“

„Ljubljаница je vedno polna ladij; vozi pa se po njej gori ravno tako iz labka, kakor doli, to pa ne samo zato, ker se vesla, ampak ker leze ta reka tako počasi, da skoraj opaziti ni, ali stoji ali teče. Vendar je 3, 4, 5 in še celo 6 sežnjev globoka. Po

¹⁾ Valvasor XI. 684.

²⁾ Valvasor I. p. 154.

obeh bregovih stoje jako veliki hrasti ter zakrivajo vodo tako prijazno, da se po leti prav prijetno v senci vozi. O povodnjih nastane med Ljubljano in Vrhniko veliko jezero, ki se razteza pač dve ali še več milj na dolgo in široko, tako da ni videti drugega, kakor le nekaj dreves, ki mole iz njega. Ob taki priliki brodarijo zunaj reke kar preko travnikov in barja navzgor in navzdol, naravnost in po najkrajši poti.“¹⁾ Da pa so mogli tako brodariti, morale so imeti ladije plitko dno.

Ob Valvasorjevem času ni imel ljubljanski magistrat več omenjenih velikih ladij; prešle so bile zopet v last cesarsko, oziroma erarjevo. Vozilo pa se po Ljubljani ni več 9, ampak samo še 7 velikih ladij.

Zakaj jih je cesarski urad prevzel zopet v svojo oskrb, in kdaj se je to zgodilo, ne vem povedati. Magistrat, ki je imel, kakor se je bilo ravnokar reklo, že prva leta sitnosti s svojimi za drag denar kupljenimi ladijami, najbrž ni bil kos vzdrževati reda na Ljubljani. Ker je to škodilo cesarskim dohodkom, odkupil jih je erar zopet magistratu, ali jih morebiti za kazen še celo kar odzvel, kakor l. 1564. velikim čolnarjem.

Bodi si stvar taka ali taka, toliko je gotovo, da so bili veliki čolnarji ob Valvasorjevem času zopet podrejeni samo cesarskemu dacarskemu uradu in nekaki služniki v cesarski službi. Vsaka ladija je imela po jednega gospodarja, „čolnarskega mojstra“, in po pet čolnarskih hlapcev. Mojstri so imeli stalno plačo, hlapci pa so zaslužili od vsake ladije in za vsako vožnjo po Ljubljani gori ali pa doli po 1 gold. 48 kr., to se pravi, če so po jedno vožnjo opravili v enem dnevu, kar so prav lahko storili, bil je njihov zaslužek jako dober, služili so še jedenkrat toliko, kakor najboljši plačani tesar, ki je služil takrat po 14 kr. na dan. V službo jemal ali pa tudi iz službe odpuščal je mojstre in hlapce cesarski dacar. Imel je tudi odločevati, kdo naj dobi ladijo, ki je izgubila svojega gospodarja.

Ob Valvasorjevem času je bilo vseh velikih čolnarjev s hlapci vred okoli 50, torej nekaj več, kakor

¹⁾ Valvasor l. c. II. 154.

jih je bilo za 7 ladij treba, kar je seveda moralo biti; tisti, ki so bili odveč, so nadomeščali obolele, ali pa one, ki jih je dacar zapodil iz službe.

Razven velikih čolnarjev so brodarili po Ljubljani tudi mali čolnarji; v Ljubljani jih je bilo 30, na Vrhniki 60, na Igu, v Loki in Podpečjo pa po 30. V vsakem teh krajev so imeli svojo zadrugo.¹⁾ V svojih manjših in zato tudi urnejših čolnih so prepelevali razven lažjega blaga tudi popotnike; po Ljubljani je bilo seveda prijetnejše popotovati, kakor pa jezdit po slabih potih. Tudi imenitni popotniki so popotovali tako. Spomladi leta 1623. dne 5. sušca se je pripeljal skozi Ljubljano neki „macedonski knez“; inel je s seboj pisma (od koga, ni povedano), ki so velevala, brezplačno mu postreči z vsem, kar bo le želel. Ljubljanski magistrat ga je dal po Ljubljani peljati na Vrhniko ter je plačal čolnarjem za to pot 2 gold., dvema vojakoma pa, ki sta ga spremljala, vsakemu po pol gold. za popotnico.²⁾ Dostaviti pa je, da je bila to leto nenavadna draginja.

Razven trgovskega blaga pa se je po Ljubljani zvozilo v Ljubljano tudi mnogo lesa, drv za kurjavo in lesa za mizarske in tesarske potrebe. Skrb za les je delala v prejšnjih stoletjih meščanom večje preglavice, kakor dandanes. Magistrat si je v svojih sejah dostikrat prav resno belil glavo z vprašanjem: kje dobiti potrebnega lesa?

Les je prihajal v Ljubljano skoro do malega ves z izjanskimi in vrhniškimi hribov deloma v čolnih, ponajveč pa so ga splavili po Ljubljani in sicer so ga dovažali samo kmetski čolnarji. Da ne bi delal ta les mostovoma³⁾ v Ljubljani škode, napraviti je dal magistrat že v XVI. stoletju na Bregu preko Ljubljanice grablje, pred katerimi se je ustavljal les.

Ljubljanica pa ni bila samo imenitna vozna cesta, ampak je bila za Ljubljančane tudi jedno najprijetnejših

¹⁾ Valvasor l. c. XI. 684.

²⁾ »Gerichtsprotokoll der Stadt Laibach vom Jahre 1623.« v ljubljanskem mestnem arhivu.

³⁾ Ljubljana je imela takrat samo dva mosta, gorenji (sedanji Hradeckega most) in špitalski most.

zabavišč, posebno po leti. Po večerji so se vozili po njej za veselje ter godli in prepevali. Ob Valvasorjevem času si Ljubljanci skoraj misliti niso mogli velike slovesnosti brez vožnje po Ljubljani.

Seveda, kaj tako veličastnega kakor l. 1660. niso do takrat na Ljubljani še nikoli doživeli. Leta 1660. je prišel cesar Leopold I. v Ljubljano, v kateri se že dobrih poldrugsto let ni pozdravljal noben cesar. Maksimilijan I. je bil zadnji, ki je leta 1514. popotoval skozi mesto. Cesarjev prihod je bil nenavaden in zaželjen dogodek; ne samo Ljubljana, ampak tudi vsa dežela je bila po koncu. Med slovesnostmi, s katerimi so častili cesarja, ni bila veselica na Ljubljani zadnja. Vršila se je dne 10. septembra l. 1660.

Kranjska gospoda je zbrala 15 ladij. Jedno je dal kapitelj, jedno mesto, tri so bile lastnina treh imenitnih gospodov kranjskih, druge pa so bile deželne. Ladija, v kateri se je imel cesar voziti, bila je nalašč za to priliko narejena. Ker niso znali domači tesarji delati takih velikih gosposkih ladij, poklicala je deželna gosposka štirinajst tesarjev in mornarjev iz Italije. Ladija je bila zunaj lepo izrezljana in bogato z zlatom okrašena. Jambor je nosil tri jadra iz lepe rdeče in bele tkanine; čez obstenek ladijin je mohl na vsaki strani po jeden kanon, spredaj na nje rivecu pa je stala Fortuna, boginja sreče, s svilnatim jadrom. Znotraj je bila ladija vsa preprežena z rudečim suknom. Na sredi je stala majhna, z rudečim žametom pogrnjena mizica. Tudi streha je bila s takim žametom prevlečena.

V tej ladiji se je vozil cesar, nadvojvoda in njiju najvišji dostojanstveniki in služabniki. Od kranjske velike gospode je bil jedini deželni glavar deležen te časti.

Cesarski ladiji je sledilo v 15 manjših ladijah cesarjevo spremstvo in najvišja posvetna in duhovska gospoda kranjska. Med temi ladijami je bila deželna največja in najbogatejše ozaljšana. Seveda so bile tudi druge okrašene kolikor le mogoče ter prevlečene z belim, rdečim, s plavim in rumenim suknom, žametom in svilo; med njimi sta se najbolj odlikovali kapiteljska in mestna. Ta je bila zelena, na nje špičasti strehi je držal v krempljih lep orel grb ljubljanskega mesta.

Bogastvu in krasoti ladij primerno so bili opravljeni tudi veslači, v oblékah avstrijskih barv, belo in rudeče. Sicer ni naravnost povedano, a je pač brez vsakega dvoma, da so bili veslači teh ladij ljubljanski čolnarji. Recimo tudi, da so bili vsi iz Italije za to priliko poklicani tesarji in mornarji veslanja vešči, vendar je bilo njih število — vseh skupaj 14 za 15 ladij premajhno.

Tako pripravljena se je peljala izbrana družba jedno uro daleč po Ljubljani navzgor ter se vrnila proti večeru domov, z Ljubljanskega Gradu pozdravljena z grmenjem kanonov. Pet dni za tem se je odpeljal cesar po Ljubljani na Vrhniko in od tam v Gorico in Trst. Čez tri tedne se je vrnil ter se pripeljal zopet po Ljubljani v Ljubljano.¹⁾

5. Doba Karola VI. in Marije Terezije.

Podobno slovesnost je videla Ljubljana blizu sedemdeset let pozneje, ko se je Leopolda I. sin, cesar Karol VI., mudil l. 1728. nekaj dni v Ljubljani. Tudi takrat so dali cesarjevo ladijo napraviti italijanskemu tesarju. Bila je bogato olepšana z dragocenim žametom, svilo in zlatom. Veslalo je 12 veslačev, šest Italijanov, šest pa naših domačih čolnarjev.

In tudi takrat se je cesar, ko je odpotoval iz Ljubljane, peljal po Ljubljani na Vrhniko ter, vračaje se iz Trsta, storil zopet tisto pot nazaj po Ljubljani v Ljubljano.

Cesar Karol VI. je napel vse svoje sile, da povzdigne v avstrijskih deželah zanemarjeno trgovino in izboljša njih blagostanje. V ta namen je razglasil že l. 1717. Trst in Reko za odprti pristanišči ter ukazal napraviti velike državne ceste. Leta 1720. so začeli delati za Kranjsko najiminenitnejšo veliko cesto z Dunaja v Trst, po kateri se je v kratkem času le kar trlo voznikov od blizu in daleč. Po vsem Kranjskem je zagibalo veselo in čvrsto življenje; zaslužka je bilo na cestah in ob cestah povsod dosti. To je bil tisti

¹⁾ Valvasor l. c.

čas, ko so se začeli ob velikih cestah zidati hlevi, toliki, da graščine niso imele takih.

A kar je bilo jednim v korist, bilo je drugim v škodo, v prvi vrsti našim čolnarjem. Odkar so bili tržaško cesto dodelali, šlo je mnogo blaga, namenjenega dalje kakor v Ljubljano, po državni cesti. Zaslužka je bilo za čolnarje od dne do dne manj. Kaj so pomagali starodavni njih privilegiji, ko jih je čas že davno prehitel? Leta 1756. jim jih je Marija Terezija potrdila še jedenkrat. Bila pa je ta potrditev tudi zadnja in menda že to pot ne več potrebna. Iz potrdilnega pisma se vidi, kako hitro je pešalo brodarstvo po Ljubljani. Čolnarjev je bilo pač še 40, imeli pa so le še 4 velike ladije. Leta 1587. se jih je vozilo devet po Ljubljani, ob Valvazorjevem času sedem, l. 1756. pa le še štiri. Tudi sicer so se zvršile premembe; ladije niso bile več erarjeve, ampak zopet lastnina čolnarjev. Število čolnarskih hlapcev ni bilo več omejeno na pet za ladijo, kakor ob Valvasorjevih časih; vsak čolnar jih je imel v službi, kolikor je menil, da jih potrebuje. Le cesarskemu darcarju sta bili pa tudi še sedaj podrejeni obe zadrugi, zadruga malih in ona velikih čolnarjev.

Kako na slabo so se zasukale pač stvari, če je morala Marija Terezija v potrjenem tem privilegiju žugati malim čolnarjem: Imejte svoje ladije proti mali odškodnini (4 krajc. na dan) vedno pripravljene za javni promet, sicer se bo tudi velikim čolnarjem dala pravica, da si bodo smeli omisliti male ladije.¹⁾ Kako se je to izpremenilo! V prejšnjih časih bi bila za velikega čolnarja sramota, voziti z malo ladijo, sedaj pa so se veliki čolnarji celo potegovali za to pravico, in Marija Terezija je morala male čolnarje pred velikimi vzeti v varstvo.

Ker se je čolnarjem tako zelo krčil zaslužek, delali so na to, da bi jih bilo kar največ malo. Po združenih pravilih je bilo sicer število čolnarjev določeno, a če je kdo njih umrl, zadruga ni izpolnila njegovega mesta z novim čolnarjem, ampak ga pustila najrajša praznega; dejala je, da je še za ostale premalo

¹⁾ •Mittheil. des Musealver. • 1892. p. 82.

dela in zasluzka. Mnogokrat so nastale zavoljo tega med čolnarji prav hudi prepiri, katere je moral magistrat poravnovati. Iz teh prepirov in iz ravnokar omenjenih, potrjenih pravic od l. 1756. zvemo, kake pogoje je moral kdo izpolniti, da se je oglasil lahko pri čolnarski zadrugi za vzprejem. Pred vsem je moral biti izurjen v čolnarskih poslih ter dokazati, da je služil že najmanj tri leta pri čolnarjih. Vrhu tega je moral biti hišni posestnik, imeti svojo ladijo in biti najmanj dvajset let star. Ko se je oglasil neki Učak pri čolnarski zadrugi za vzprejem, odklonila ga je ta, ker je bil še mladoleten, če prav je izpolnil vse druge pogoje; dejala je, da je za vsako škodo, ki se pri čolnarjenju pripeti, odgovorna vsa zadruga; za mladoletnega človeka pa se od nje ne more zahtevati, da bi se vezala zánj. ¹⁾

Če je zadruga naposled vendar-le vzprejela mladega čolnarja, moral se je najprej vkupiti vánjo. Če so čolnarji zahtevali le previsoko vkupnino, pritožil se je novi čolnar lahko pri svojem mitninskem uradu ter prosil za znižanje.

Od zasluzka, in sicer od vsake voznje, je moral čolnar v primeri s svojim imetjem oddati v zadržno blagajnico nekaj malega za pobožne namene. Iz te blagajnice, v katero so tekle tudi razne zadržniške kazni, so se plačevale tudi maše za umrle tovariše. Hvale vredna je bila določba, da je oboleli tovariš tudi moral biti deležen dobička, ki ga je zadruga napravila med njegovo boleznijo. ²⁾

6. Doba Jožefa II.

Nove ceste so požrle čolnarjem veliko zasluzka, a prišli so zánje še hujši časi. Celo hud udarec jih je doletel dne 24. januarja l. 1787., ko je dal cesar Jožef II. razglasiti, da so zastareli čolnarski privilegiji javnemu prometu v škodo, in jih je zato preklical. S tem ukazom je bila čolnarska zadruga razpuščena in nekdanji dobri

¹⁾ Listina v mestnem arhivu ljubljanskem, fasc. 18.

²⁾ Mittheil des Musealv. 1892. 80. p.

čolnarski zaslužek popolnoma uničen. Preplašeni čolnarji so brž primerno zahtevam tedanjega časa predelali svoja pravila ter jih predložili magistratu, da jih potrdi. A ta jih je odklonil, češ, da so vse zadruge po vsej Avstriji razpuščene; ko bi se čolnarjem potrdila predložena njih pravila, osnovala bi se jim s tem nova zadruga, česar pa magistrat ne sme storiti.¹⁾

Z razpuščenjem čolnarske zadruge se je posebno ustreglo trgovcem, ki so zavoljo spletek in pritiska čolnarjev morali poprej prebiti marsikatero neprijetnost. Ker je bila vožnja po Ljubljani dovoljena sedaj vsakemu, omislili so si trgovci sami svojo veliko ladijo. Tudi spretnega čolnarskega hlapca jim ni bilo težko dobiti za dobro plačilo, čeravno so ostali čolnarji tega uskoka črtili na vso moč. Delali so mu take sitnosti in ga v vožnji motili tako, da so trgovci proti koncu leta 1789. prodali svojo ladijo malim čolnarjem ter se pogodili z njimi glede na prevažanje blaga. Pri prodaji so si izgovorili, da ne bodo smeli čolnarji dosedanjega njih hlapca preganjati, ko bo izkušal zopet kot njih tovariš služiti si svoj kruhek s čolnarjenjem; nasprotno pa so se trgovci zavezali, da bodo vse svoje blago dajali prevažati jedino le malim čolnarjem; plačevali jim bodo po osem soldov od tovara, tovor pa se bo vedno računal po $3\frac{1}{8}$ centa.

Nasproti temu pa so obljubili mali čolnarji, da bodo na svoje, s strehami pokrite čolne naložili blago ljubljanskih trgovcev vselej najprej, če tudi bi se jim od kake druge strani obetal morebiti boljši zaslužek, le cesarsko blago bo imelo v tem oziru prednost tudi pred njihovim blagom. Odveslali bodo ob vsakem času, kadar bo treba, le ob viharjih jih trgovci ne bodo smeli siliti k temu, ali pa kadar bi bila voda prevelika; velika pa je voda takrat, dejali so, ko je preplavljen kanal iz grofa Blagaja hiše; ob takih prilikah bo trgovcem plačati majhen priboljšek, 14 grošev (14 Batzen) za ladijo.²⁾

Malih čolnarjev je bilo takrat 37; njih imena so ohranjena in v Trnovem pa Krakovem deloma še danes

¹⁾ Mitth. des Musealv. 1892. p. 80.

²⁾ Mestni arhiv ljubljanski, fasc. 18.

znana ali pa so bila vsaj še pred ne dolgim časom. Od teh jih je imelo šest ime Komar, štirje Žorga in Učak, trije Breskvar, Lavrin, Tomec in Vidic, dva Blažon in Selan, drugi pa Brajar, Košir, Novak, Pirnat, Prepeluh, Serne in Vokavšek. Mimogrede naj omenim tukaj to posebno čast čolnarjev, da so napravili o sv. Rešnjem Telesu iz svojih ladij in čolnov most čez Ljubljano, menda prav tam, kjer stoji danes šentjakobski most. Šentjakobska procesija je šla čezenj na Breg, z Brega pa čez črevljarski most in po Starem Trgu kakor še dan danes. Mestni računi ljubljanski dokazujejo, da je bila ta navada že jako stara. Deske, ki so jih pokladali čez čolnove, so bile mestna lastnina. Stroške za njih prenašanje je plačevala mestna blagajna.¹⁾

Veliki čolnarji so se z novim časom in njega neprijetnimi naredbami sprijaznili kaj težko; vkljub temu, da je bila njih zadruga razpuščena, živeli so po združnih pravilih ter vkljub temu vzprejemali na skrivnem in po stari navadi čolnarje v zadrugo. A stvar je prišla na dan ob priliki, ko so vzprejeli nekega mladoletnega Breskvarja. Okrožni urad je pri tej priliki zvedel, da je bilo velikih čolnarjev 46, in da je Breskvar pri vzprejemu moral plačati 70 goldinarjev v zadrugo. Od tega denarja je dobil vsak čolnar po jeden goldinar, ki ga je ob tisti priliki zapil; ostalih 24 goldinarjev pa se je potrošilo, dejali so na odgovor poklicani čolnarji, za napravo novega in popravo starega orodja na ladijah, za podporo vdov, za pogrebe in črne maše. A to ni bilo res; preiskava je dokazala, da niso dobile od denarja, ki ga je Breskvar vplačal, vdove nič, da se je za orodje vselej sproti pobiralo, in da so se pokopavali čolnarji na njih stroške in se brale zanje tudi črne maše le na stroške umrlih.

Čolnarski zadrugi se je ostro zažugalo, da vrni Breskvarju vplačano vzprejemščino ter nobenega čolnarja ne vzprejmi več v zadrugo, ker je vsled onega cesarjevega ukaza ni več.

¹⁾ Ordin. Empfang- u. Ausgabbuch für d. Jahr 1720. Mestni arhiv.

Ker je čolnaril odslej, kdor je hotel, služili so si čolnarji svoj kruh le še z nakladanjem in skladanjem blaga na ladije in z ladij; ker je bilo pri tem delu treba spretnosti in vaje, jih navadni delavci niso lahko izpodrinili. Imenovali so se fakini. Leta 1788. je gosposka zánje izdala posebna pravila, po katerih se jim je bilo ravnati. Morali so biti pošteni, mirni, trezni in ne odurni ljudje. Če se je kateri od njih v tem kako pregrešil, ga je vodni mitničarski urad prvo pot kaznoval, v drugič ga pa zapodil iz fakinske družbe. Plačilo za njih delo je bilo natanko določeno; če je kdo več zahteval, so ga kaznovali. Po vodi pripeljano blago se je izkladalo na Bregu; bilo ga je vedno dosti tu izloženega. Da ga ni kaj prešlo, sta morala vsako noč brezplačno stražiti po dva fakina, če pa se je pripeljalo blaga toliko, da ga niso mogli spraviti v magazine, treba je bilo preskrbeti še jedenkrat tako močno stražo. Če je nastal ogenj na Bregu ali v kakem erarnem poslopju, celo na Gradu, zavezani so bili vsi fakini (bilo jih je 46) priti do zadnjega na Breg ter storiti, kar se jim je ukazalo. V Ljubljani so bili podrejeni magazinskemu oskrbniku višjega colninskega urada (Hauptzollamt), na Vrhniki pa ondotnemu revizorju. Tudi vrhuiškim fakinom (bilo jih je 37) se je bilo ravnati po določilih, enakih ljubljanskim.

Leta 1789. so veliki čolnarji poskusili izgubo v zaslužku nadomestiti z vzvišano vozno ceno. A okrožni urad jih je poklical na odgovor, jim ukazal ostati pri stari ceni ter zažugal vsakemu, ki bi se proti temu pregrešil, 25 palic vpričo vseh ljudi.

Prej ošabni čolnarji so postali sčasoma ponižni in skromni ljudje. Les so vozili v prejšnjih časih le kmetski čolnarji v Ljubljano, sedaj pa so se jeli celo veliki čolnarji potegovati za ta zaslužek. Poskusili so to in ono, da bi ustavili kmetskimi čolnarjem vožnjo, če že ne po vsej Ljubljani, pa vsaj skozi mesto. Zato so naglašali v svoji pritožbi do magistrata, da morajo vse noči brezplačno na Bregu stražiti, kar kmetskimi čolnarjem ni treba, naj torej le-ti tudi ne vozijo po Ljubljani skozi mesto. A ta ugovor ni veljal; namesto da bi jim ustregla, očitala jim je marveč gosposka ob

tej priliki njih veliko brezbržnost in lenobo, kar se tiče ponočne straže.

Zato so poskusili neki drug manever, da bi zaprečili kmetskim čolnarjem vožnjo skozi mesto.

Leta 1776. je moral namreč magistrat po zahtevi Gabrijela Gruberja populiti iz Ljubljance grablje,¹⁾ češ, da zavirajo odtok Ljubljance; vsa pozornost Gruberjeva in deželne gosposke pa je bila obrnjena takrat na izsuševanje ljubljanskega barja. Magistrat je sicer oporekal in opozarjal na nevarnost, ki preti mostovoma zavoljo obilega, po Ljubljanci plavljenega lesa, toda opravil ni nič. Moral je poruvati kole iz Ljubljance.

In res se je prigodilo, kar je magistrat prerokoval. Skoraj ni minilo leto, da se ni pripetila ta ali ona nesreča. Zdaj se je utrgala kaka ladija, zdaj v Prulah slabo ali nič privezani les za stavbe splaval po Ljubljanci ter butal ob šibke mostne koze. Prigodilo se je celo, da se je les ali čoln pod mostom počez vlegel preko Ljubljance od jedne koze do druge. Ko je neki pot voda narastla, morali so jeden tak čoln prežagati, sicer bi bil most v nevarnosti.

Take in jednake nesreče so čolnarji izkoristili v svoj prid. Ker so se mestni očetje nasproti kmetskim čolnarjem ob vsaki priliki potegnili za svoje someščane, dosegli so Trnovci res, da je izdal magistrat dne 26. majnika 1790. leta ta-le ukaz: „S polnim čolnom skozi mesto in pod mostovoma voziti je dovoljeno le ljubljanskim čolnarjem, kmetski čolnar mora najeti ljubljanskega čolnarja, da mu vodi čoln pod mostom. Ako tega ne stori, zapade čoln in vse, kar je na njem; zakaj tek Ljubljance skozi mesto poznajo le domači čolnarji. Kot odškodnino za spremljevanje čolna je magistrat določil 5—6 soldov.“

A kmetski čolnarji so se zavoljo tega pritožili pri višji gosposki, pri okrožnem uradu, ki je pozval mestne očete na zagovor, češ, da imajo vendar čolnarji z Iga in iz Loke že od nekdaj pravico voziti po vsej

¹⁾ »Grablje«, Wasserrechen, je bila iz močnih kolov narejena pregraja preko vse Ljubljance in sicer nekje tam, kjer stoji danes šentjakovski most.

Ljubljani. Magistrat je odgovoril, da ne more vseh kmetov poznati, so li res z Iga in iz Loke ali ne, in tudi ne more vedeti, če so brodarjenju res vešči, dokler se naposled ne pripeti nesreča. Toda okrožni urad se za ta ugovor ni zmenil, ampak magistratu dejal, da je njegov ukaz preoster, ker nalaga tudi brodarjenju veščim, tujim čolnarjem nepotrebno breme. Svetuje se jim pač lahko, naj najmó kakega domačega čolnarja, ukazati pa se jim tega ne more. Če se bo pripetila mostovoma kaka škoda, saj jo bodo morali dotičniki povrniti in — to žuganje zadostuj!

Za mestne očete je bil ta odlok očividni ukor. Ukorov višjih gospodk pa magistrat ni rad kar molče spravljal v žep, čeprav jih je dobival dosti. Zato je tudi to pot odvrnil, da bo sicer ubogal, kar se mu je ukazalo, vendar naj okrožni urad pomisli: 1.) da brodarjenju veščih kmetov od neveščih ni ločiti, 2.) da se vsak tuj čolnar s takim znanjem baha, in 3.) da ni naloga policije, skrbeti za to, da se škoda povrne, ampak da se sploh zabrani.

Ker pa je okrožni urad tudi še sedaj ostal pri svojem prvem ukazu, razbobnati je dal magistrat: Vožnja skozi mesto je dovoljena tudi tujim, toda izkušnim čolnarjem, ne da bi najeli kakega ljubljanskega čolnarja. Če pa se prigodi kaka nesreča, povrnili bodo ne le vso škodo, ampak se jim bo naštelo tudi 25 palic vpričo vseh ljudi.

Kakšen težek kamen se je odvalil čolnarjem od srca, ko so po smrti cesarja Jožefa II. v kratkem času razveljavili večino njegovih naredeb. Tudi čolnarska zadruga je z nekaterimi malimi premembami oživela z nova, ž njo pa tudi vse prejšnje sitnosti, s katerimi so mučili čolnarji ljudi, ki so imeli opraviti z njimi.

Že leta 1790. se je zgodilo nekaj takega. Znani fabrikant Desselbrunner je imel svojo ladijo v družbi s kavarnarjem Castagnom. To po novih naredbah vključ čolnarski zadrugi ni bilo prepovedano; prepovedano pa je bilo, ladijo posoditi komu drugemu, niti se ni smelo prevažati ž njo drugačno blago, kakor tako, kakršnega sta Castagno in Desselbrunner rabila za svoj obrt. Vrhu tega je smel ladijo voditi le kak zadržan čol-

narski mojster ali hlapec. Castagno se je pregrešil na vse te strani, a čolnarji so ga brž prijeli. Posebno se jim je zameril, ker je za čolnarja najel nekega krakovskega ribiča. Trnovci niso oporekali, da bi Krakovec res ne znal brodariti, a ribič ni bil v zadrugi čolnarjev. Prišlo je med njimi in Castagnom do tako hudega prepira, da je posegel Castagno po puški in nameril ž njo v jednega čolnarjev. Sedaj je bil še celo ogenj v strehi! Čolnarji niso mirovali poprej, dokler ni ukazal okrožni urad magistratu, poklicati Castagno prédse ter ga v popolno zbranem mestnem svetu prav resno okarati zavoljo njegovega početja.

7. Konec čolnarjenja.

A čeprav je zopet oživela čolnarska zadruga, bili so brodarstvu na Ljubljani vendar dnevi že šteti. Skoraj tisti čas so se namreč vnele hude francoske vojske, ki so ustavile skoraj do malega ves promet. Zato je imel tudi magistrat s čolnarji vedno manj opravka, in ravno zato je najti tudi med starim pisanjem ljubljanskega magistrata o čolnarjih, ali kar se njih tiče, le redkokje kaj zapisanega. Med drugimi drobnostimi se čita, da je leta 1792. rastel ob obeh bregovih Ljubljance hrastov gozd, da ga je bilo z nova zasajati čolnarjem dolžnost, da je pa bilo 12 sežnjev tega gozda na vsakem bregu cesarska lastnina (regale principis). To je določil leta 1676. že cesar Leopold I., Marija Terezija pa je obnovila to l. 1755.

Kakor ob Valvasorjevem času, imeli so čolnarji tudi l. 1791. še tisto navado, da se namreč ob povodnjih niso menili za to, kod teče Ljubljanka, ampak so veslali po najkrajši poti kar naravnost čez barje.

Zopet osnovana čolnarska zadruga je životarila le nekaj let, samo do leta 1804., ko jo je gosposka razpustila ter dovolila zvrševati čolnarski obrt vsakemu, kdor se je oglasil pri glavnem čolnarskem uradu in plačal, kolikor je plačeval prej vsakdo izmed čolnarjev. Ali skoraj da to razpuščenje ni posebno bolelo malih čolnarjev — saj ni bilo nobenega zaslužka več.

8. Veselice na Ljubljani.

Na Ljubljani je bilo odslej živo in veselo le še tedaj, če se je vršila na njej kaka veselica ali slavnost.

V zadnjem desetletju minilega stoletja in v prvih dveh našega so se bile voznje po Ljubljani celo prikupile Ljubljančanom, in ni ga bilo kekega večjega praznovanja brez njih. Jedna taka se je vršila avgusta meseca leta 1790. ob priliki, ko je popotovala nadvojvodinja Elizabeta skozi Ljubljano. ¹⁾

Leta 1797. so bili Francozi za nekaj tednov prvi-krat v Ljubljani. Ko so odšli in primarširali vánjo zopet Avstrijci, osnovali so častniki veliko in krasno voznjo po Ljubljani, ki jo je Vodnik v svojih „Novicah“ opisal tako-le: „Torek poprejšniga tedna so musikanti Lublanskiga mesta se z' muziko gori po Lublanici na čolnih pelali, inu zvečer ob deseti uri nazaj peršli. Čolnovi so bili z' lučmi inu baklami razsvitleni. Eden je pustil eno razveselenje z' ognam naredit, to je, rakete z' pulfram napolnene peržigat; ti so šli visoko na kvišku, so se razpočili, inu počobe od kač ali pak od zvezd imeli. Iz mesta je vse gledat vrelo, kakor bi bil poln sod odmašil.

Četertek so officirji tukej okol stoječih regimentov inu batallionov eno vožno po Lublanici z' muziko naredili, inu zraven z' enim kanonom, kateriga svinec je za kugle po dvanajst liber, strelat pustili, de so ludem na žabjeki šipe po oknih pokale. Ludi je vkup perteklo brez števila, ziale prodajat.“ ²⁾

Podobna veselica se je vršila tudi naslednje leto in sicer v čast novo izvoljenemu županu Kokalju. Leta 1799. jo je napravilo filharmonično društvo (eine glänzende Wasserfahrt und eine musikalische Akademie); take veselice je imelo to društvo navado prirejati na Ljubljani vsako leto, — pravi Laibacher Zeitung leta 1802.

Ko se je Napoleon poročil leta 1810. z Marijo Ludoviko, hčerjo avstrijskega cesarja, praznovali so to

¹⁾ »Laibacher Zeitung«, 1790.

²⁾ Vodnikovi izbrani spisi, str. 154.

ženitovanje tudi v Ljubljani z velikim streljanjem na strelišču in s slovesno vožnjo po Ljubljani. Slavnost je bila dne 1. julija; pričela se je ob 5. uri popoldne. Na petintridesetih, z zelenjem in cvetjem olepšanih čolnéh se je odpeljala med streljanjem kanonov na Gradu najimenitnejša vojaška, plemenitaška in meščanska gospoda proti Vrhniki. Spremljali sta jo dve godbi, filharmonična in godba 18. pešpolka. Veselice se je udeležil tudi Napoleonov namestnik, guverner in vojvoda Marmont s svojo soprogo. Vozili so se jedno uro daleč; ko so dospeli do kraja, odločenega za veselico, pozdravili so Marmonta praznično oblečeni kmetski fantje in dekleta ter prosili izporočiti njih voščila Napoleonu. Marmont se je podal zatem v veliko, iz vej narejeno dvorano ter dovolil, da so se plesali pred njim razni kmetski plesi. Potem je šla gospoda zopet v čolnove, kjer se je bil pripravil med tem bogat obed. Po obedu so se odpravili proti Ljubljani, ker se je delala že noč; ko so priveslali že blizu mesta, zažgali so velik umetalen ogenj, ki je predstavljal lep tempelj, nad katerim so se v ognju zasvetile črke Napoleonovega in Ludovičinega imena. Med tem pa so pokali topovi, da se je zemlja tresla; zraven umetalnega ognja stoječe vojaštvo je postrelilo nad 4000 „zvezd“ (morebiti raketov?). Veselico je končal sijajen ples v palači guvernerjevi.¹⁾

Toda vse dotedanje veselice in slovesnosti na Ljubljani je presegala ona, ki se je vršila dne 11. julija l. 1814. Malo poprej so se bili godili imenitni svetovni dogodki. Ugasnila je bila namreč Napoleonova zvezda. Evropski narodi so se združili ter l. 1813. užugali velikana, pred katerim je trepetal že nekaj let sem ves svet. Francozi so morali dati iz rok vse dežele, kar so si jih bili prilastili; popustiti so morali tudi kranjsko deželo, kateri so gospodarili štiri leta. Združeni vladarji in narodi evropski so v začetku meseca aprila l. 1814. gnali Francoze celo do Pariza ter prisilili Napoleona, da se je odpovedal cesarski časti. Po dolgih in krvavih vojskah je bil zopet mir v deželi.

¹⁾ »Laibacher Wochenblatt« 1810.

Ta že leta zaželjeni dogodek so na Kranjskem praznovali z največjo slovesnostjo. Odločili so tri dni zánjo, 10., 11. in 12. julija leta 1814. Prvi dan je praznovala gospoda, drugi pa je bil odmenjen za ljudstvo, (veselice tretjega dne so imele le interni značaj). Dne 11. julija je bila že pred solničnim vzhodom vsa Ljubljana po koncu. Na delo ni mislil ta dan nihče, čeprav je bil delavnik. Že od zgodnjega jutra so vrele velike ljudske množice sem in tje po mestu ter se gnetle posebno okoli rotovža. Tu so se namreč zbirali oni kmetski fantje in ona dekleta, ki so jih bili izbrali in v Ljubljano poslali iz vse dežele, iz vsakega okrožja po 12 parov. Dežela je bila takrat razdeljena v tri okrožja: v ljubljansko, postojinsko in novomeško. V ljubljanskem okrožju je zadela krakovske ribiče in trnovske čolnarje ta posebna čast, da se je iz njih mladine vzelo šest parov, drugih šest pa so izbrali iz mladine šentviške, smledniške, radovljiške, moravske in tržiške županije. Postojinsko okrožje je poslalo trinajst, novomeško pa enajst parov. Vseh 36 parov je prišlo v narodni noši, in je imelo vsako okrožje svojo godbo s seboj.

Ob 10. uri zjutraj so odrinili po Ljubljani gori proti Vrhniki do tje, kjer se Ižica izliva v Ljubljano, slabo uro od Ljubljane. Izlivu Ižice nasproti so bile na velikem travniku grofa Turna pripravljene zánje deloma iz vej narejene, deloma iz desak iztesane jedilnice in tri plesišča. Sredi zabavišča je stal visok oder za veliko gospodo. Odtod se je pregledala lahko vsa veselica. Ves veliki travnik se je kar trl ljudi. Proti poldnevu je priplavala po Ljubljani gori lepo okrašena ladija, ki je prirejala 12 parov gosposkih otrok; ob petih popoldne pa je z Brega odrinila tudi gospoda in oni meščani, ki se niso že prej mogli odtegniti svojim opravkom.

Nad 200 ladij in čolnov, olepšanih s cvetjem, zelenjem in trakovi, se je zibalo po Ljubljani. Najlepša ladija je bila tista, v kateri se je vozil guverner kranjske dežele, baron Lattermann s soprogo. Napravil mu jo je s precejšnjimi stroški ljubljanski magistrat. V šestnajstih drugih ladijah in velikih čolnih se je

vozila velika gospoda ljubljanska; vsak čoln sta veslala dva zadružna čolnarja.

Ko je gospoda dospela na mesto, šla sta Lattermann in njegova žena na plesišče, kjer so zaplesali oni gosposki otroci gospodi v zabavo neki figuralen ples, po plesu pa jim je Lattermannova soproga razdelila v spomin na ta lepi dan zelene svilnate trakove, na katerih so se brale te-le Vodnikove kitice:

Pubizhi, Punzhike
Pulte marjétiže,
Slatize, svonzhike.
Dans mirov je gód!

Trófilí, vénzhali
Gas Premagávzhovo
Milmu porèzhemo:
Sdrav dófhel Fronz bod!

Splétajte vénzhike
Shmarnize, kókale,
Krefnize, pójdemo
Mirivzu napróť!

Tvoje fmo zvétiže
Se ti poklónemo,
Ponishno prófimo,
Smil fe firót! ¹⁾

Med tem pa so rajali in plesali vsak na svojem plesišču tudi kmetski plesavci. Tudi med te je Lattermannova gospa razdelila take trakove, le da so imeli le-ti ta-le Vodnikov napis:

Zefarja fta vgnala
Hud vojkini krik,
Franzосу pa dala
Pravizhen mejnák.

Spomín bo: kdaj smóte,
Kdaj spor je minúl,
Kdaj mir nam dobrote
Na semljo isfúl.

Mladenzhe vuhájo,
Kdar ftavio mejó;
Naf pléfat ravnájo,
Nam godze dajó.

Plefajmo, posablen
Pobèr' se prepír!
Vukajmo, povablen
S' nam rajat' fi Mir.

Veselje je priklopelo celo do vrha, ko se je med gromenjem kanonov pripeljal po Ljubljani doli z Vrhnike kar cel roj ladij in čolnov. Bil je postojinski okrožni glavar baron Jurič z vsemi veljaki svojega okrožja. Godci, ki so ladije spremljali, so bili oblečeni za turške janičarje.

Da so se množice težko ločile od veseljšča, kdo ne bi rad verjel tega; jele so misliti na dom še le, ko se je že storila trda noč. Razsvitljava, umetalen ogenj in grmenje kanonov in možnarjev na ladijah in ob

¹⁾ Jeden tak trak je še videti v ljubljanskem muzeju.

vsem obrežju ljubljanskem! Takega veselja in take svečanosti ni bilo še na Ljubljani.

Čolnarjem je bilo seveda s takimi veselicami malo pomagano, saj jim niso dajale zadostnega zaslužka; ker pa drugega ni bilo več, trudili so se čolnarji napraviti Ljubljančanom vožnje po Ljubljani za nekako potrebo. Nekdanje velike ladije so izginile z Ljubljanice, mesto njih so veslale ladije in ladijce, odmenjene le za zabavo. Bile so 6—10 m dolge in največje do 2 m široke. V najmanjših je bilo prostora za 6—8 ljudi, v srednjih, katere sta veslala po dva veslača, jih je sedelo lahko 14—16, v največjih pa celo 20—24, in je bilo treba zanje štirih veslačev. Brez godbe se ni odpeljala nikoli nobena družba z Žabjeka, čeprav je bila še tako majhna. Ples na tem ali onem travniku ljubljanskega barja ali pa celo kar na čolnih samih, je bila nekoliko let Ljubljančanom najljubša zabava. Če so mislili plesati na Ljubljani, zvezali in zbili so po tri ali štiri take ladije skupaj, napravili na njih pod ter ga na okoli in okoli zgradili.

Skromni ljudje ali taki, katerim ni preostajalo prostega časa, so se vozili po uro ali kaj takega daleč, posedli kjerkoli na kakem travniku po tleh, použili s seboj prinesene stvari, vriskali in plesali ter se proti večeru vračali zopet v mesto. Imovitejši so se pa vozili v Lipe ali celo do Podpeči ter ostali tam ves dan. Včasih je odrinila z Brega tolika družba, da so zakrile nje ladije kar vso Ljubljanico čez in čez.

Okoli leta 1820. so si omislili veliki čolnarji ladijo za 40—50 ljudi. Bila pa je prav morskim ladijam podobna ter je imela še celo male kanone na obstenku, veslače pa oblečene za mornarje. Celo lepa je bila neki ona, leta 1824. v Reki po pravi morski ladiji napravljena; ta je imela celo jambore in jadra in tudi po mornarsko opravljene veslače.

Leta 1840. je plaval po Ljubljani celo že parobrod, 28 m dolg in 4 m širok. Napraviti sta ga dala Moline in Škarja ter ga imenovala „Nadvojvoda Ivan“. Prvikrat se je peljal dne 14. oktobra ter je prisopihal na Vrhniko v 2³/₄ ure, nazaj pa celo v 2¹/₄, med tem ko so navadne ladije potrebovale za to pot 8—10 ur.

Nekaj let so se Ljubljanci prav radi vozili na parobrodu, ker pa so se zavoljo tega in onega vzroka prigajale dostikrat nesreče, si naposled že noben človek ni upal več nánj. Moline in Škarja sta bila zato leta 1850. prisiljena prodati ga. Razdejali so ga, naložili v kosih na vozove ter ga odpeljali na Koroško, kjer vozi sedaj po Vrbskem Jezeru.¹⁾

Ljubljanski čolnarji so torej s takimi zabavnimi vožnjami nadomestili primeroma le kratek čas izgubo nekdanjega svojega zaslužka. Vozili so odslej le še drva, kamen in opeko s Podpeči in Vrhnike v Ljubljano. Le sem pa tje se je pripeljalo še od Zaloga na vozéh kaj hrvaškega vina ali žita, ki so ga na Bregu preložili na čolne ter ga odvedli na Vrhniko, ali pa se je iz Trsta in Reke pripeljan bombaž ali slador v sodih vozil z Vrhnike v Ljubljano. Nič čuda, da se je število nakladavcev ali „jekarjev“²⁾ naposled skrčilo na 20, pa še ti niso imeli dela. Skrčilo pa se je še nekaj drugega, to je bila veljava Trnovčanov. Trnovski čolnarji starega časa so bili imoviti, samosvestni možje, ki so bili ponosni na svoj stan, „jekarji“ našega stoletja pa so bili le še nekak izbirek v Trnovem rojenih moških; večina njih niti niso bili hišnih posestnikov sinovi. Iz različnih vzrokov tudi niso bili na najboljšem glasu, zato je postal priimek „fakin“ ali „jekar“ sčasoma nekaka zabavljica ter je ostal to deloma še do današnjega dne.

Zadnji udarec za čolnarje je bila železnica, ki je stekla leta 1857. iz Ljubljane v Trst. S tem je bilo brodarjenje po Ljubljani do dobrega uničeno ter je prenehalo popolnoma. Dan danes prihaja po Ljubljani le še nekaj drv, peska, kamenja in opeke.

¹⁾ »Mittheil. des Musealv.« 1892.

²⁾ Jek se imenuje Trnovski Breg. Trnovskemu »jeku« na-sproti in onstran Ljubljanice je »Žabji jek« = Žabjek.

II.

Brodniki na Savi.

Druga in sicer mnogo daljša vodna cesta kakor Ljubljanka je bila Sava. Za brodarjenje pa ni bila tako ugodna, čeprav se je po Savi čolnarilo in brodarilo že v najstarodavnejših časih. Pravljičica o Jazonu in njegovih tovariših priča jasno dovolj, da so že v zgodnjih časih plavali čolni in ladije po Savi gori in doli.

1. Deročnost Save.

Neugodna je bila Sava za brodarstvo v prvi vrsti zavoljo svojega deročega teka in skoraj neštevilnih in zelo nevarnih skal v svoji strugi; bila je tako neugodna, da bi v kaki drugi deželi kakor na Kranjskem menda na Savi ne bilo videti nikoli nobene ladije. Da se je pa vendar vozilo po njej, temu vzrok je bila neustrašenost, kaj bi dejal, predrznost naših kranjskih čolnarjev. Valvasor je bil ves zavzet od nje, zakaj Sava se mu je videla tako deroča in nevarna reka, da malo takih, posebno med Knežakom in Zidanim Mostom. Opisuje jo na več krajih (II. 157, II. 203, III. 304, IV. 606—608), a na vseh naglašava veliko nje deročnost. „Dunav in Ren, Lih in druge, pravi, so pač deroče reke, a s Savo ni primerjati njih nobene; Dunav ima pač res velike nevarne vrtince, a kaj so ti proti „Belemu Slapu“ med Knežakom in Zidanim Mostom. Od Knežaka do Zidanega Mosta je tri milje daleč, a najugodnejša mesta v tej daljavi so še vedno nevarnejša in odurnejša, kakor ves dunavski vrtinec. Nekaj nenavadnega in strašnega je, pravi, videti, kako se med Račecami in Knežakom vozijo čolnovi čez strme pragove savske. Tri milje daleč samo visoko in skalnato gorovje, med katerim bobni Sava čez strmice in pečine ter se drvi od jednega vrtinca do drugega! Posebno strašno je videti to, kadar je Sava majhna; ta voda je namreč tem nevarnejša, čem manjša je. Če je pa posebno velika, se one tri milje daleč kar nikakor ne more voziti, ker skače takrat na vseh straneh voda kvišku. Tu dela namreč

med skalami visok slap ter se razbija ob pečinah, ki mole iz vode. Kdor vidi ta kraj prvokrat, osupne in kar misliti si ne more, da vozijo tod čolnovi. Človek bi dejal, da mora biti v tem žrelu vsega konec.“

In na drugem kraju piše: „Pri Mošeniku (blizu sedanje železniške postaje „Sava“) dere Sava med gorami; pa tu še ni tako huda in nevarna. Pač se v hitrosti skuša lahko s pticami, vendar tu še ne pada ter tudi ne napravlja še vrtincev. Potem pa se sreča z ozkim in mogočnim gorovjem, ki ji ne dopušča tako širokega teka, kakor dotlej, ampak jo stiska in oži ter ji meče velike skale pod noge. Ker jo tako stiska, razhudi se in razdraži, in iz krotke Save postane divja Sava. ¹⁾ Opoteka se, skače od jeze in razdraženosti ter napravlja slap za slapom! Kjer jo kaj zadržuje, drvi z veliko silo skozi; kdor ni vajen kaj takega videti, skoraj ne more verjeti, da bo prišel živ tod skozi.“ ²⁾

Zato se Valvasor kar prečuditi ni mogel predrznim čolnarjem, ki so se s svojimi majhnimi, iz jednega samega hloda izdolbenimi čolniči spuščali v te nevarnosti in sicer ne morebiti s praznimi, ampak težko obloženimi čolni. Kadar so dospeli do Belega Slapa, poplegli so v čolneh po tleh ter se čvrsto oprijeli čolnovih sten, da se niso prekopicnili v vodo. Dostikrat so čolni zajeli vodo. Takrat je čolnar gledal, da je brž ko brž kje ustavil in privezal svoj čolnič in izplal vodo iz njega. Ustaviti pa se ni bilo ravno težko, ker je tam med skalami na levi in desni komaj seženj prostora. Čolnar je moral znati na tem nevarnem kraju čoln po bliskovo zasukati, sicer se mu je zadel ob skalovje in se mu razbil; zvijsati se je moral znati tod skozi s čolnom, kakor kača skozi pečevje.

Valvasorju se ta slap ni zdel prav nič manjši in nič manj nevaren, kakor Renov pri Schaffhausenu, po katerem se pa noben nemški čolnar ni upal voziti. Če bi bilo pa treba dolenskim čolnarjem čolnariti po

¹⁾ ergrimmt sie, wird ganz unsinnig und wütig und aus der zaßmen eine wilde Sau.» II. 158. Valvasor izvaja ime Save od nemške «Sau» ter jo zavoljo tega primerja tudi na vseh krajih, na katerih govori o njej, s tem ščetincem.

²⁾ ibid.

tem Renovem slapu, pravi Valvasor, in sicer z ravno takimi čolnovi kakor na Savi, storili bi to igranje in imeli še svoje veselje pri tem.¹⁾ Tako zelo je občudoval predrznost, pa tudi spretnost čolnarjev na Savi!

2. Vožnja po Savi ob Valvasorjevem času.

Seveda so se upali čez ta slap samo taki, ki so bili vožnje na tem kraju dobro vajeni. Gorenjcem ni zaupal Valvasor toliko poguma. Na Gorenjskem pač vozijo po Savi, a tukaj bi si tega pač ne upali. Celo pa Valvasor ni pripisoval te spretnosti in srčnosti ljubljanskim čolnarjem. Dejal jim je, da se na Savi niti prikazati ne smejo.²⁾ Na Belem Slapu se ni smel Savi nihče bližati, kogar ni dobro poznala.

V svoje male, torej le iz jednega samega hloda izdolbene čolne, so mogli nakladati le malo, k večjemu po trideset centov, vendar so zvozili po Savi veliko veliko blaga na Hrvaško, posebno onega, ki je prihajalo iz Trsta in Reke v Ljubljano.

Nahajali so se celo taki predrzneži, ki so se brez čolnov zaupali Savi ter se vozili na Štajersko in Hrvaško. Zvezali so nekaj praznih in dobro zabitih sodov trdno skupaj, sedli nanje ter odrinili. Navaden drog, s katerim so vodili svoj plav, je bilo vse čolnarsko orodje, kar so ga potrebovali. Spuščali pa so se tako na pot po leti in po zimi, naj je bila Sava majhna ali velika. In še celo izjeme niso bili taki predrzneži; Valvasor pravi,³⁾ da jih je bilo celo prav obilo takih.

Pa ne samo blago se je čolnarilo po Savi, celo popotni ljudje so sedali v male savske čolne ter prepuščali sebe in svoje življenje deroči Savi in božji previdnosti. Ko so prispeli do Belega Slapa, stopili so pač ven na suho ter peš storili pot okoli slapa, čolnarji sami pa so ostali v čolneh ter se brez strahu

¹⁾ Valvasor II. p. 158.

²⁾ Valvasor II. p. 158: . . . «denn das Laibacher Schiffsvolk darf. so zu reden, nicht einmal den Geruch dieser so gähzornigen, im Herabschuss gleichsam schnaubenden und schnarrchenden Sau (zopet mu je ščetinec na mislih) prüfen, noch ihre Zähne, die abschössige Felsen und Fluten nämlich, schmecken.»

³⁾ II. p. 203.

in premisleka spustili čez slap. Toda le tuji popotniki so stopali tukaj ven iz čolnov, domači ljudje, Dolenjci pa in taki, ki so bili Belega Slapa že vajeni, so ostali v čolnih kakor čolnarji ter se ž njimi vred vozili čez slap.¹⁾

Seveda se je vkljub spretnosti in čvrstosti savskih čolnarjev prigodila na Belem Slapu včasih vendar-le kaka nesreča, a le čuditi se je, da se je prigodila tako redkokrat, kajti čolnov je v Valvasorjevem času le kar mrgolelo po Savi.

Še več blaga kakor po Savi doli, zvozilo se je po Savi gori, posebno s Hrvaškega in Štajerskega, od koder je prihajalo v Ljubljano v prvi vrsti vino in žito, vino ponajveč s Štajerskega, žito pa s Hrvaškega, zraven tega pa seveda tudi še drugih pridelkov. Koruza ali turščica, dan danes tako važno žito, je dospela po tej poti s Turškega v naše kraje, kar dokazuje oba imeni.

Čolnarjenje po Savi navzgor ni bilo sicer tako nevarno, kakor po Savi navzdol, bilo pa je zato tem težavnejše. Do Valvasorjevih časov in tudi pozneje še dolgo časa so čolnarji rinili z dolgimi drogovi svoje čolnove proti deroči vodi, ker potov in cestá ob bregu, po katerih bi bili lahko ali z ljudmi ali z živino čolne vlekli navzgor, takrat še ni bilo. Silno so trpeli pri tem, Valvasor zatrjuje, da niti na benečanskih galejah niso toliko, in če le kdaj, izpolnjevale so se nad temi trpini besede sv. pisma, ki jih je Bog govoril Adamu, da bo v potn svojega obraza jedel svoj kruh.²⁾

Do Belega Slapa dospevši, so se morali čolnarji ustaviti ter blago izložiti, zakaj s polnim čolnom tudi dolenjski, še tako spretni in predrzni čolnarji niso mogli po slapu navzgor. Izloženo blago se je na glavah ali hrbtih, človeških in živalskih, nosilo okoli slapa, med tem ko so čolnarji z naporom vseh svojih sil pritiskali in vlekli čolnove čez slap gori. Pot, po kateri se je okoli slapa nosilo blago, je bila ozka, komaj pedanj ali k večjemu črevelj široka steza, vsekana v

¹⁾ Valvasor. IV. p. 608.

²⁾ Valvasor. II. p. 157.

strmo skalovje na levem in desnem bregu Save. Bila je jako strma ter se je vzpenjala tako visoko gori v gore, da se je ljudem v glavi zvrtilo, če so pogledali doli na Savo. Bila je pač zelo nevarna, vendar so tovorili po njej celo s težko obloženimi tovrnimi konji. Jeden sam napačen stopaj, in konj in blago sta štrknila v globočino.¹⁾

Za plovstvo ugodna je bila Sava še le od Zidanega Mosta dalje, zato pa je mrgolelo od tod dalje tudi vedno vse polno čolnov in večjih ladij. A gladka tudi tukaj voznja ni bila povsod. Do Krškega ni bilo nobenih zaprek, toda od Krškega dalje se je jela Sava cepiti v mnogo žil, katerih dostikrat ni bila nobena za voznjo dosti globoka. Vrhu tega je ob povodnjih trgala peščene bregove ter zasipavala ž njimi za voznjo ugodni vodotoč. Nastajale so plitčine, ki so se sčasoma zarastle s travo in vrbami. Imenovali so take kraje Vrbine. Posebno je Sava nagajala pri Čatežu, kjer se je vodotoč preminjal od leta do leta.

3. Uravnavanje Save.

Nova doba je za brodarjenje napočila s cesarjem Karolom VI. Za povzdigo trgovine in prometa v Avstriji vneti cesar je naklonil svojo pozornost tudi Savi. Hacquet pravi v svoji slavnoznani „Oryctographiji“, da je bila kranjska dežela do Karolovih časov po svetu, posebno pa na Dunaju kar do dobra neznana. Pripisoval je to težavnemu potovanju s Kranjskega na Dunaj; zavoljo visokih gora in klečet v Savi se je moglo potovati le peš ali jež. Zato tudi do Karolovih časov ni bilo nikoli nobenega Habsburžana v deželo.²⁾ Cesar Karol VI. je bil prvi; mudil se je v Ljubljani leta 1728. To je bil prvi vzrok, da so začeli precej potem okoli leta 1730. popravljati stare ceste ter delati nove, uravnavati Savo, trebiti iz njene struge skale

¹⁾ Valvasor. IV. p. 606—608.

²⁾ Hacquet. Oryctogr. III. 150, a ta trditev Hacquetova ne velja brez dostavka: »v novem veku«; pa še celo s tem dostavkom ni resnična, zakaj leta 1514. se je bil v Ljubljano pripeljal cesar Maksimilijan, za njim pa do Karola VI. pač res noben Habsburžan več.

in pečine, ki so dotlej ovirale brodarjenje po njej, ter sekati v skale na desnem bregu pota, tako zvane „Treppelwege“ (vlačilne steze), po katerih so vlačili ljudje in živina ladije po Savi navzgor. Že ta dela so stala mnogo časa ter požrla veliko denarja. Največje delo pa je bil prekop „na jezu“, dejali so mu tudi „pri Prusniku“, pa odstranjenje skal v Belem Slapu. „Pri Prusniku“ se je reklo samotni kmetski hiši blizu sedanje železniške postaje zagorske, Beli Slap pa se je nahajal nekoliko niže. Prekop pri Prusniku je imel biti 390 sežnjev dolgo, toda tako ozko skalno korito, da se dvoje ladij v njem ni moglo srečati. Strmca naj bi imel osem črevljev. Za Beli Slap so bili napravili tak načrt, da bi bilo prekopa tam sicer samo 70 sežnjev, vendar je vse kazalo na to, da bo ta prekop dal celo več dela kakor oni pri Prusniku in sicer zato, ker je bilo treba potrebiti skalovje in pragovje po vsej širini savski ter novi prekop obzidati z velikanskimi skalami. Lotili so se tega dela kmalu po letu 1730.

Ob jednom pa so tudi mislili na to, da zvežejo Ljubljano s Savo, V ta namen so napravili med Zalogom in Ljubljano tri prekope z zatvornicami ter se ognili ž njimi skalnatih pragov in slapov pri Vodmatu, na Selu in na Fužinah. Prvi prekop pri sedanji prisilni delavnici je bil najkrajši, samo okoli 80 m dolg. Drugi na Selu 320 m dolg, tretji na Fužinah pa je bil najdaljši; meril je čez 900 m. Vsi trije so imeli iz rezanega kamena podzidane bregove in po več zatvornic, ki so imele ob majhni vodi namen, po švedskem vzgledu vodo vzdigati in tako omogočiti, da so splavale ladije tudi ob največji suši čez klečeti in skale v Ljubljani. Posebno zapreko je delal brodarjenju slap pri Fužinah. Zato so izkopali okoli njega oni čez 900 m dolgi prekop, naredili v njem devet zatvornic ter ž njimi zmogli v tej mali daljavi 12:35 m strmca. Vse delo je veljalo nad 200.000 gold., po sedanji veljavi denarja najmanj jeden milijon goldinarjev, a je bilo skozi in skozi ponesrečena stvar. Največja napaka je bila ta, da so naredili preveč zatvornic, v katerih so se ladije po nepotrebnem predolgo zadrževale. Iz Zaloga v Ljubljano se pač najtežji voz lahko pripelje v

dveh urah; predno pa je ladija prispela iz Zaloga po zatvornicah v Ljubljano, minil je poldrugí dan, minila sta pa tudi dva dneva. Nič čuda, da niso trgovci kar nič marali za dragocene nove naprave. Zato so za Trst ali Reko namenjeno blago naložili v Zalogu rajši na vozove ter ga po cesti vozili v Ljubljano, čeprav ga je bilo tu treba zopet preložiti na ladije. Bilo je manj zamude, manj sitnosti in najbrž tudi manj stroškov. Zato se skozi nove prekope in zatvornice ni peljalo vseh skupaj več kakor samo 13 ali 14 ladij, potem pa nobena več.¹⁾ Vsa stvar je bila do dobra ponesrečena. Baron Reiggersfels, visok dostojanstvenik kranjske vlade, dejal je že leta 1752., da ni prav za nobeno rabo. Minilo je le še nekaj let, pa so bili prekopi, zatvornice in iz rezanega kamena napravljeni nasipi in jezovi že popolnoma zanemarjeni in opuščeni.²⁾ Pač so tu pa tam stali še koli, na katerih so bile narisane sekire, ki so svarile pred poškodovanjem teh brodar-skih naprav in žugale, da se mu bo roka odsekala, kdor bi se kako izpozabil nad temi napravami. Toda to ni tatov kar nikakor zadrževalo, da niso izluščili in pokradli iz jezov in zatvornic rezanega kamena.

Leta 1781. je popisal te naprave Tobija Gruber; še 50 let ni preteklo, ko so se delale, pa ga ni bilo ne duha ne sluha o njih. Od drugega prekopa je videl Gruber še nekaj majhnih kupov razdejanega zidovja, o tretjem pa se je kake pol ure pod Fužinami le še po jarku, vrezanem v ravni črti, dalo sklepati, da je bila tu kdaj velika zatvorniška naprava.³⁾

Načrte za to ponesrečeno delo sta napravila inženerja Durchlasser in Remer ter leta 1739. izdala bakroreze o tem.

Ob času Karola VI. sicer še niso bila dela pri Savi vsa pri kraju, ne pri Prusniku ne pri Belem Slapu, vendar so se bile odpravile največje ovire. Zato so prihajale v Zalog že leta 1736. večje ladije po Savi gori.

¹⁾ Tobias Grubers Briefe hydrographischen und physikalischen Inhalts aus Krain von Ign. v. Born. Wien 1781. p. 5.

²⁾ Listina v ljubljanskem mestnem arhivu.

³⁾ T. Gruber l. c. p. 8.

4. Vozne cene in nove ladije na Savi.

Pričelo se je jako živahno brodarstvo. Ž njim pa je rastel tudi savskim brodnikom greben. Pri obilem in dobrem zaslužku so postali tako oblastni, da je moral deželnega glavarja namestnik grof Anton Josip Turjaški poseči vmes. Kakor že v prejšnjih časih, vozilo se je po Savi gori tudi sedaj največ le vino.¹⁾ Ustavljali so se ž njim v Klečah, od koder so ga ondotni kmetje spečavali na vozéh v Ljubljano. Obe vožnji sta bili dragi; draga je bila vožnja po vodi (od Sevnice na Štajerskem pa do Kleč), draga pa tudi ona po suhem (od Kleč do Ljubljane). Od Sevnice pa do Kleč so brodniki zahtevali po 20 gold. nemške veljave od ladije, vrhu tega pa še kruha, jedi in vina za svoje brodarske hlapce in naposled še darila v denarjih zánje. Tovornika je veljala vožnja od Teričje Vasi do Zaloga dostikrat, če je vse to preračunal, nad 36 gold.

Grof Turjaški je zavoljo tega izdal nov tarif za vožnjo po Savi. V tem se je oziral na to, da so bile takrat (l. 1736.) ladije večje, kakor v prejšnjih časih. Zato je določil, da smejo brodniki zahtevati od največje ladije samo tak-le zaslužek: od Mokric (na skrajni meji kranjski) do Ljubljane, to se pravi do Zaloga, Kašlja ali Kleč, 15 gold., od Brežic 14, od Krškega 12, od Sevnice ali Teričje Vasi 10, od Rateč pa 9 gold. Grofov tarif je torej ceno za vožnjo malo znižal, dotaknil pa se ni stare navade, po kateri so tovarniki z vinom, žitom ali drugim takim blagom dajali hlapcem kruha in vina. Navada, dajati brodnikom vina, je bila že jako stara, zakaj to vino je imelo posebno ime, reklo se mu je „vedrnica“. Navada je bila tako stara in zato tako ukoreninjena pri brodnikih in tovarnikih, da se je grof ni hotel dotikati, ker je bil uverjen, da je ne bo odpravil.

Preveč so do takrat računali tudi kašeljski in zaloški kmetje za vožnjo do Ljubljane. Grof jim je ukazal, da ne smejo zahtevati od blaga, kar ga je pri-

¹⁾ Mestni arhiv, fasc. 250.

peljala jedna ladija do Ljubljane, več kakor z vsem skupaj samo 2 gold. 16 kr. ¹⁾

Iz tega-le dostavka se prav jasno vidi, da že leta 1736. ni nobeden trgovec mislil na to, da bi spečaval v Zalog pripeljano blago po novih, ravnokar dodelanih prekopih in zatvornicah do Ljubljane, sicer bi kmetje ne bili tako oblastni v svojih zahtevah in bi gosposki ne bilo treba določiti jim meje teh zahtev.

Koliko velike pa so bile te ladije? Ne posebno velike. Po navadi je bilo po pet ljudi na vsaki, krmar pa štirje hlapci. Nakladali so nánje 12 sodov vina, takih sodov, ki so se nemški imenovali „Lagel“. Ti so držali vsak po 100 kranjskih vedrc; kranjsko vedrce pa je imelo takrat 24 bokalov. Polna ladija je nosila torej 28.800 bokalov. Recimo, da je bokal s posodo in drugim vred poprek tehtal 3 funte, potem je bilo na ladiji 864 centov teže. ²⁾

Posebno velike torej niso bile te ladije, pa vendar precej večje, kakor prejšnji iz jednega samega hloda izdolbeni čolnovi. ³⁾ Plavati so jele po Savi navzgor, ko je še Karol VI. živel, in sicer precej, ko so pri Prusniku in Belem Slapu potrebili vsaj največje ovire iz Save. Potrebili so samo največje ovire; tudi odslej je bilo treba pri Prusniku in Belem Slapu spečavati vino še vedno po suhem dalje okoli teh dveh slapov in brzic.

Opravljala pa sta to vožnjo dva kmeta s svojimi voli, Prusnik in Mitovšek. Ko je promet na Savi nekoliko oživel, določilo se je tudi njima, koliko smeta zahtevati; za to, da spečata tod dalje vino jedne ladije, določilo se jima je 4 petice (Siebzechner) zaslužka. ⁴⁾

Največkrat pa nista prepeljala vsega vina po suhem dalje, ampak dala zvaliti samo nekaj sodov z

¹⁾ Mestni arhiv, fasc. 250.

²⁾ l. c.

³⁾ Taki čolnovi se vidijo še zdaj na Kulpi in najbrž tudi na kakem drugem savskem pritoku.

⁴⁾ Petica je plačala 15 kr. nemškega ali 17 kr. kranjskega denarja (Landeswährung), zato se je imenovala »Siebzechner«, petica pa se ji je reklo, ker je plačala pet grošev, groš po 3 krajc. računjen.

ladije, druge pa sta pustila v njej, pripravljajo svojo živino ter zvelkla ladijo čez slapova navzgor. Za tovarnike je bila seveda zadnja briga, kako sta to stvar napravila, zadostovalo jim je, da sta jim le spravila ladije čez nevarna kraja. Najbrž pa je bil zaslužek štirih petic predober in vzrok, da ga jima je (menda leta 1736.) gosposka znižala. Določila je, da zaslužita od vsakega soda (Lagel), ki ga po suhem spečata dalje, 10 soldov ali 5 kr. 2 $\frac{1}{2}$ vinarja nemškega denarja, od sodov pa, ki ostanejo v ladiji, samo po 5 soldov, t. j. 2 kr. 3 $\frac{1}{4}$ vinarja. Ob enem se jima je tudi prepovedala razvada, ki sta jo uvedla, da sta namreč razven onih štirih petic zahtevala še po bokal vina od vsake ladije. ¹⁾

5. Dela v Savi se dodelajo.

Leta 1740. je umrl cesar Karol VI. Nameravane naprave v Savi takrat še niso bile dodelane, a naslednica njegova Marija Terezija jih ni mogla nadaljevati, ker se je oborožila proti njej skoraj vsa Evropa, precej ko je prevzela vladarstvo. Ko pa je čez osem let vojsko srečno končala, lotila se je uravnavanja Save z vso odločnostjo. Največ je k temu pripomogla neka nesreča. Leta 1749. se je namreč utrgala pri Zagorju nad Prusnikom gora ter skoraj zajezila Savo. Deželna vlada (Repraesentation und Kammer) je odposlala na ogled barona Reiggersfelda pa grofa Karola Hohenwarta. Nju poročilo je spravilo dela, ki so bila nekaj let ustavljena, zopet v tek. Najimnitnejše je bilo, da so dodelali prekopa pri Prusniku in Belem Slapu. Prusnik je postal prva in najvažnejša brodarska postaja na Savi. Vedno je bilo tu polno ladij. Zato so sezidali na tem kraju cesarsko poslopje, v katerem so ostajali in prenočevali brodniki in tovarniki. Stanoval je v njem tudi cesarski uradnik, „Navigationswerkführer“, ki je nadzoroval vožnjo po Savi in skrbel za vzdrževanje dragih brodarskih naprav v njej. Njemu odgovorni so bili tudi najemniki, ki so za šest in šest let jemali v najem pravico, z živino vlačiti ladije po Savi.

¹⁾ »Wochenblatt« 1881.

Marija Terezija je dokončala tudi prekop pri Belem Slapu, ki so se ga lotili leta 1736. Potrošili so zanj mnogo mnogo denarja, čeprav je bil samo 70 sežnjev dolg. A delo je bilo težavnejše kakor pri Prusniku, ker je bilo treba tukaj iztrebiti skalovje v vsej širjavi Save in novi prekop obzidati z velikanskimi kameni. Slapu nasproti so zidali poslopje, dve nadstropji visoko. Danes vidiš le še njega razvaline.

Dne 8. februarija l. 1749. je uvedla Marija Terezija col za blago, ki so ga vozili po Savi. Pobirali so ga v Litiji, Ratečah in v Krškem. Na teh krajih se je moral oglasiti vsak brodnik, povedati, odkod je in kam je namenjen s svojo ladijo, ter plačati col. Kdor bi se temu upiral, zapretili so mu, da mu vzamejo ladijo. Primeren col se je moral plačevati tudi od plavov. Za pristanišče plavov so bile Rateče določene. Plavi so tudi plačevali col od blaga, naloženega na njih. ¹⁾

Pozneje, in sicer leta 1754. se je temu davku pridružil še drug davek: mitnina (Wag- u. Schranken-geld). Ta mitnina je bila namenjena za vzdrževanje brodarskih naprav, obsavskih potov in cesta, po katerih so voli vlačili ladije po Savi gori. Plačevali so jo brodniki; plačevali so jo pa tudi kmetje, če so gonili živino po obsavskih cestah. Ta mitnina je bila precejšnja. Po tem, kako so bile ladije obložene, ločili so polne ladije, pol ladije in četrt ladije. Polna ladija je plačala od Rateč do Kašlja ali Kleč 2 gold. mitnine, od Rateč do Litije 1 gold. 20 kr., od Litije do Zaloga 40 kr., od Rateč, Loke ali Kompolj do Sevnice 30 kr., do Rajhenburga ali Krškega 1 gold., do Brežic 1 gold., od Brežic, Krškega, Rajhenburga ali Sevnice pa gori do Zaloga 1 gold. 30 kr., od Brežic do Litije 2 gold., od Kašlja do Sevnice, Rajhenburga, Krškega in Brežic 2 gld. itd.

6. Brodarska zadruga ustanovljena.

Leta 1766. se je posebno deželna gosposka kranjska zavzela za brodarstvo po Savi. Osnovali

¹⁾ Mestni arhiv, f 250.

so — tudi cesarska vlada je pomagala pri tem — pri Prusniku poseben brodarški urad in brodarško zadrugo, morebiti po vzgledu ljubljanske. Ta brodarški urad je dal narediti nekaj velikih ladij ter jih dal izkušenim in zanesljivim brodnikom proti določenemu plačilu v najem. Svoj sedež je imela zadruga pri Prusniku. Odslej so smeli po Savi brodariti samo v zadrugo zapisani brodniki, in sicer jedino le s takimi ladijami, kakršne so bile tiste, ki jih je dal napraviti brodarški urad. Imele so svoje številke, kakor na pr. sedaj fija-karji, in so po vrsti odhajale iz svojega pristanišča. Če ga je zadela vrsta, moral je brodnik brez obotavljanja vzprejeti vsako blago, bodisi katero koli, ter ni smel zahtevati večje vozarine, kakor tisto, ki jo je določeval tarif. Če je bil na vrsti, moral se je odpe-ljati, naj mu je bilo to prav ali ne. Kdor se je po-stavljaj po robu kakor koli, bacnili so ga iz zadruge. Seveda je s tem izgubil pravico do brodarjenja. Od-pravili so se vsi priboljški brodnikov, bodisi v jedi, pijači, denarjih ali kakršni koli obliki. Če so koga za-sačili, da se je v tem držal še stare razvade, vzeli so mu ladijo. Brodniki so morali imeti na ladijah samo izkušene in brodarstva vajene brodarške hlapce. Tudi ti so bili zapisani v zadrugo; pri vstopu vánjo je plačal vsak pol goldinarja vstopnine. Le če je bro-dniku potoma obolel brodarški hlapec, nadomestiti ga je smel z drugim kakršnim koli človekom, toda samo za tisto vožnjo, potem pa ga ni smel imeti več najetega. Bolnika pa je moral takoj naznaniti; naznanjati so se morali tudi vsi po ladijah potujoči ljudje.

Potoma ni smel brodarški hlapec ladije zapustiti; svojo službo je moral svojemu brodniku 14 dni poprej odpovedati. Ta odpoved se je pri uradu natanko za-beležila zato, da so imeli vedno ves pregled o brod-nikih in njih hlapcih. V ta namen je brodarški urad pri Prusniku imel dva zapiska brodnikov ter vsako četrť leta jednega poslal deželni gosposki, drugega pa guberniju. Sicer ni smel prusniški uradnik vzprejeti več brodarških hlapcev v zadrugo, kakor kolikor jih je bilo za brodarjenje res potreba, na drugo stran pa je cesarska gosposka vabila ljudi k brodarškemu poslu s

tem, da je obljubila oproščenje od vojaštva vsem tistim, ki so že deset let brodarili na Savi.

Če je prilika nanesla, nakupovali so brodniki tega in onega blaga ter ga nalagali z drugim blagom vred na ladije. To se jim je sedaj prepovedalo in zažugalo: če zasačijo koga pri takem ravnanju, vzeli mu bodo ladijo in blago; blago tudi, če ga je že dalje prodal.

Sleparjev in tatov se seveda tudi takrat ni manjkalo. V Jednomer so prihajale tožbe, da je zmanjkalo sedaj tega sedaj onega blaga, posebno vina, katero so dolivali z vodo. Tudi so pogostokrat škropili blago z vodo, da je bilo potem na tehtnici težje. Take sleparje so obsodili na tri do šest tednov težkega dela pri ladijah; vlačiti so morali ta čas ladije in sicer v železju. Če je poškropljeno blago trpelo škodo, povrniti jo je moral brodnik do zadnjega krajcarja. V ta namen je imela zadruga svojo posebno blagajno, zaklenjeno z dvema ključema, jednega je imel brodarski urad, drugega pa najstarejša dva brodnika. Koncem vsakega leta se je moral natančen račun o združenem imetju pošiljati deželni gosposki.¹⁾

Skladati in nakladati so morali brodniki ladije brezplačno. Če se je blago preložilo z jedne na drugo, prijeli so za delo brodarski hlapci obeh ladij. Pri tem jim je bilo gledati na to, da mu niso poškodovali blaga.

A promet po Savi se je kaj hitro tako povzdignil, da ga niso več zmagovale združne ladije. Zato so morale gosposke od ravnop kar opisane ostrosti nekoliko odjenjati ter dovoliti, da so za plačilo in zaslužek vzprejemali blago na ladije tudi zasebni brodniki, to se pravi, taki, ki so na svojih ladijah vozili sicer samo svoje blago. Gosposka jim je dovolila to, ker je primanjkovalo ladij, vendar so take ladije prišle še le tedaj na vrsto, ko že ni bilo nobene združne ladije več na razpolaganje. Da pa ti zasebni brodniki ne bi z boljšo plačo vabili združnih brodarskih hlapcev na svoje ladije, prepovedalo se je združnikom brodariti na zasebnih ladijah. Če to store, izgube združno pravico. Tistim brodnikom pa, ki so služili na zasebnih

¹⁾ Mestni arhiv, f. 250.

ladijah, so priporočali, naj se v šestih tednih oglasijo pri zadrugi, sicer jih pozneje ne bodo več vzprejeli v zadrugo.

7. Gruberjeve ladije.

Nove savske ladije so bile jako velike, prav morskim ladijam podobne; imele so krov kakor morske ladije in dvojno dno. Načrte zanje je izdelal znani jezuit Gabrijel Gruber, človek, kateremu se menda ni posrečila nobena stvar, naj se je lotil katere koli. Bil je vodja vsega brodarstva po Savi (Navigationsdirector). Hacquet je izrekel o njem kaj pikro sodbo. „Komaj so se bile gosposke lotile, Savo napraviti plovno ter popraviti porušena in deloma ponesrečena dela prednikov, zahtevalo se je (zahteval je to namreč Gruber) najprej jeden del za to namenjenega denarja za ladije, o katerih bi človek mislil, da so bolj pripravne za vožnjo po morju, kakor pa za brodarjenje po reki, napolnjeni s skalami in klečeti. Vse te res prav otročje broderske priprave so bile na jedno stran prevelike, na drugo pa premajhne. Kako bi li moglo priti pametnemu človeku na um, v deroči in zelo zviti reki, ob kateri rasto vrhu tega še debeli gozdje, napraviti ladije z jadri! Jaz sam sem se peljal že po vsej Savi s takimi nepripravnimi ladijami, a jader nismo mogli rabiti nikoli in nikjer.“ Ta človek (Gruber) nikakor ni bil sposoben, zvršiti tega, kar se je po pravici lahko zahtevalo od njega. Nespametno je bilo, tega človeka odtegniti njegovemu poklicu, ki je bil oltar, ne pa navtika. Kmalu je ves svet spoznal, kako ponesrečena je bila misel, izročiti zboljšanje savskega brodarstva takim rokam. Z otročjimi bedarijami je potratil velike velike svote. Če bi hotel kdo, ki ima čas in veselje za to, popisati vse njegove budalosti (Abderitenstreiche), napolnil bi ž njimi lahko debele knjige in razkril svetu za tisto (XVIII.) stoletje neverjetne stvari. „Ko se je pozneje jeden del njegovih opravkov izročil drugim rokam, zasvetilo se je ljudem, koliko denarja se je potratilo po nepotrebem. Pri vsem tem pa je bil še

njegov brat¹⁾, ki je bil tudi jeden izmed tiste prismojene, za blagor drugih ljudi prepozno izumrle družbe, tako predrzen in nesramen, zagovarjati ga v svoji knjigi: *Briefe, hydrographischen und physikalischen Inhalts aus Krain.*"²⁾

Hacquetova sodba, pravim, je gotovo ostra, morebiti celo preostra (Hacquet je bil namreč Gruberjev osebni sovražnik in sicer po pravici), vendar je pa precej resnice v njej; zakaj po Gruberju izumljene ladije so že ob Hacquetovem času izginile s Save ter se nadomestile z drugimi priličnejšimi.

Kako velike pa so bile te nove, priličnejše ladije, tega ne vem povedati. Iz nekega cesarskega ukaza od leta 1768. bi se dalo posneti, da niso bile velike. Ukazalo se je namreč: Ker se ne da naložiti na ladijo več kakor 13 sodov, skrbi naj se, da se napravijo sodi, ki bodo držali najmanj po 13 centov. Po tem takem bi nosile te ladije povprek samo kakih 200 centov; toda to ne kaže misliti, že zato ne, ker brogarske gosposke pač vendar niso zašle iz jedne skrajnosti v drugo. Ladijo, ki je nosila samo 200 centov, imenovati je pač majhno ladijo.

Razven blaga so vzprejemali brodniki tudi popotne ljudi nánje; ravnali pa so ž njimi, kakor s tovrnim blagom, zato ni bilo potovanje po Savi prijetno, vendar so prepeljale te ladije tisoče in tisoče popotnih ljudi tudi iz najvišjih stanov. Neprijetno je bilo, da niso imele ne krova, ne streh, najneprijetnejši pa so bili brodniki sami. Costa je dejal, da je človeku treba precejšnje mere potrpežljivosti, predno se brodnikom zljubi, da zapuste gostilne v Zalogu ter odrinejo.³⁾

Brodniki so si ga pa tudi lahko privoščili kak kozarček, zakaj njih zaslužek je bil nenavadno dober. Samo plačila so imeli na dan, kakor najboljše plačani

¹⁾ Tobija Gruber je bil ob Hacquetovem času c. kr. stavbni in brodarstveni (navigacijski) vodja v Banatu. Tudi on je bil prej jezuit, kakor brat njegov.

²⁾ Hacquet, *Oryctographia Carnioliae* III. 151—153.

³⁾ Costa, *Reiseerinnerungen*.

zidar, tesar ali kovač — 17 kr. namreč — vrhu tega pa so jim dajali njih gospodarji še hrano in pijačo, ali pa namesto tega 21 kr. na dan, skupaj torej 38 kr.

Vožnja po Savi navzgor je bila jako počasna. Od Siska do Krškega ali Rajhenburga se je vozilo osem dni; še bolj zamudna je bila vožnja od Krškega ali Rajhenburga do Zaloga ali Kleč; za to vožnjo se je potrebovalo celih šest dni, od Sevnice do Zaloga pet, od Rateč štiri, od Prusnika $2\frac{3}{4}$, od Litije poldrugi dan. ¹⁾

8. Vozarina.

Kolika pa je bila vozarina? Tudi za to stvar je vlada leta 1766. izdala natančen tarif. Plačevalo se je od Siska pa do Rajhenburga po 12 kr. od centa, od Rajhenburga do Zaloga po 11 kr., od Sevnice po 10, od Rateč po 8, od Prusnika po 5, od Litije pa po $2\frac{1}{2}$ kr. Od stara žita se je računalo vozarine od Rajhenburga do Zaloga po $11\frac{1}{2}$, od vedra vina pa po šest krajcarjev. Od lahkega blaga, ki je jemalo veliko prostora, pa ni dajalo vage, so pobirali vozarino po prostoru.

Že dve leti pozneje pa so ta tarif povišali tako, da se je od Rajhenburga do Zaloga namesto 11 kr. plačevalo po 16 kr. od centa in v tej razmeri tudi od drugih krajev. Nekoliko nižji je bil tarif za ljudi. Leta 1766. je plačal človek od Zaloga do Krškega 94 kr., od Krškega do Siska pa 1 gld. 8 kr. Če je za svojo prijetnost in zložnost najel kdo vso ladijo, plačati je moral seveda vso. Zastonj so se vozili le gospodarji ali hlapci, ki so se peljali s svojim blagom.

Leta 1777. je broderska gosposka priporočala ladije iz trdega lesa, take, kakršne so vozile takrat po Renu. Imele so tudi sidra. Da bi se brodniki rajše in lažje odločili za napravo takih ladij, dala se jim je pravica, da so se smeli ž njimi ustavljati, kjer so hoteli, ter blago zložiti ali naložiti, kjer so ga dobili. Ponudilo se jim je celo posojilo iz državne blagajne za

¹⁾ Fasc. 250.

napravo takih ladij. Vsa poročila, ki jih imamo o brodarstvu na Savi, oznanjajo prav jasno, da je na Savi vedno le kar mrgolelo ladij.¹⁾

Brodarstvu v prospeh so postavili v Sisku, v Krškem in v Zalogu špediterje. Ti so prevzemali skrb za točno in zanesljivo odposlatev blaga ter si zaračunali za to skrb po krajcar od centa in po pol krajcarja od stara žita.

Kranjski stanovi so od leta do leta bolj spoznavali veliki dobiček, ki je prihajal deželi vsled živahnega prometa, posebno pa vsled brodarjenja po Savi. Zato so proti koncu XVIII. stoletja (l. 1794.) predložili cesarju Francu II. res velikanski in na drobno izdelan načrt ter priporočali, da bi se preložile ceste čez klance med Trstom in Dunajem ter se napravile plovne vse reke na tej dolgi poti. Prošnjaja se je uslišala in stvar takoj pričela; popravilo se je nekaj cest na Gorenjem Štajerskem in se začel leta 1796. kopati prekop med Dunajem in ogersko deželo²⁾, Savi pa so uravnali strugo med Krškim, oziroma Pesjem, in Brežicami. Pod Krškim se je namreč Sava razlivala po širokem produ, kakor še dandanašnji, ali da bolje povem, do takrat, ko so jo začeli pred nekaj leti regulirati. Po tem širokem produ se je cepila v veliko rokavov, kmetu in brodniku v škodo. Ob vsaki povodnji je odtrgala sedaj Kranjcem, sedaj Štajercem kaj obdelanega polja, ali pa je nanesla peska in šute. Ti kupi so se tu pa tam porastli s travo in vrbjem, zato so jih imenovali Vrbine. Te so ob vsaki povodnji izpremenile svoje lice, kar je bilo za plovstvo prav neprilичno, celo nevarno. Zato so okoli leta 1800 začeli Savi delati strugo, po kateri teče deloma še sedaj. Največ je veljal prekop pri Čatežu. Po veliki povodnji leta 1824. pa si je Sava sama naredila novo strugo, in z dragim denarjem narejeni čateški prekop je bil po povodnji suh.³⁾

¹⁾ Hoff Gemälde II. 67.

²⁾ Laib. Zeit. 1865.

³⁾ Blätter aus Krain 1857. 43.

9. Zadnji časi brodarjenja po Savi.

Tako je bilo do francoskih časov. Kakor vsak drug pojav mirnega in blagonosnega življenja in gibanja, zamorile so francoske vojske tudi brodarstvo po Savi. Dvorni stavbinski svetnik Schemerl je leta 1810. svetoval sicer zvezati Trst in Dunaj s prekopom, ki naj bi držal preko Krasa, prerezal postojinsko in ljubljansko okrožje ter se od tod zavil na Dolenje Štajersko, Ogersko in v Avstrijo. Dolg naj bi bil 75 milj ter imel 564 zatvornic, pa dva predora. Kjer koli bi kazalo, porabile bi se Sava, Drava, Mura in tudi druge manjše reke. Preračunal je, da bi se pripeljalo po tem prekopu z Dunaja v Trst v 18 dneh. Toda ta nasvet je bil pač nezvršljiv in ostalo je pri starem.

Ko smo iz dežele pregnali Francoza, opomogli so si savski brodniki prav počasi. Tudi se je v brodarstvu marsikaj izpremenilo. Prej tako imenitna in glavna brodarška postaja pri Prusniku se ni ravno opustila, pač pa zanemarila. Na nje mesto sta se povzpela Zalog pa Litija in od leta 1830. dalje tudi Krško. V teh treh krajih so se nahajali brodarški uradi.

Najimenitnejša postaja je bil sedaj Zalog, zraven njega pa Litija, pravo selišče savskih brodnikov. Skoro vse po Savi plavajoče ladije so stesali tu; tu so se nahajale tri precejšnje vrvarnice, ki so pletle po poldrugi palec debele in 20-30 sežnjev dolge vrvi za ladije. Vsa Litija je živela skoro samo ob brodarstvu. Če po Savi ni plavalo ledu ali če ni bila le prevelika, pripeljalo se je mimo vsak dan po 10 do 15 ladij; večina njih je bila last litijskih brodnikov.¹⁾

Tudi Krško bi si bilo lahko opomoglo, odkar so leta 1830. otvorili tam tretji brodarški urad. Vse je služilo denar, ljudje in živina, gostilničarji, trgovci in obrtniki; brodnikov se je v Krškem kar trlo, a le malo kateri meščan si je znal obrniti to v svojo korist.

Promet je postajal od leta do leta živahnejši. Zraven malih ladij, ki so jih dotlej vlačili po Savi

¹⁾ Costa, Reiseerinnerungen p. 94.

navzgor skoro le samo ljudje, so se jele prikazovati polagoma vedno večje ladije. Največje izmed njih so bile po 27 sežnjev in tri črevlje dolge, $14\frac{1}{2}$ črevlja široke in polčetrți črevelj globoke. Bile so brez krova ali strehe, imele pa so visoke rivce spredaj in zadaj. Rekli so jim tombaši; nosile so po 1000 do 1200 centov. Navadno je bilo po 17 brodarskih hlapcev na vsaki. ¹⁾

Včasih jih je bila vsa Sava polna. Da se je zavoljo nebrižnosti, ki je izvirala iz oblastnosti brodnikov, pripetila marsikatera nesreča, razumljivo je samo po sebi; marsikaterikrat so ladije zajele vodo, zmočilo se je žito ter se moralo dostikrat kar na mestu prodati.

O živahnosti prometa na Savi je pisal nekdo leta 1849.: „Razločka med našim in prejšnjim časom ti nič ne kaže bolj očito, kakor promet na Savi! Če pogledaš nánjo, vidiš dolgo vrsto volov, ki pri vpitju in pretepanju poganjačev z naporom vseh svojih sil vlačijo visokorivčaste ladije proti deroči Savi ter se dostikrat v jedni uri pomaknejo komaj za par sežnjev daleč, med tem ko drči na drugi strani vode brzi vlak kakor gladka kača z velikansko hitrostjo mimo njih dalje.“ ²⁾

Da, brzi vlak! Leta 1848. je stekla železnica od Zidanega Mosta do Ljubljane ter pričela za kranjski promet novo dobo. V kratkem času je popihala s Save ladije in kričeče poganjače ob nje obrežju. Po hrumeči in poprej tako živi savski dolini je postalo tiho, kakor bi prišla kuga nad njo. Gostilne v Žalogu in Litiji so se hitro praznile in trava je začela rasti pred hišami, kjer se je le še malo let poprej trlo oblastnih in zapravljenih brodnikov, tovornikov, voznikov in popotnih ljudi. Leta 1857. so speljali železnico še od Ljubljane do Trsta. Kako zelo se je povzdignil promet! Do leta 1857. je odhajal iz Ljubljane v Trst poštni voz dvakrat na teden, od tega leta dalje pa je poštni vlak pripeljal vsak dan po dvakrat seboj poln voz pisem in paketov.

¹⁾ Costa l. c.

²⁾ »Illyr. Blatt «

S Hrvaškega so po Savi brodarili še nekaj let potem, ko od Zidanega Mostu proti Zalogu že davno ni bilo videti nobene ladije več, a tudi Ratečam, Sevnici in Krškemu so bili šteti lepi dnevi savskega brodarstva. Leta 1862. so vlekli zadnjo ladijo po Savi gori proti Zidanemu Mostu, bila je polna živine. In kakor bi bil duh časa hotel končati brodarstvo na Savi z dogodkom, ki naj bi o' tal ljudem še delj časa v spominu, potopila se je ta ladija; ž njo vred pa je potopila skoro vsa živina.

KAZALO.

	Stran
Temni oblaki	1
Čolnarji in brodniki na Ljubljani in Savi.	97
I. Čolnarji na Ljubljani:	
1. Čolnarjenje v najstarejših časih	97
2. Pravice čolnarjev	99
3. Velike ladije na Ljubljani	102
4. Čolnarjenje ob Valvasorjevem času	105
5. Doba Karola VI. in Marije Terezije	109
6. Doba Jožefa II.	111
7. Konec čolnarjenja	117
8. Veselice na Ljubljani	118
II. Brodniki na Savi:	
1. Deročnost Save	124
2. Vožnja po Savi ob Valvasorjevem času	126
3. Uravnavanje Save	128
4. Vozne cene in nove ladije na Savi	131
5. Dela v Savi se dodelajo	133
6. Brodarska zadruga ustanovljena	134
7. Gruberjeve ladije	137
8. Vozarina	139
9. Zadnji časi brodarjenja po Savi	141

